Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ
ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

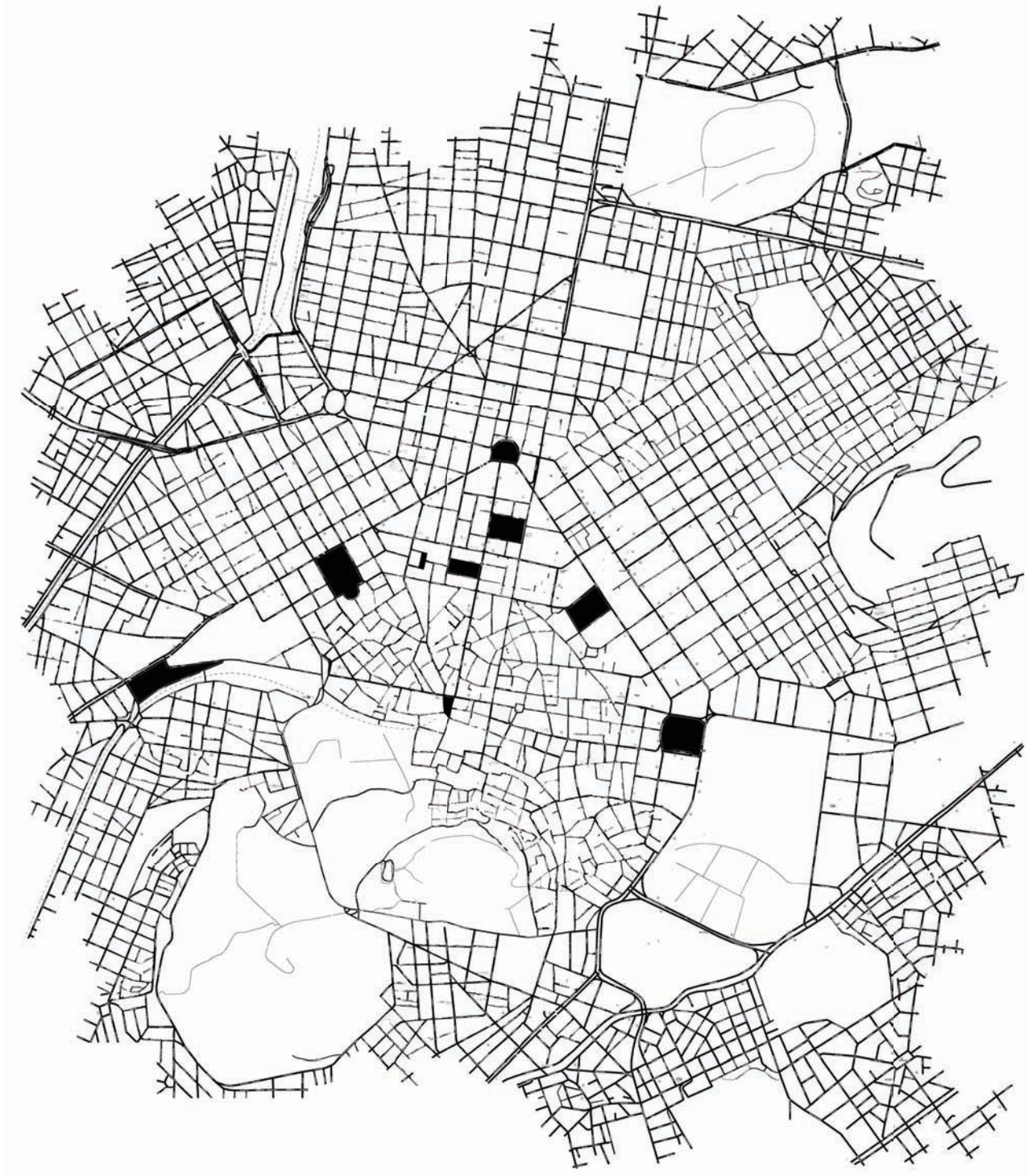

ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΥ - ΔΕΣΤΟΥΝΗ ΑΓΓΕΛΙΚΑ
ΝΤΕΤΣΑΒΕΣ - ΠΟΓΚΑ ΜΙΚΕΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΙΧΑ ΕΙΡΗΝΗ

ΕΜΠ | ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ | ΑΘΗΝΑ 2012

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 7

ΑΦΕΤΗΡΙΑ | ΕΞΕΛΙΞΗ 9

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ 23

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ 23
ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ 27
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 37
Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ 51

ΠΛΑΤΕΙΕΣ 59

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ 63
ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ 117
ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ 126
ΘΕΣΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ 128

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΠΛΑΤΕΙΕΣ 135

ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΡΒΑΚΗ 135
ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΛΑΥΘΜΩΝΟΣ 136
ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ 137
ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΤΖΙΑ 138
ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ, ΟΜΟΝΟΙΑΣ, ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ ΚΑΙ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ 140
ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ 145
ΑΘΗΝΑ Χ 4 147

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 149

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 155

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ 161

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 173

ABSTRACT

The present paper explores the role of architectural competitions in shaping public space in the center of Athens, as well as their position among other official design strategies. It investigates both what is dictated by law and how that is implemented in practice by the institutions involved. A number of public squares in the Historical Center of Athens were chosen as the tool for this case study, these being, conceptually and geographically, defined expressions of the broad spectrum of public space.

The data used derives from printed sources, especially journal articles, legislative documents and competition briefs as well as personal research in the archives of SADAS-PEA - Association of Greek Architects, the Municipality of Athens, the Ministry of Environment, Energy and Climate Change and EAXA - Unification of Archaeological Sites of Athens S.A., while valuable information was acquired through conversations with employees of these institutions.

Our research was triggered by the recent shift in the general interest towards public space, which is expressed in various ways, combined with the reinstatement of architectural competitions, especially in the new design and political strategies for the city of Athens.

Initially, we attempt a retrospective analysis of architectural competitions in Greece, focusing on those concerning public space. Subsequently, the objective characteristics and the course of development (1832-2011) of the 26 public squares chosen are documented, in order to identify the institutions involved and design procedures followed in each case.

What results from the above is that the number of architectural competitions concerning public space is substantially small, as, in most cases, other commissioning methods are preferred. We review the 10 competitions for public squares that have taken place in the last 30 years, attempting to interpret the rarity of their use, through potential common characteristics in their subjects or in the conditions under which they were launched. Finally, we are led to the conclusion that these do not exist, since each one of these competitions is a case on its own. Nevertheless, the study of these competitions highlights elements which, on the one hand, derive from the ever-decreasing perceived value of such competitions, while sustaining this perception, on the other.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά το ρόλο των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στη διαμόρφωση του δημοσίου χώρου στο κέντρο της Αθήνας και τη θέση τους μεταξύ των επίσημων διαδικασιών σχεδιασμού του. Εξετάζεται τόσο το τί προβλέπεται θεσμικά, όσο και το πώς αυτό εφαρμόζεται τελικά στην πράξη από τους αρμόδιους φορείς. Εργαλείο για τη μελέτη αυτή αποτελούν ορισμένες πλατείες του Ιστορικού Κέντρου, ως εννοιολογικά και γεωγραφικά προσδιορισμένες εκφράσεις του ευρύτατου, αυτού, δημοσίου χώρου.

Η τεκμηρίωση των δεδομένων στηρίζεται σε βιβλιογραφικές πηγές, κυρίως άρθρα περιοδικών, νομοθετικά στοιχεία και προκηρύξεις διαγωνισμών αλλά και σε προσωπική έρευνα στα αρχεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, του Δήμου Αθηναίων, του ΥΠΕΚΑ και της ΕΑΧΑ Α.Ε., ενώ πολύτιμες πληροφορίες προσέφεραν και οι συνομιλίες με υπαλλήλους των παραπάνω φορέων.

Ως αφορμή του προβληματισμού μας λειτουργεί η έντονη στροφή και το ενδιαφέρον που εκφράζεται ποικιλοτρόπως την εποχή αυτή για το δημόσιο χώρο, με την ταυτόχρονη επαναφορά του θεσμού των διαγωνισμών, ιδιαίτερα μέσα από τις νέες σχεδιαστικές και πολιτικές στρατηγικές για την πόλη της Αθήνας.

Αρχικά επιχειρείται μια αναδρομή και ανάλυση της παρουσίας του θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στην Ελλάδα, εστιάζοντας ιδιαίτερα σε αυτούς που αφορούν το δημόσιο χώρο. Στη συνέχεια, για τις πλατείες που ανήκουν στο πεδίο έρευνας, καταγράφονται τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά και η πορεία διαμόρφωσής τους (1832-2011), εντοπίζοντας, κάθε φορά, τους εμπλεκόμενους φορείς και τις διαδικασίες σχεδιασμού που ακολούθησαν.

Από τα παραπάνω προκύπτει πως οι περιπτώσεις αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για δημόσιους χώρους της Αθήνας είναι ελάχιστες και, αντιθέτως, προτιμώνται άλλες μέθοδοι ανάθεσης μελετών. Εξετάζονται, λοιπόν, πιο συγκεκριμένα, οι 10 διαγωνισμοί για πλατείες που έχουν λάβει χώρα τα τελευταία 30 χρόνια, με στόχο να εντοπιστούν, ενδεχομένως, κοινά χαρακτηριστικά στο θέμα ή στις συνθήκες προκήρυξής τους και να ερμηνευτεί η κατ' εξαίρεση εφαρμογή τους. Τελικώς, διαπιστώνεται πως οι διαγωνισμοί αυτοί δεν επιτρέπουν πραγματικά την εξαγωγή κάποιου τέτοιου συμπεράσματος, αφού ο καθένας αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση. Παρόλα αυτά, όμως, η μελέτη τους αναδεικνύει στοιχεία που, από τη μια, οφείλονται στη διαχρονική απαξίωση του θεσμού στην Ελλάδα και από την άλλη, με τη σειρά τους, τη συντηρούν.

WHO IS THE CITY FOR

BY WHOM IS IT CREATED AND WHAT SHALL WE DO THERE?

Η έννοια του δημοσίου χώρου εισάγεται στη συζήτηση για την πόλη στα μέσα περίπου του 20ου αιώνα κυρίως από κοινωνιολόγους και φιλόσοφους. Εισάγεται ως αίτημα για τη σύσταση ενός δημοσίου χώρου υποστηριζόμενου από έναν ουσιαστικό «δημόσιο λόγο» με την ενεργή συμμετοχή των πολιτών. Οι αρχιτέκτονες, αντιθέτως, αργούν πολύ να διατυπώσουν μια διαφορετική αντίληψη για το χώρο γενικότερα, όχι μόνο τον δημόσιο, που να τον απαγκιστρώνει από την καθαρά εδαφική του σημασία.

Πέρα από τη χωρική του διάσταση, ο δημόσιος χώρος δεν μπορεί να αποκοπεί από τη συμβολική του σημασία ως χώρου έκφρασης και εκτόνωσης της όποιας κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής δράσης της πόλης. Είναι, άλλωστε, ο κοινός χώρος όπου συναντώνται όλες οι επιμέρους ιδιωτικότητες και διαφορετικότητες, εκτίθενται και αλληλεπιδρούν στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής. Οι χρήσεις και οι χρήστες, λοιπόν, του δημοσίου χώρου, αλλά και οι δημιουργοί και οι διαχειριστές του, του προσδίδουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τον μετατρέπουν σε φορέα των κοινωνικών εντάσεων, των πολιτικών διακυβευμάτων και των οικονομικών ανισορροπιών. Έτσι ο δημόσιος χώρος «τοποθετείται στο ενδιάμεσο της κοινωνίας και της πολιτικής, στο δύσκολο γεωμετρικό τόπο στον οποίο η θεσμική οργάνωση της πολιτείας έρχεται να συναντήσει το δικαίωμα στην πόλη»[1].

Ωστόσο, ο κυρίαρχος λόγος, αρχιτεκτονικός και πολιτικός, όταν μιλάει για δημόσιο χώρο, αναφέρεται, ακόμη και σήμερα, μόνο στον υλικό χώρο και σπανιότερα στις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές του διαστάσεις. Και, όπως είναι φυσικό, η θεώρηση αυτή επηρεάζει, καθορίζει τελικώς, τον τρόπο διαχείρισης και τις επιλογές σχεδιασμού του χώρου.

[1] Τουρνικιώτης Παναγιώνcity/δημόσιαπόλη, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΑΝΟΣ, 2011, σελ.18.

Πέρα από τις θεωρητικές συζητήσεις περί δημοσίου χώρου και του ρόλου του στις σύγχρονες μητροπόλεις, η «επανάκτησή» του φαίνεται να είναι στο επίκεντρο του δημοσίου διαλόγου στην Αθήνα του 2012. Ο λόγος για τον δημόσιο χώρο, και ιδιαίτερα του Κέντρου, είναι πιο επίκαιρος από ποτέ και επανέρχεται, πρώτα από όλα, μέσα από τις επίσημες αποφάσεις των Αρχών και των Οργάνων τους.

Τον Ιούνιο του 2010 παρουσιάστηκε από το ΥΠΕΚΑ το πρόγραμμα «Αθήνα - Αττική 2014», το οποίο φιλοδοξεί να θέσει στόχους που θα βοηθήσουν την πόλη να βγει από μια περίοδο γενικευμένης κρίσης, θα βελτιώσουν την εικόνα της και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της. Το κείμενο της παρουσίασης του προγράμματος αναφέρει, χαρακτηριστικά: «Η «κρίση» των κέντρων, θα αναστραφεί με μια σειρά από συνδυασμένες ενέργειες που θα ξαναφέρουν στο κέντρο τους κατοίκους, θα διατηρήσουν τις επαγγελματικές δραστηριότητες που φθίνουν και θα φέρουν νέες, που θα τονώσουν τη δυναμική του». Το Κέντρο φαίνεται να αποκτά εδώ θέση – κλειδί, αποτελεί την πηγή ενός κύματος αλλαγών που θα εξαπλωθούν σταδιακά στο σύνολο της Αττικής. Ως προς τους τρόπους επίτευξης αυτών των αλλαγών, δηλώνεται: «αντί πειραματισμών και «αισθητικών» αναπλάσεων παλαιού τύπου, η μάχη θα δοθεί στον υφιστάμενο αστικό ιστό»[2]. Παρατηρούμε, ότι από το σύνολο των κινήσεων, πλειοψηφία αποτελούν αναπλάσεις τμημάτων του Κέντρου της Αθήνας: 3 πλατειών σε «ευαίσθητες» περιοχές (Αγίου Παντελεήμονα, Αττικής και Αγίου Νικολάου), οι πολυσυζητημένες πεζοδρομήσεις της λεωφόρου Βασιλίσσης Όλγας και της οδού Πανεπιστημίου, η διαμόρφωση της Πλατείας Θεάτρου και της οδού Μενάνδρου στο κέντρο του Γερανίου, καθώς και η αναζήτηση ιδεών για την κατάργηση των σταυροδρομιών μεταξύ 4 οικοδομικών τετραγώνων και τη μετατροπή τους σε μικρούς πυρήνες πρασίνου και αναψυχής. Για τις τρεις τελευταίες από τις παρεμβάσεις αυτές, που αφορούν όλες την «αναβάθμιση» του δικτύου δημοσίων χώρων της πόλης, καθώς και για τρεις ακόμη πλατείες στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών (στον Κολωνό, τα Καμίνια και τα Άνω Λιόσια), τονίζεται πως θα προκηρυχθούν αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί. Παρόλη τη δήλωση περί αποφυγής του «παλαιού τύπου αισθητικών αναπλάσεων», μοιάζει η λύση των προβλημάτων του Κέντρου να ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με το σύνολο των χωρικών παρεμβάσεων, μολονότι η κρίση και τα αίτιά της είναι πιο σύνθετα και πολύπλευρα.

Καθοριστικό μέρος αυτού του προγράμματος του ΥΠΕΚΑ αποτελεί η παράλληλη διάταξη του νέου «Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας-Αττικής 2021», σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας, το οποίο έχει υποβληθεί για δημόσια διαβούλευση ως τα

[2] Από την ομιλία της Υπουργού ΠΕΚΑ Τίνας Μπιρμπίλη, κατά την παρουσίαση του προγράμματος «Αθήνα – Αττική 2014», στις 14 Ιουνίου 2010.

τέλη Φεβρουαρίου 2012. Το Σχέδιο αυτό χαράσσει μια συνολική στρατηγική για την πόλη, στο βάθος χρόνου μιας δεκαετίας. Η εγχάραξη των βραχυπρόθεσμων, σχετικά, στόχων του «Αθήνα - Αττική 2014» στο πλαίσιο ενός ενιαίου «οράματος» για την Αθήνα, ανατρέπει τα, μέχρι τώρα, δεδομένα των επίσημων παρεμβάσεων στον αστικό ιστό, οι οποίες πραγματοποιούνταν με επιμέρους τροποποιήσεις και σημειακές προσθήκες στο προηγούμενο, και μοναδικό, Ρυθμιστικό Σχέδιο του 1985, όποτε παρουσιαζόταν ανάγκη θεσμικής κάλυψης. Αυτόν τον αποσπασματικό χαρακτήρα είχαν και όλα τα μεγάλα και πολυδάπανα έργα που πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία 1996-2006 και προωθήθηκαν από την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ το 2002 και την προετοιμασία της για την υποδοχή των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004, αλλάζοντας βαθιά και οριστικά την εικόνα της Αθήνας.

Το ζήτημα του δημοσίου χώρου τονίζεται ιδιαίτερα και στο ΡΣΑ του 2011. Ένας από τους πέντε «πυλώνες», όπως τους ονομάζουν, πάνω στους οποίους οικοδομείται το Σχέδιο και τα μέτρα που το απαρτίζουν, μαζί με το περιβάλλον, την παραγωγή, την κοινωνία και την οικονομία, είναι η «αστική αναζωογόνηση, με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και αστικές αναπλάσεις, ως μέσο για την εξασφάλιση συνεκτικής αστικής δομής, την αναβάθμιση της πόλης, τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος, αλλά και την ενεργοποίηση της οικοδομικής δραστηριότητας, με στροφή προς περιβαλλοντικά φιλικές και ενεργειακά αποδοτικές κατευθύνσεις»[3]. Μια από τις κινήσεις που θα γίνουν για να επιτευχθούν τα παραπάνω είναι ο «σχεδιασμός πλέγματος πρασίνου και ανάκτησης του δημοσίου χώρου», ενώ προβλέπονται εκτεταμένα προγράμματα αναπλάσεων και αποκαταστάσεων πλατειών και ελεύθερων χώρων γενικότερα. Όλες οι ενέργειες της κατεύθυνσης αυτής στοχεύουν στην παράλληλη επίλυση άλλων θεμάτων της σύγχρονης Αθήνας, όπως είναι η απουσία κοινωνικής συνοχής, που πιστεύεται ότι θα ενισχυθεί και με την αποκατάσταση της πολεοδομικής συνοχής του αστικού ιστού. Η ιδιόμορφη δομή αυτής της στρατηγικής εκφράζεται και διευκρινίζεται και από τον Πρόεδρο του ΟΡΣΑ, Γιάννη Πολύζο, ο οποίος αναφέρει: «στις παρούσες συνθήκες, ο σχεδιασμός δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα, αναγκαίο ίσως, επιστημονικό όραμα, αλλά και ως εργαλείο υποστήριξης και συγκρότησης ενός διαφορετικού μοντέλου ανάπτυξης βασισμένου, τόσο στην εξασφάλιση των αναγκαίων υποδομών, όσο και στη διασφάλιση όρων αειφορίας και βελτίωσης της ποιότητας της καθημερινής ζωής στην πόλη». Φαίνεται, δηλαδή, ο σχεδιασμός και οι αλλαγές στο αστικό περιβάλλον να χρησιμοποιούνται ως μοχλός που θα ενεργοποιήσει και θα στηρίξει τα μέτρα και τις αλλαγές στους υπόλοιπους τομείς.

[3] Από το τεύχος παρουσίασης του Νέου ΡΣΑ *ΑΘΗΝΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ. Στρατηγικές και προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/ Αττικής 2021*, έκδοση ΥΠΕΚΑ και ΟΡΣΑ, Ιούλιος 2011, σελ.9.

Διαβάζοντας κανείς το κείμενο των στρατηγικών και των προτεραιοτήτων του ΡΣΑ, συναντά συχνά, και με ιδιαίτερη έμφαση, προθέσεις και πολιτικές προκειμένου «να ζωντανέψει ο δημόσιος χώρος και να αποδοθεί στους πολίτες», το ίδιο και στο «Σχέδιο Δράσης για το Κέντρο της Αθήνας», σχέδιο της Κυβέρνησης σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Εδώ, η ανάπλαση χώρων αστικού πρασίνου, οι εναλλακτικές δράσεις «Με Πρόνοια για την Ομόνοια» από «δραστήριους πολίτες», η ζωγραφική τυφλών όψεων κτιρίων, συγκαταλέγονται μεταξύ των «όρων που θα επιτρέψουν την ανάκτηση του δημοσίου χώρου από τους πολίτες». Αυτού του είδους οι τοποθετήσεις μοιάζει να απαντούν σε μια κοινή γνώμη που θεωρεί πως ο δημόσιος χώρος, αυτή τη στιγμή, δεν ανήκει στους πολίτες, ή ότι είναι αδρανής και προς διεκδίκηση.

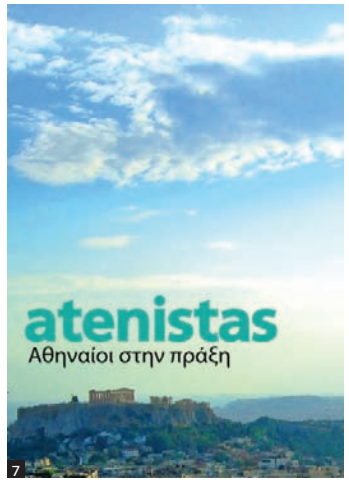

Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο λόγος για τον δημόσιο χώρο στα ΜΜΕ, στον Τύπο και κυρίως στα ευρείας κυκλοφορίας free press, τα οποία αυτόν τον καιρό του αφιερώνουν πολύ από το ενδιαφέρον τους. Επικρατεί, τελευταία, μια τάση προβολής κάθε συσπείρωσης πολιτών που δρα στις πλατείες της πόλης ή στα άδεια της οικόπεδα, συχνά όμως χωρίς ουσιαστική διερεύνηση των λόγων σχηματισμού τους ή των αιτημάτων που εκφράζουν. Το φαινόμενο των πρωτοβουλιών αυτών πιθανότατα, ως τώρα, ερχόταν να καλύψει ένα κενό της επίσημης πολιτικής και εκδηλωνόταν κυρίως στην κλίμακα της γειτονιάς. Η αυτο-οργάνωση των πολιτών, ωστόσο, έχει αρχίσει να αποκτά μεγαλύτερη εμβέλεια και ποικίλες εκφάνσεις. Τόσο οι ομάδες με πιο συγκυριακή και πολιτικά εφορμούμενη δράση (π.χ. οι «αγανακτισμένοι» στην πλατεία Συντάγματος), όσο και εκείνες που μετά τις πολυάριθμες προσκλήσεις και την προσεγμένη προώθηση έχουν καταφέρει να συγκεντρώσουν ένα ευρύ κοινό στις πιο συμβολικές – εξωραϊστικές χειρονομίες τους (π.χ. atenistas), μοιάζει να ικανοποιούν τη βαθιά επιθυμία των κατοίκων της Αθήνας να νιώσουν πως η πόλη τους ανήκει και, κυρίως, πως έχουν λόγο στην εξέλιξή της. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς πώς η πρωτοφανής ανάγκη των Αθηναίων να διεκδικήσουν ξανά την πόλη και το χώρο που τους στερούνταν τόσα χρόνια εκφράζεται εκρηκτικά στις συγκεκριμένες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές περιστάσεις και απαντάται, συγχρονισμένα, από μια επίσημη πολιτική που θεωρεί τη διεκδίκηση αυτή προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της πολύπλευρης κρίσης. Το ερώτημα που γεννάται όμως εδώ είναι το εξής: σε ποιον ανήκε μέχρι σήμερα ο δημόσιος χώρος ώστε να χρειάζεται οι πολίτες να τον επανακτήσουν;

Συγχρόνως, ο προβληματισμός περί δημοσίου χώρου φαίνεται να επανέρχεται στο επίκεντρο των συζητήσεων των αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, μια έκφραση του οποίου είναι και η διοργάνωση επιστημονικών Συνεδρίων από αρχιτεκτονικούς, και άλλους, φορείς όπως το Συμπόσιο που διοργάνωσε η Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού & Γενικής Παιδείας της Σχολής Μωραΐτη με θέμα «Η Αθήνα σήμερα» και το τριήμερο του ΤΕΕ, με θέμα «Δημόσιος χώρος… αναζητείται», που είναι το πρώτο που αφορά αμιγώς τον δημόσιο χώρο. Η διοργάνωση αυτή, σε συνολικό διάστημα τριών μηνών, συνοδεύτηκε από παράλληλες ημερίδες και εκδηλώσεις και εστίασε με την έκθεση «publiccity» στο θέμα των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για τον δημόσιο χώρο, ζήτημα που καθίσταται ιδιαιτέρως επίκαιρο, μετά την πρόσφατη έγκριση, από το ΥΠΕΚΑ, του νέου πλαισίου διενέργειας αρχιτεκτονικών διαγωνισμών.

Το ευρύ ενδιαφέρον για τον δημόσιο χώρο αρχίζει, τον τελευταίο καιρό, να εκφράζεται και έμπρακτα από τις Αρχές, που προχωρούν στα πρώτα βήματα εξασφάλισης πόρων για την υλοποίηση των προαναφερθέντων στρατηγικών σχεδίων τους. Η αρχή έγινε με την Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε. (ΕΑΧΑ Α.Ε.), τον περασμένο χρόνο, να προκηρύσσει τους δύο πρώτους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς για δημόσιους χώρους, από αυτούς που προβλέπονται στο πρόγραμμα «Αθήνα – Αττική 2014» και αφορούν την ανάπλαση της Πλατείας Θεάτρου και τη διερεύνηση ιδεών για τους σταυρούς των οικοδομικών τετραγώνων («Αθήνα Χ4»). Σήμερα, έχουν ήδη ενταχθεί «στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό πρόγραμμα Αττικής 2007-2013 σημαντικά έργα που αφορούν στην Ανάπλαση του Ιστορικού Κέντρου, συνολικού κόστους περίπου 10 εκ ευρώ,(…) πρόκειται για τα έργα ανάπλασης της Πλατείας Αττικής, της Πλατείας Αγίου Παντελεήμονος, της οδού Αγορακρίτου που συνδέει τις δύο πλατείες, καθώς και της Πλατείας Θεάτρου»[4], και όλα υλοποιούνται έπειτα από διενέργεια αρχιτεκτονικού διαγωνισμού.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως σε αυτή τη νέα κατεύθυνση ανάθεσης μελετών, και ιδιαίτερα για το δημόσιο χώρο, οι εξελίξεις είναι συνεχείς. Μόνο κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας προκηρύχθηκαν ή αποφασίστηκαν

[4] Από τον 3ο Απολογισμό του Σχεδίου Δράσης για το Κέντρο της Αθήνας που δημοσιεύτηκε στις 24.11.2011 στην επίσημη ιστοσελίδα της Κυβέρνησης.

1

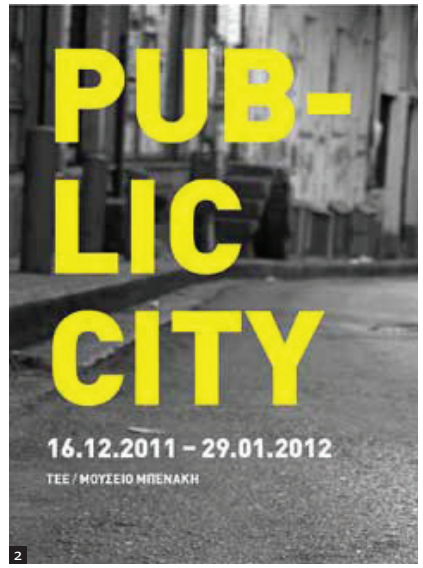

2

3

4

5

6

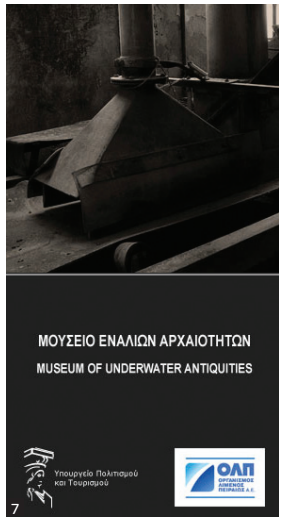

7

8

9

6 ακόμη διαγωνισμοί: το Ίδρυμα Ωνάση σε συνεργασία με το ΥΠΕΚΑ διοργανώνουν το διαγωνισμό "Re-think Athens" για την «ανασυγκρότηση του κέντρου της Αθήνας», ενώ το ΥΠΕΚΑ, με χρηματοδότηση του Κοινωφελούς Ιδρύματος «Σταύρος Σ. Νιάρχος» αναζητά κατασκευή - τοπόσημο που θα τοποθετηθεί στην κεντρική προβλήτα της ζώνης ανάπλασης Ι του φαληρικού όρμου Αττικής, στα πλαίσια του συνολικού masterplan του Renzo Piano για την περιοχή. Δύο ακόμη διαγωνισμοί ανακοινώνονται, από τον Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς για το σχεδιασμό του Μουσείου Ενάλιων Αρχαιοτήτων και την ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου του, και από τον Οργανισμός Λιμένος Ραφήνας για την Ανάπλαση τμήματος της χερσαίας ζώνης του λιμένος της Ραφήνας, ενώ η ΕΑΧΑ Α.Ε., στη λογική του «Αθήνα Χ4», προετοιμάζει αντίστοιχους διαγωνισμούς για τη Θεσσαλονίκη και το Ηράκλειο της Κρήτης. Τέλος, λίγους μήνες μετά τη δημοσίευσή του, το «Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών» υφίσταται κάποιες ελαφριές τροποποιήσεις.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, συμπεραίνει κανείς πως ο δημόσιος χώρος σήμερα καταλαμβάνει, αν και με διαφορετικούς στόχους σε κάθε περίπτωση, νευραλγική θέση τόσο στις επίσημες πολιτικές των Αρχών για την πόλη, όσο και στα ενδιαφέροντα των κατοίκων της, ομαδικά αλλά και ατομικά. Επίσης διαφαίνεται μια ισχυρή σύνδεση μεταξύ των επίσημων σχεδίων για τον δημόσιο χώρο και της διαδικασίας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, σε μια ιστορική συγκυρία σημαντική για τη χώρα, την οποία, ίσως, η Αθήνα βλέπει ως αφορμή για ουσιαστικό επαναπροσδιορισμό. Στην προσπάθεια κατανόησης του περίπλοκου αυτού πλαισίου αναδύεται ένα τρίπτυχο προς διερεύνηση: Ποιοι είναι οι λόγοι που μπορεί να οδηγούν τους επίσημους φορείς στην επιλογή των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών ως μέσο σχεδιασμού; Γιατί να τους επιλέγουν ως μέσο σχεδιασμού του δημοσίου χώρου; Και τέλος, γιατί να τους επιλέγουν στην Αθήνα του 2012;

Με αφορμή τους παραπάνω προβληματισμούς ξεκινά μία διερεύνηση του ρόλου των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στην παραγωγή του δημοσίου χώρου της Αθήνας, όπως αυτή υλοποιείται από τους επίσημους φορείς. Στην προσπάθεια κατανόησης της διαδικασίας αυτής, γίνεται πρώτα μία ανάλυση του θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών συνοδευόμενη από μία ανάγνωση του εκάστοτε θεσμικού πλαισίου που τους ορίζει. Ακολουθεί μία αναδρομή στη συμβολή του θεσμού στο αρχιτεκτονικό έργο της Ελλάδας, καθώς και μία σύνοψη της κριτικής που συχνά εκφράζεται γύρω από αυτόν. Η παραπάνω διερεύνηση στηρίζεται σε μία αναλυτική καταγραφή του συνόλου των διαγωνισμών που έχουν προκηρυχθεί στην Ελλάδα από το 1961 μέχρι σήμερα. Υλικό για την καταγραφή αυτή και την ανάλυση των δεδομένων της αντλείται από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ (Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών - Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων), τις προκηρύξεις ορισμένων διαγωνισμών, τα τεύχη των διαγωνισμών της ΕΑΧΑ Α.Ε., σχετικά άρθρα ή αφιερώματα αρχιτεκτονικών περιοδικών, καθώς και ΦΕΚ με τα σχετικά διατάγματα.

Μέσα από την ανασκόπηση αυτή προκύπτει ότι το τρίπτυχο που αναφέρθηκε παραπάνω δεν ισχύει διαχρονικά, αφού διαπιστώνεται πως ο αριθμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, και πόσω μάλλον για δημόσιους χώρους της Αθήνας, είναι πολύ περιορισμένος, και οι περιπτώσεις όπου αυτοί έχουν υλοποιηθεί ακόμη λιγότερες. Στην πράξη φαίνεται οι επίσημοι φορείς να προτιμούν άλλες διαδικασίες ανάθεσης μελετών, οι οποίες τελικά επικρατούν σε βάρος των διαγωνισμών. Γεννάται, λοιπόν το βασικό ερώτημα της παρούσας εργασίας:

Ποιος είναι ο ρόλος του θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και ποια είναι η θέση του μεταξύ των επίσημων διαδικασιών σχεδιασμού του δημοσίου χώρου της Αθήνας;

Παράλληλα διερευνάται αν οι εκάστοτε επιλογές των αρχών ως προς τη διαδικασία ανάθεσης μπορεί να αποκαλύπτουν έμμεσα την επίσημη οπτική και αντιμετώπισή τους για τον δημόσιο χώρο. Στο πνεύμα αυτό εξετάζεται και η πρόσφατη επαναφορά των διαγωνισμών στο σχεδιασμό των δημοσίων χώρων της Αθήνας, που εκφράζεται και προβάλλεται ποικιλοτρόπως.

Στη διαδικασία αναζήτησης των διαδικασιών παραγωγής του, η δυσκολία προσέγγισης του δημοσίου χώρου στο σύνολό του καθιστά σκόπιμη την επιλογή της πλατείας ως καταλληλότερου εργαλείου. Επιλέγονται 26 πλατείες της Αθήνας, με βάση ένα σύνολο κριτηρίων, και επιχειρείται η καταγραφή της πορείας διαμόρφωσης τους. Για την καταγραφή αυτή συλλέγονται πληροφορίες αφενός από βιβλιογραφικές πηγές, με κυριότερη τη συμβολή της διδακτορικής διατριβής της Ευγενίας Μελαμπιανάκη *Οι πλατείες της Αθήνας 1834-1945. Διαδικασία διαμόρφωσης, Λειτουργία, Πολεοδομική σημασία*, και αφετέρου μέσω μίας έρευνας πεδίου. Αυτή περιλαμβάνει αναζήτηση στο αρχείο των πλατειών της Διεύθυνσης Κοινοχρήστων Χώρων του Δήμου Αθηναίων και συνομιλίες με υπαλλήλους της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου, της Διεύθυνσης Ειδικών Έργων Αναπλάσεων Περιοχών (ΔΕΕΑΠ) του ΥΠΕΧΩΔΕ, και της ΕΑΧΑ Α.Ε., που εμπλέκονται στις εκάστοτε παρεμβάσεις. Εστιάζοντας στην περίοδο των τελευταίων 30 χρόνων, εξετάζονται οι συσχετισμοί μεταξύ των διαφορετικών επεμβάσεων, το εύρος συμμετοχής του κάθε φορέα σε αυτές, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκουν έρεισμα οι διαδικασίες υλοποίησής τους.

Μετά από τη σύνοψη των παραπάνω, επαληθεύεται η σχετική απουσία των διαγωνισμών από τις επίσημες διαδικασίες παραγωγής του δημοσίου χώρου και επιχειρείται η ερμηνεία της απουσίας αυτής, μέσω των 10 περιπτώσεων όπου αυτοί εφαρμόζονται. Στα παραδείγματα αυτά, που είναι και τα μόνα έμπρακτα διαγωνισμών για δημόσιους χώρους της Αθήνας, διερευνώνται οι λόγοι που ώθησαν τις εκάστοτε αναθέτουσες αρχές στην κατ' εξαίρεση επιλογή της προκήρυξής τους και η ενδεχόμενη συμβολή τους στην υποτίμηση του θεσμού.

Τέλος, με βάση τα δεδομένα που συγκεντρώνονται από τα παραπάνω κεφάλαια προκύπτει ξανά ο αρχικός προβληματισμός σχετικά με τη θέση των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στον επανασχεδιασμό του δημοσίου χώρου της Αθήνας του σήμερα. Η προώθηση νέου θεσμικού πλαισίου για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς μετά από 30 χρόνια[5], η δέσμευση υλοποίησης δύο διαγωνισμών για δημόσιους χώρους της πόλης που έχουν ήδη ολοκληρωθεί[6], η συμμετοχή ιδιωτικού φορέα για πρώτη φορά στην προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για ανάπλαση δημοσίου χώρου, και μάλιστα τέτοιας σημασίας όπως η πεζοδρόμηση της οδού Πανεπιστημίου[7], καθώς και η δέσμευση του υπουργείου για προκήρυξη 3 ακόμη διαγωνισμών αναβάθμισης πλατειών της πόλης, καθιστούν τον προβληματισμό της παρούσας εργασίας ιδιαιτέρως επίκαιρο. Η ανασκόπηση που έχει προηγηθεί στις επίσημες διαδικασίες σχεδιασμού του δημοσίου χώρου της Αθήνας και στα έμπρακτα παραδείγματα σχετικών διαγωνισμών, σίγουρα δεν μπορεί να προδιαγράψει το μέλλον. Μπορεί, όμως, να σκιαγραφήσει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο να τοποθετηθούν οι σημερινές προθέσεις και αποφάσεις και να εγείρει έναν προβληματισμό για τις πιθανές εξελίξεις τους.

[5] «Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών» μετά από απόφαση της υπουργού ΠΕΚΑ τον Ιούνιο του 2011: υπ’αριθ. πρωτ. οικ. 26804 (ΦΕΚ Β’ 1427/2011).

[6] Πρόκειται για τους δύο πανελλήνιους διαγωνισμούς της ΕΑΧΑ Α.Ε. για την ανάπλαση της πλατείας Θεάτρου και για τη διερεύνηση ιδεών για το σταυρό τεσσάρων οικοδομικών τετραγώνων της πόλης («Αθήνα Χ4»), για τον οποίο έχει προταθεί η υλοποίηση δύο βραβευμένων λύσεων.

[7] Το Ίδρυμα Ωνάση ανακοίνωσε την πρόθεση προκήρυξης και χρηματοδότησης του ευρωπαϊκού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την ανάπλαση της οδού Πανεπιστημίου το Μάρτιο του 2012.

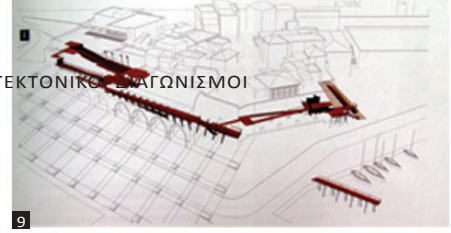

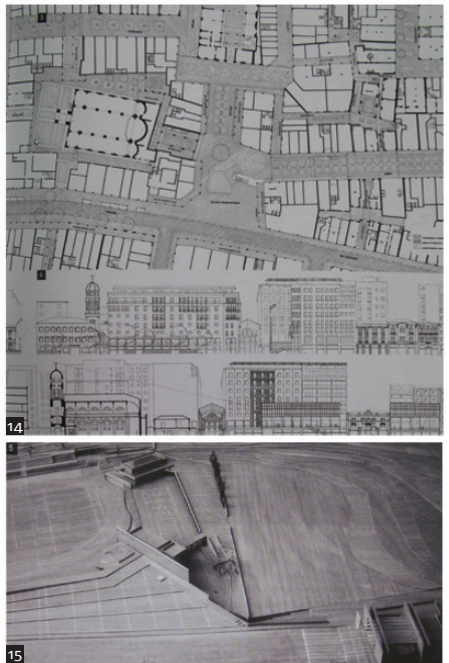
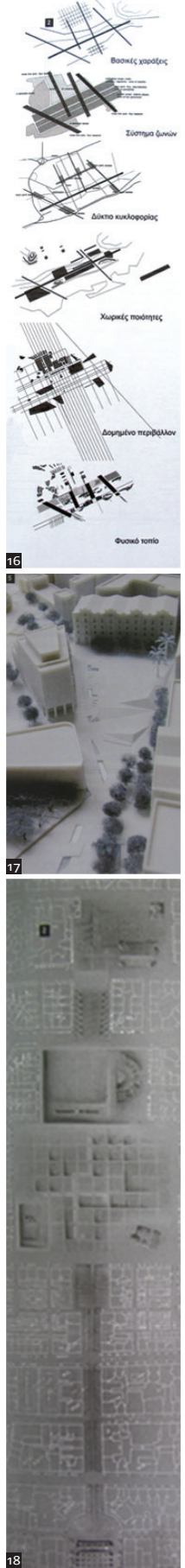

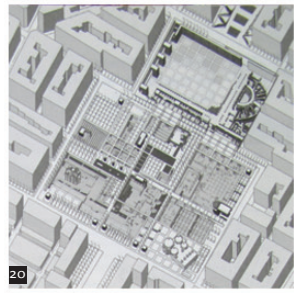

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

Ως αφετηρία στην προσπάθεια απάντησης των παραπάνω ερωτημάτων, κρίνεται σκόπιμη μια διερεύνηση του θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στην Ελλάδα μέσα από τον ορισμό των βασικών του χαρακτηριστικών, της διαδικασίας και της θεσμικής του πλαισίωσης. Στη συνέχεια, εξετάζονται κάποια στατιστικά στοιχεία για τους διαγωνισμούς των τελευταίων πέντε δεκαετιών, εστιάζοντας ιδιαίτερα σε όσους αφορούν τον δημόσιο χώρο και επιχειρείται μια ερμηνεία του ρόλου που έχουν παίξει.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Σύμφωνα με το «Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών»[1]:

« Διαγωνισμός μελετών είναι η διαδικασία με την οποία η αναθέτουσα αρχή, η οποία ορίζεται σύμφωνα με την παρ.9 του άρθρου 1 του Ν.3316/2005[2], επιδιώκει την εξασφάλιση μελετών ή σχεδίων ιδεών, κυρίως στον τομέα της αρχιτεκτονικής αλλά και στους λοιπούς τομείς όπως της χωροταξίας, της πολεοδομίας και των έργων πολιτικού μηχανικού, που επιλέγονται από κριτική επιτροπή μετά από σύγκριση και απονομή χρηματικών βραβείων. Ειδικότερα αρχιτεκτονικός διαγωνισμός είναι ο διαγωνισμός μελετών στον οποίο κύρια μελέτη είναι η αρχιτεκτονική μελέτη.»

[1] Απόφαση υπουργού Κων/νας Μπιρμπίλη υπ'αριθ. πρωτ. οικ. 26804 (ΦΕΚ Β' 1427/2011).

[2] Νόμος υπ' αριθ. 3316 (ΦΕΚ Α' 42/2005).

« Αναθέτουσες Αρχές είναι το Δημόσιο, τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), οι δημοτικές, νομαρχιακές και δημόσιες επιχειρήσεις κάθε νομικής μορφής, οι οργανισμοί δημοσίου δικαίου και ενώσεις κάθε νομικής μορφής που συγκροτούνται από τα ανωτέρω νομικά πρόσωπα»[3]. Οι αναθέτουσες αρχές συχνά αναφέρονται και ως αγωνοθέτες ή διοργανώτριες αρχές.

Οι διαγωνισμοί διακρίνονται σε είδη ως εξής:

Ως προς το θέμα τους, σε διαγωνισμούς μιας κατηγορίας μελετών ή σε σύνθετους, που περιλαμβάνουν μία ή περισσότερες, αντίστοιχα, κατηγορίες μελετών ή σχεδίων.

Ως προς το είδος τους, σε διαγωνισμούς ιδεών ή προσχεδίων μελέτης υλοποίησης. Στην πρώτη περίπτωση στόχος του διαγωνισμού είναι η διερεύνηση της κεντρικής ιδέας ή του προγράμματος του έργου, χωρίς ο αγωνοθέτης να υποχρεούται να προχωρήσει σε ανάθεση οριστικής μελέτης ή υλοποίηση του έργου. Στη δεύτερη περίπτωση στόχος είναι η επίλυση ενός έργου και η επιλογή μελετητή για την περαιτέρω επεξεργασία της μελέτης.

Ως προς τη διαδικασία, σε διαγωνισμούς ενός σταδίου ή δύο σταδίων-κλιμακωτούς, οι οποίοι κατά το πρώτο στάδιο συνιστούν διαγωνισμό ιδεών και επιλέγονται ορισμένες προτάσεις που μπορούν να συμμετέχουν στο επόμενο στάδιο, το οποίο συνιστά διαγωνισμό προσχεδίων.

Ως προς τη συμμετοχή, σε ανοικτούς, στους οποίους μπορεί να καταθέσει πρόταση κάθε ενδιαφερόμενος μελετητής ή κλειστούς, στους οποίους μπορεί να υποβάλει αίτηση εκδήλωσης ενδιαφέροντος κάθε μελετητής, αλλά μελέτη υποβάλλουν μόνο οι, μεταξύ αυτών, προεπιλεγέντες από τη διοργανώτρια αρχή.

[3] Παρ.9 του άρθρου 1 του Ν.3316/2005.

Ειδικές περιπτώσεις αρχιτεκτονικών διαγωνισμών αποτελούν οι Διεθνείς, υπό τη αιγίδα της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (UIA), οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί ιδεών σπουδαστών αρχιτεκτονικών σχολών, οι σύνθετοι διαγωνισμοί αρχιτεκτονικού και καλλιτεχνικού αντικειμένου (για αρχιτέκτονες και εικαστικούς καλλιτέχνες) και οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί νέων αρχιτεκτόνων (με όριο ηλικίας τα 40 έτη).

Η διαδικασία διενέργειας του διαγωνισμού που ακολουθείται είναι η εξής:

Μετά τη δημιουργία φακέλου με όλα τα απαραίτητα στοιχεία του διαγωνισμού από την αρμόδια υπηρεσία της διοργανώτριας αρχής, δημοσιοποιείται η προκήρυξη του διαγωνισμού, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει συγκεκριμένα στοιχεία που ορίζονται από το νόμο.

Στη συνέχεια, οι ενδιαφερόμενοι μελετητές-διαγωνιζόμενοι έχουν δικαίωμα υποβολής ερωτημάτων και διευκρινίσεων και υποχρεούνται να υποβάλουν τις μελέτες τους εντός της οριζόμενης, από την προκήρυξη, προθεσμίας.

Η κριτική επιτροπή αποφασίζει για την εγκυρότητα και την πληρότητα των προτάσεων, τις κρίνει, τις αξιολογεί και τις κατατάσσει, για να επιλέξει τις καλύτερες για την απονομή των βραβείων και των εξαγορών. Η απόφαση της κριτικής επιτροπής είναι δεσμευτική για τον αγωνοθέτη. Επίσης, διατηρεί το δικαίωμα να κηρύξει άγονο το διαγωνισμό εφόσον διαπιστώσει επίπεδο προτάσεων μη ανταποκρινόμενο στις απαιτήσεις.

Μετά την ολοκλήρωση της κρίσης δημοσιοποιούνται τα αποτελέσματα του διαγωνισμού και μοιράζονται τα βραβεία στους διακριθέντες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ακολουθεί έκθεση των μελετών που υποβλήθηκαν στο διαγωνισμό και έκδοση τεύχους.

Εφόσον προβλέπεται από την προκήρυξη η υλοποίηση του έργου, η διοργανώτρια αρχή είναι υποχρεωμένη να αναθέσει την πλήρη μελέτη στο βραβευθέντα μελετητή μέσα στα επόμενα τέσσερα έτη.

«περὶ Ἀρχιτεκτονικῶν Διαγωνισμῶν καὶ ὅρων διενεργείας αὐτῶν». ... .

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Για να παρακολουθήσουμε την πορεία των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών είναι απαραίτητο να αναφερθούμε στο θεσμικό πλαίσιο που τους ορίζει.

Ο πρώτος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός προκηρύσσεται από την «επί των εκκλησιαστικών και της δημοσίου εκπαιδεύσεως Γραμματεία», τον Ιανουάριο του 1830 στη Γενική Εφημερίδα της Ελλάδας με θέμα την ανέγερση μνημείου «αφοσιούμενον από το Έθνος εις μνήμην των γενναίων εν Μεσολογγίω προασπιστών του Σταυρού». Ωστόσο, η υπουργική απόφαση η οποία θα θέσει τους επίσημους κανόνες διεξαγωγής των διαγωνισμών, θα δημοσιευτεί ενάμιση αιώνα αργότερα, το 1970.

Ήδη από το 1936 ο ΣΑΔΑΣ ξεκινάει μία προσπάθεια για την επεξεργασία ενός σχεδίου διατάγματος για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς. Οι προσπάθειες αυτές καταλήγουν το 1970 σε απόφαση του Υπουργού Δημοσίων Έργων, «Περί εγκρίσεως προδιαγραφών περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών και όρων διενέργειας αυτών»[1].

Μαζί με τις τροποποιήσεις του 1971[2] και του 1976[3] παίρνει τελική μορφή το νομικό πλαίσιο που διέπει όλους τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς μέχρι το 2011. Η απόφαση αυτή ορίζει:

• Σε ποιες περιπτώσεις γίνεται αρχιτεκτονικός διαγωνισμός και ποιος είναι αρμόδιος για την απόφαση αυτή.
• Θεμελιώδεις κανόνες σχετικούς με τα προγραμματικά στοιχεία, την ακύρωση, την παράταση, και τα βραβεία των διαγωνισμών.
• Τα είδη των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών βάσει συμμετοχής και βάσει προγράμματος.

[1] Απόφαση υπουργού Κωνσταντίνου Παπαδημητρίου, υπ'αριθ. Ε. 27960/19665 δημοσιευμένη στο ΦΕΚ Β' 684/1970.

[2] Απόφαση υπουργού Κωνσταντίνου Παπαδημητρίου υπ'αριθ. Ε. 16164/807 (ΦΕΚ Β' 459/1971).

[3] Απόφαση υφυπουργού Κυπριανού Μπίρη υπ'αριθ. Ε. 22734/970 (ΦΕΚ Β' 887/1976).

[6] Στο Προεδρικό Διάταγμα 609 του 1985 (ΦΕΚ Α' 223/1985) περί κατασκευής δημοσίων έργων, αναφέρεται πως «για την ανάθεση κατασκευής του έργου σε εργοληπτική επιχείρηση διενεργείται δημοπρασία, εκτός από τις περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπεται από το νόμο η απευθείας ανάθεση ή διεξαγωγή πρόχειρου διαγωνισμού». Ωστόσο, υπό κάποιες προϋποθέσεις, «όταν πρόκειται για έργο που επιδέχεται ειδικούς τρόπους κατασκευής ή μεθόδους που καλύπτονται από τεχνογνωσίες ή άλλα κατοχυρωμένα δικαιώματα ή αν κρίνεται σκόπιμος ο συνδυασμός σύνταξης ή ολοκλήρωσης ή αναθεώρησης υπάρχουσας μελέτης με την κατασκευή ή αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων», μπορεί να εφαρμοστεί το σύστημα προσφοράς που περιλαμβάνει μελέτη και κατασκευή. «Κατά την εφαρμογή του συστήματος αυτού μπορεί με τη διακήρυξη να ζητείται από τους συναγωνιζόμενους εκτός από την οικονομική τους προσφορά», όπως ισχύει για τις τυπικές δημοπρατήσεις, «συμπλήρωση ή σύνταξη μελετών, προσδιορισμός τεχνολογικών χαρακτηριστικών και προδιαγραφών επιμέρους στοιχείων του έργου...». Με τη διαδικασία αυτή, η μελέτη μετατρέπεται σε απλό στάδιο της κατασκευής και συνδέεται άμεσα με την οικονομική προσφορά, χάνοντας κατά πολύ την αυτονομία και τη σημασία της. Το 1997 το ΥΠΕΧΩΔΕ, με την εγκύκλιο 27/2.10.97, επιχειρεί να περιορίσει τη λανθασμένη εφαρμογή του συστήματος και επιβάλλει κάποιους νέους όρους, όπως την υποχρεωτική ύπαρξη πλήρους προμελέτης για την ανάληψη του έργου και όχι απλώς μιας γενικής τεχνικής έκθεσης. Παρά τις προσπάθειες βελτίωσης, η αλόγιστη χρήση της διαδικασίας της μελετοκατασκευής, προκαλεί διαχρονικά σφοδρές αντιδράσεις στο χώρο των αρχιτεκτόνων αλλά και των μηχανικών γενικότερα, οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι επίσημοι φορείς καταφεύγουν σε αυτήν για να καλύψουν λάθη προγραμματισμού και για να απορροφήσουν κονδύλια. Επίσης, η ποιότητα των αρχιτεκτονικών λύσεων αναγκαστικά είναι φτωχότερη, αφού η προθεσμία εκπόνησης της οριστικής μελέτης είναι τόσο περιορισμένη (30-60 μέρες) που καθιστά αδύνατη την ουσιαστική επεξεργασία της. Το βασικό επιχείρημα για την προτίμηση του συστήματος αυτού είναι η εξοικονόμηση χρόνου, αφού συμπιέζει όλα τα στάδια ενός έργου σε ένα, όπου κυριαρχεί η φάση της κατασκευής. Ακόμη και αυτό όμως συχνά καταρρίπτεται αφού η τόσο κρίσιμη αξιολόγηση για την επιλογή απευθείας μιας τεχνικής λύσης απαιτεί αρκετό χρόνο. Το σύστημα αυτό χρησιμοποιείται κυρίως στις περιπτώσεις κτιριακών έργων.

• Ποιοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής, τη σύνθεση και το ρόλο της επιτροπής επεξεργασίας διακηρύξεων και προγραμμάτων, και τις αρμοδιότητες και τη σύνθεση της κριτικής επιτροπής.
• Το περιεχόμενο της διακήρυξης, τις υποχρεώσεις των διαγωνιζομένων, τις υποχρεώσεις των κριτών και τα χρηματικά βραβεία.
• Τους κανόνες δημοσίευσης της διακήρυξης και των αποτελεσμάτων, καθώς και τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

Το 1977 διατάσσεται ο Ν.716 «περί μητρώου μελετητών και αναθέσεως και εκπονήσεως μελετών»[4], ο οποίος ορίζει τις διαδικασίες με τις οποίες γίνεται η επιλογή μελετητή για το εκάστοτε δημόσιο έργο. Στο πλαίσιο αυτό, οι διαγωνισμοί «υποβιβάζονται», κατά μια έννοια, σε απλή υποπερίπτωση μεταξύ των τριών προβλεπόμενων μεθόδων ανάθεσης, η οποία εφαρμόζεται σε ειδικές περιπτώσεις αξιόλογων και μη κατεπειγόντων έργων. Οι δύο άλλες διαδικασίες που ορίζονται, και που διαχρονικά φαίνεται να προτιμώνται από τους εργοδότες, συνίστανται αφενός στην ανοιχτή πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος, με πρόσκληση κατάθεσης μελέτης σε ορισμένους από τους ενδιαφερόμενους και τελική ανάθεση στη βέλτιστη πρόταση και αφετέρου στην απευθείας επιλογή[5].

Μια ακόμη νομοθετική ρύθμιση, που δεν αφορά άμεσα τους διαγωνισμούς αλλά τους επηρεάζει ιδιαίτερα, είναι το Προεδρικό Διάταγμα 609 του 1985 περί «κατασκευής δημοσίων έργων»[6]. Στο άρθρο του για τις «μελετοκατασκευές» παρακάμπτει τη φάση της επιλογής μελέτης μετά από αυτόνομη αξιολόγησή της, και την εντάσσει ως απλό στάδιο του «πακέτου» της κατασκευής, υποβάλλοντάς την στους όρους της οικονομικής, κυρίως, προσφοράς. Η διαδικασία αυτή προτιμήθηκε ιδιαίτερα από τους επίσημους φορείς σε πολλά δημόσια έργα, βάζοντας έτσι σε δεύτερη μοίρα τις διαδικασίες του Ν.716 και, πόσω μάλλον, των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών.

Τα επόμενα χρόνια (το 1985 και το 1990), ο ΣΑΔΑΣ με τη συνεργασία του ΤΕΕ συστήνει ομάδες εργασίας, με στόχο τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, οι οποίες, όμως, δεν προχωρούν σε στάδιο πρότασης.

Το 1994, ο Δήμος της Αθήνας δείχνει τις προθέσεις του με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου, που αποφασίζει η κατασκευή κάθε νέου κτιρίου του Δημοσίου, των ΟΤΑ και των ΝΠΔΔ στην περιοχή ελέγχου του Δήμου να πραγματοποιείται μετά από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό, στα πλαίσια του προγράμματος που έχει αρχίσει ο Δήμος για την αισθητική αναβάθμιση της Αθήνας. Με αφορμή τις κινήσεις αυτές του Δήμου, και μετά από συμφωνία όλων των σχετικών φορέων

[4] ΦΕΚ Α' 295/1977.

[5] Ο Ν.716/1977 ισχύει μέχρι το 2005, που αντικαθίσταται από τον εμπλουτισμένο Ν.3316/2005.

(ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΠΟ, ΕΜΠ, ΤΕΕ, ΣΑΔΑΣ και ΕΑΕ), συγκροτείται ομάδα εργασίας με εκπροσώπους από τις συναρμόδιες Δ/σεις του ΥΠΕΧΩΔΕ, προκειμένου να επεξεργαστεί το προτεινόμενο από το Δήμο Αθηναίων θεσμικό πλαίσιο. Η προσπάθεια αυτή καταλήγει σε ένα προσχέδιο Νόμου το 1997, το οποίο, όπως και άλλα πριν από αυτό, δεν φτάνει να ψηφιστεί.

Το 2003 ο ΣΑΔΑΣ, συνεχίζοντας τις προσπάθειες για εκσυχρονισμό του θεσμικού πλαισίου, συστήνει μία επιτροπή αρχιτεκτονικών διαγωνισμών με σκοπό την αντικατάσταση του υφιστάμενου, από το 1976, θεσμικού πλαισίου. Βασιζόμενη στο προσχέδιο του 1997, καθώς και στα ισχύοντα θεσμικά πλαίσια άλλων ευρωπαϊκών χωρών, τους κανονισμούς της Union Internationale des Architectes (UIA) και του Architects' Council of Europe (ACE), γίνεται μία προσπάθεια το νέο πλαίσιο να διασφαλίζει αφενός την αξιόπιστη και σύντομη προετοιμασία των διαγωνισμών και αφετέρου τη θεσμική θωράκιση τόσο της υλοποίησης του βραβευμένου έργου, όσο και της ανάθεσής του στον αντίστοιχο μελετητή.

Το εγχείρημα δεν φέρνει άμεσα αποτελέσματα, δημιουργεί, όμως, το υπόβαθρο πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η συμμετοχή του ΣΑΔΑΣ στη νομοπαρασκευαστική διαδικασία του «Νέου πλαισίου διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και γενικά των διαγωνισμών μελετών με απονομή βραβείων» που δημοσιεύεται το 2011 από το ΥΠΕΚΑ[7] στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. 35 χρόνια μετά την πρώτη υπουργική απόφαση περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, συντάσσεται και τίθεται σε ισχύ ένα νέο θεσμικό πλαίσιο που φαίνεται να έχει ως στόχο, εκτός από την εξασφάλιση της σωστής και γρήγορης διενέργειας των διαγωνισμών, την προώθηση του θεσμού ως βασική μέθοδο για τη μελέτη δημοσίων έργων, καθώς και την εισαγωγή μιας νέας μορφής άσκησης της αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα.

Μια συγκριτική ανάλυση του περιεχομένου των δύο υπουργικών αποφάσεων (1976 και 2011) δίνει τη δυνατότητα μιας συνολικής άποψης της αλλαγής κατεύθυνσης στην επίσημη πολιτική για τα δημόσια έργα και το κατά πόσο είναι ουσιώδεις οι αλλαγές που κατοχυρώθηκαν μετά από προσπάθειες δεκαετιών.

[7] Απόφαση υπουργού Κων/νας Μπιρμπίλη υπ'αριθ. πρωτ. οικ. 26804 (ΦΕΚ Β' 1427/2011).

	ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ:	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΒΑΣΕΙ ΖΗΤΟΥΜΕΝΩΝ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΒΑΣΕΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ	ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	ΒΡΑΒΕΙΑ | ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ	ΑΝΑΘΕΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ	ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ
1976	Για αξιόλογα, μη κατεπείγοντα, μη εξειδικευμένα έργα του Δημοσίου ή ΝΠΔΔ. Για τον χαρακτηρισμό τους ως αξιόλογα αποφασίζει ο αρμόδιος υπουργός και για την εξαίρεσή τους ο αγωνοθέτης, πάντα μετά τη σύμφωνη γνώμη εξειδικευμένης επιτροπής*	Προσχεδίων Ιδεών Κλιμακωτοί	Πανελλήνιοι Διεθνείς	Η απόφασή της είναι υποχρεωτική και οριστική για τον αγωνοθέτη Δύναται να μην απονείμει βραβεία σε περίπτωση αποτυχίας του διαγωνισμού, μόνο με αποζημίωση ίσου αριθμού συμμετεχόντων με τον αριθμό των βραβείων Μέλη της γνωμοδοτικής επιτροπής της προκήρυξης μπορούν να συμμετέχουν στην Κ.Ε. Μέλη: τουλάχιστον 1 καθηγητής αρχ. σχολής, 1 από ΤΕΕ, 1 από ΣΑΔΑΣ, 1 αρχιτέκτονας από αγωνοθέτη, και επιπλέον μέλη από αγωνοθέτη Υποχρεωτική πλειοψηφία αρχιτεκτόνων και περιττός αριθμός μελών	Είναι δυνατή η ακύρωση ή η παράταση του διαγωνισμού σε περίπτωση αιτιολογημένης ανωτέρας βίας (χωρίς υποχρέωση αποζημίωσης)	Ο αγωνοθέτης, εφόσον το έργο πρόκειται να υλοποιηθεί, υποχρεούται να αναθέσει την μελέτη στο α’ βραβείο Σε περίπτωση μη απονομής του α’ βραβείου δύναται να αναθέσει τη μελέτη στον κατά αξιολόγηση πρώτο διακριθέντα Αν το α’ βραβείο έχει λιγότερο από 5ετή εμπειρία ο αγωνοθέτης δύναται να προτείνει σύμπραξη με γραφείο της επιλογής του βραβείου, το οποίο εγκρίνει ο αγωνοθέτης	Ανήκει στον αγωνοθέτη, αλλά κρατά την πατρότητα ο μελετητής	Σε περίπτωση διεθνούς διαγωνισμού η Κ.Ε. θα περιλαμβάνει Έλληνες και αλλοδαπούς αρχιτέκτονες
2011	Υποχρεωτικά για κάθε αξιόλογο τεχνικό έργο** του Δημοσίου ή ΝΠΔΔ. Για την εξαίρεσή του αποφασίζει η διοργανώτρια αρχή μετά από σύμφωνη γνώμη του τεχνικού συμβουλίου του αρμόδιου υπουργείου ή του Περιφερειακού ΣΧΟΠ	Α1. Μιας κατηγορίας μελετών Α2. Σύνθετοι Β1. Ιδεών Β2. Προσχεδίων και Μελέτης Υλοποίησης Γ1. Ενός σταδίου Γ2. Κλιμακωτοί Δ1. Ανοιχτοί Δ2. Κλειστοί	Πανελλήνιοι Διεθνείς Φοιτητικοί (πανελλήνιοι/διεθνείς) Αρχιτεκτονικοί-Καλλιτεχνικοί Αρχιτεκτονικοί μέχρι 40 ετών	Η απόφασή της είναι δεσμευτική για τον αγωνοθέτη Δύναται να μην απονείμει βραβεία Δύναται να κηρύξει άγονο το διαγωνισμό προτείνοντας αποζημιώσεις Μέλη: (αναλογικά με το μέγεθος της επιτροπής) 1 «εκ προσωπικοτήτων» (επιλεγμένο από αγωνοθέτη), 1 από αγωνοθέτη, 3 από κατάλογο κριτών*** Υποχρεωτική μειοψηφία των εκπροσώπων του αγωνοθέτη και περιττός αριθμός μελών	Σε περίπτωση ματαίωσης της κρίσης, λόγω υπαιτιότητας του αγωνοθέτη, το συνολικό ποσό των βραβείων μοιράζεται στους συμμετέχοντες	Ο αγωνοθέτης υποχρεούται, για τα πρώτα 4 έτη και εφόσον δεν έχουν μεταβληθεί τα δεδομένα, να υπογράψει σύμβαση ανάθεσης της πλήρους μελέτης στο α’ βραβείο Σε περίπτωση μη απονομής του α’ βραβείου δύναται να αναθέσει τη μελέτη στον κατά αξιολόγηση πρώτο διακριθέντα Αν το α’ βραβείο δεν καλύπτει τις απαιτήσεις σε εμπειρία ο αγωνοθέτης δύναται να προτείνει σύμπραξη με γραφείο της επιλογής του βραβείου, το οποίο εγκρίνει ο αγωνοθέτης	Ανήκει στον μελετητή	Για τους Διεθνείς διαγωνισμούς υπό τη αιγίδα της UIA εφαρμόζονται οι διατάξεις του Ν.2092/1992 και οι όροι της UIA, οι οποίοι κατισχύουν της παρούσας απόφασης

* Πρόκειται για τη Γνωμοδοτική Επιτροπή Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών η οποία αποτελείται από εκπροσώπους της ΓΓΔΕ, του ΕΜΠ, του ΤΕΕ, της Υπηρεσίας Οικισμού, του ΥΠΕΧΩΔΕ, του Συλλόγου Πολιτικών Μηχανικών, του ΣΑΔΑΣ, της Τεχνικής Υπηρεσίας της ενδιαφερόμενης Κρατικής Υπηρεσίας.

** Σύμφωνα με το άρθρο 2 της απόφασης αξιόλογα τεχνικά έργα θεωρούνται μεταξύ άλλων: πολιτιστικά κτίρια, χώροι συνάθροισης κοινού, κτίρια διοίκησης, περιφερειακά και νομαρχιακά νοσοκομεία, εγκαταστάσεις χονδρικού εμπορίου και δημοτικές αγορές, επιβατικοί σταθμοί, ιεροί ναοί, συγκροτήματα κατοικιών (εφαρμογή οργανωμένης δόμησης ή κοινωνικών στεγαστικών προγραμμάτων), αθλητικές εγκαταστάσεις, διαμορφώσεις-αναπλάσεις ελεύθερων κοινοχρήστων χώρων, θέματα αστικού σχεδιασμού ευρύτερης κλίμακας, θέματα εξοπλισμού ανοιχτών κοινοχρήστων χώρων και χώρων εξυπηρετήσεων ειδικής σημασίας κ.α.

*** Ο κατάλογος κριτών συντάσσεται από τριμελή επιτροπή εκπροσώπων του ΣΑΔΑΣ (προεδρεύων), του ΤΕΕ και του ΥΠΕΚΑ μετά από αξιολόγηση των αιτήσεων εκδήλωσης ενδιαφέροντος για ένταξη σε αυτόν. Η επιλογή των κριτών από τους καταλόγους γίνεται με κλήρωση και δεν επιτρέπεται η συμμετοχή του ίδιου κριτή σε περισσότερους από ένα διαγωνισμούς κατ' έτος.

Η σημαντικότερη αλλαγή που επέφερε το νέο πλαίσιο είναι η εξασφάλιση της ανοιχτής διαδικασίας κρίσης που προσφέρει ο διαγωνισμός για την πλειοψηφία των δημοσίων έργων. Η ασαφής έννοια του «αξιόλογου τεχνικού έργου», που προϋπέθετε η απόφαση του '76 για τη διενέργεια διαγωνισμού και που επέτρεψε την κατασκευή πληθώρας δημοσίων έργων με απευθείας αναθέσεις τις τελευταίες δεκαετίες, ορίζεται στο νέο πλαίσιο σαφώς και φαίνεται να κατοχυρώνει θεσμικά πιο διαφανείς μεθόδους για την εκπόνηση όσο το δυνατόν πιο άρτιων μελετών.

Η μείωση του χρονικού ορίου μέσα στο οποίο θα πρέπει να έχει ανατεθεί η μελέτη αποσκοπεί στην αποφυγή υλοποίησης έργων αρκετά χρόνια μετά την προκήρυξή του διαγωνισμού, όταν πλέον οι μελέτες δεν μπορούν να θεωρούνται έγκυρες καθώς οι συνθήκες δημιουργίας τους έχουν μεταβληθεί.

Η τρίτη βασική αλλαγή είναι η συγκρότηση και η σύνθεση της κριτικής επιτροπής, όχι με βάση την εκπροσώπηση φορέων, αλλά με επιλογή από κοινή δεξαμενή κριτών, οι οποίοι υποχρεούνται να πληρούν νέα κριτήρια και η επιλογή τους γίνεται με κλήρωση. Επίσης, σημαντική κατάκτηση του νέου θεσμικού πλαισίου, για την εξασφάλιση αξιοκρατικής απονομής των βραβείων, είναι η υποχρεωτική μειοψηφία των εκπροσώπων του αγωνοθέτη στο σύνολο της επιτροπής. Τέλος, η ονομαστική σύνθεση της επιτροπής, μετά το πλαίσιο του 2011, δηλώνεται υποχρεωτικά στην προκήρυξη του διαγωνισμού και δεν αποτελεί θέμα αλληλογραφίας μόνο μεταξύ του αγωνοθέτη και των επιμέρους φορέων που εκπροσωπούνται με κριτές.

Στο σύνολό του το νέο θεσμικό πλαίσιο μοιάζει να διασφαλίζει τα δικαιώματα των συμμετεχόντων απέναντι στις πιθανές αυθαιρεσίες ή καταχρήσεις του αγωνοθέτη. Τα στοιχεία που προσπαθεί να εξαλείψει είναι ακριβώς εκείνα που οδήγησαν στην απαξίωση του θεσμού, τόσο από την πλευρά των αγωνοθετών όσο και από των συμμετεχόντων, οι οποίοι απέφευγαν να συμμετέχουν σε μία διαδικασία με αμφίβολο αποτέλεσμα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι στο σύνολο των διαγωνισμών που πραγματοποιήθηκαν τα περασμένα χρόνια δεν είναι αμελητέος ο αριθμός των διαγωνισμών που σταμάτησαν, πάγωσαν, δεν κρίθηκαν, δεν προχώρησαν σε βράβευση ή δεν υλοποιήθηκαν.

Το νέο θεσμικό πλαίσιο ενώ αποτελεί θετική ανταπόκριση του ΥΠΕΚΑ στα χρόνια αιτήματα του ΣΑΔΑΣ και του ΤΕΕ για διευθέτηση των ζητημάτων ανάθεσης δημοσίων έργων, έρχεται σε μια εποχή όπου η γενικότερη στροφή του ενδιαφέροντος προς την αρχιτεκτονική γεννά προβληματισμούς. Απομένει να φανεί αν η αναθεώρηση αυτή του πλαισίου αποσκοπεί στην κατοχύρωση μιας πιο αξιοκρατικής διαδικασίας ανάθεσης ή επιβάλλεται από μία ανάγκη πλαισίωσης των παρεμβάσεων με διαδικασίες ευρύτερης δημόσιας αποδοχής.

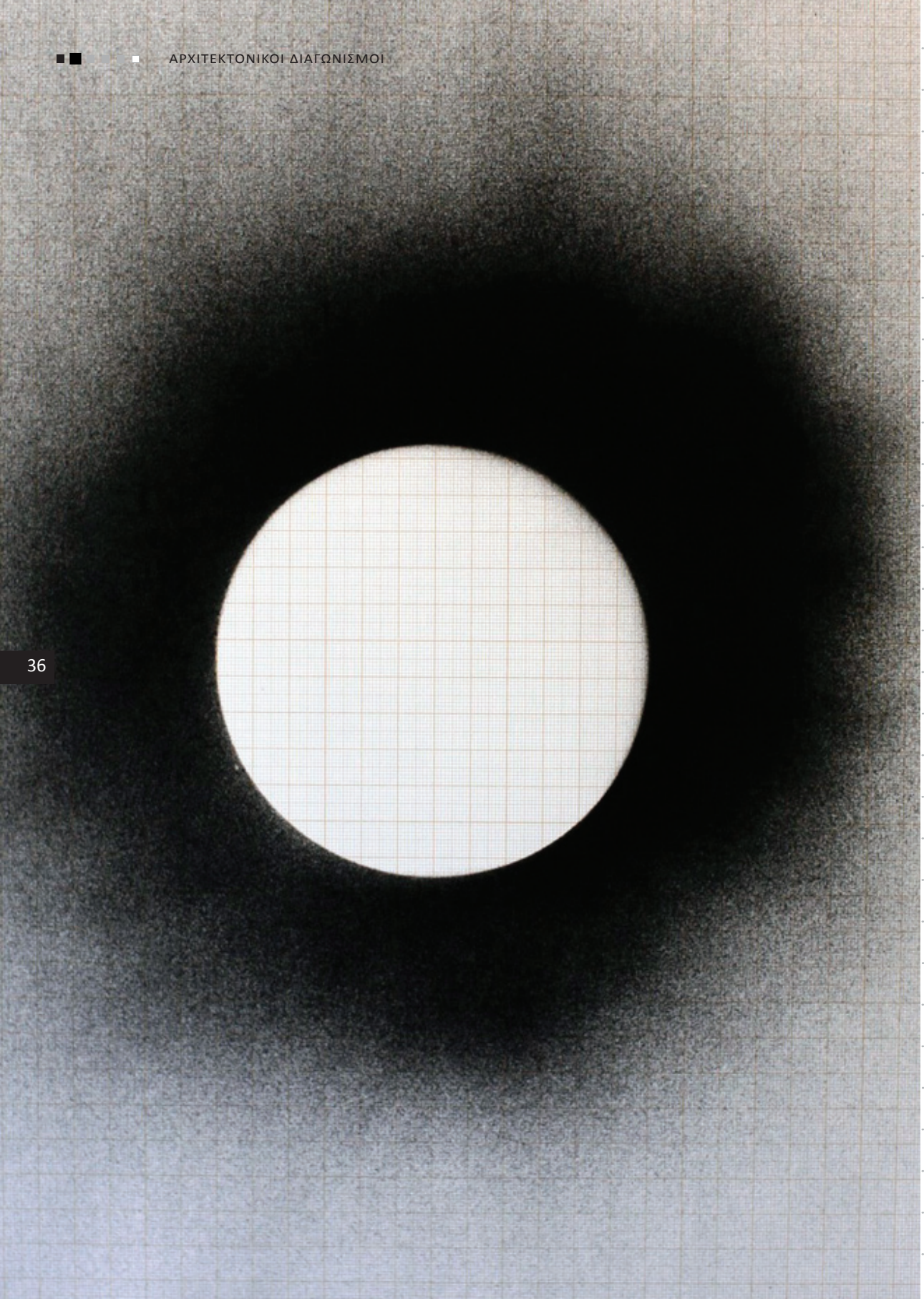

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ακολουθεί μία ανασκόπηση των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών σε σχέση με τα ποσοτικά χαρακτηριστικά τους από το 1961 μέχρι το 2010, εστιάζοντας στην περίοδο 1981-2010 όπου γίνεται αναφορά στον αριθμό των διαγωνισμών ανά κατηγορία εργοδότη, ανά θέμα και ανά νομό.

Στοιχεία για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς συγκεντρώθηκαν κυρίως από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ, το οποίο περιλαμβάνει μία λίστα όλων των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών που έχουν προκηρυχθεί στην Ελλάδα από το 1961 μέχρι σήμερα. Παρά τις κάποιες ελλείψεις, η καταγραφή αυτή είναι αρκετά αντιπροσωπευτική για την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων. Πρέπει να διευκρινιστεί εδώ πως τα στοιχεία που συλλέχθηκαν αφορούν μόνο την κατηγορία των Ανοιχτών Πανελλήνιων Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών, το οποίο σημαίνει ότι αποκλείονται οι ειδικότερες περιπτώσεις που ορίζει και το νέο θεσμικό πλαίσιο, δηλαδή οι κλειστοί διαγωνισμοί, οι σύνθετοι (αρχιτεκτονικοί και καλλιτεχνικοί), οι φοιτητικοί και κάποιοι από τους διεθνείς[1].

[1] Στον κατάλογο του ΣΑΔΑΣ δεν καταγράφονται διεθνείς διαγωνισμοί όταν δεν προκηρύσσονται από ελληνικό φορέα, ακόμη και όταν το θέμα αφορά την ελληνική επικράτεια.

Ι. ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

Η πορεία των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών τόσο με θέμα κτίρια όσο και διαμορφώσεις πολεοδομικές ή δημοσίων χώρων δεν είναι σταθερή, ενώ σε κάθε χρονική περίοδο επηρεάζεται από σημαντικά γεγονότα που χαρακτηρίζουν την εποχή.

Στο συνολικό αριθμό των διαγωνισμών ανά πενταετία παρατηρούμε δύο εξάρσεις. Η μία συμπίπτει με την περίοδο της επταετίας και η δεύτερη με το διάστημα 1984-1990, λίγα χρόνια μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Κάτι τέτοιο συνδέεται έμμεσα με τη γενικότερη αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας μετά από περιόδους ριζικών αλλαγών του πολιτικού και οικονομικού καθεστώτος. Τα επόμενα χρόνια, και όσο πλησιάζουμε το σήμερα, ο θεσμός μοιάζει να εγκαταλείπεται σταδιακά.

Μεταπολεμικά παρουσιάζονται αρκετοί διαγωνισμοί για μνημεία και ανδριάντες ηρώων, καθώς και κτίρια γραφείων από οργανισμούς ή ταμεία πρόνοιας.

Κατά τη διάρκεια της χούντας των συνταγματαρχών ο ρυθμός των διαγωνισμών ακολουθεί το ρυθμό ανοικοδόμησης της χώρας, ο οποίος διογκώνεται στα πλαίσια της «αστικής ανανέωσης» και της εθνικής προβολής που επιδιώκει η πολιτική εξουσία. Έτσι, λοιπόν, γίνονται αρκετοί διαγωνισμοί για περίπτερα διεθνών εκθέσεων, για τουριστικές αξιοποιήσεις χώρων, αλλά και πολλοί για δημοτικά πνευματικά κέντρα και δημαρχεία. Αξιοσημείωτο περιστατικό αποτελεί η αποχή των αρχιτεκτόνων μετά από προτροπή του ΣΑΔΑΣ από τους τρεις διαδοχικούς διαγωνισμούς για το «Τάμα του Έθνους» (προς το Θεό που απελευθέρωσε τους Έλληνες από τον τουρκικό ζυγό) που τελικά κηρύχθηκαν άγονοι προς απαξίωση του καθεστώτος.

Χαρακτηριστικές χρονιές με ιδιαίτερα αυξημένο αριθμό διαγωνισμών αποτελούν το 1963 και το 1977 όπου διεξάγονται ταυτόχρονα 16 και 13 διαγωνισμοί, αντίστοιχα, για σχολεία, με εργοδότη το Υπουργείο Παιδείας.

Η δεύτερη αύξηση του αριθμού των διαγωνισμών την περίοδο μετά το ’84 οφείλεται κατά κύριο λόγο στη στροφή των Δήμων και των Κοινοτήτων προς το θεσμό και την προκήρυξη αλλεπάλληλων διαγωνισμών για δημαρχεία και πνευματικά κέντρα. Την πενταετία 1984-1990 γίνονται 27 διαγωνισμοί από Δήμους ή Νομαρχίες για στέγαση δημοτικών λειτουργιών (δημαρχεία, θέατρα, βιβλιοθήκες, πνευματικά κέντρα κλπ.), καθώς και 7 διαγωνισμοί για διαμορφώσεις δημοτικών περιοχών αστικού πρασίνου και πολλαπλών υπαίθριων χρήσεων. Τη διετία 1984-1985 γίνονται και οι πρώτοι διαγωνισμοί για διαμορφώσεις αθλητικών εγκαταστάσεων (6), οι οποίοι συμβάλλουν στην αύξηση των διαγωνισμών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

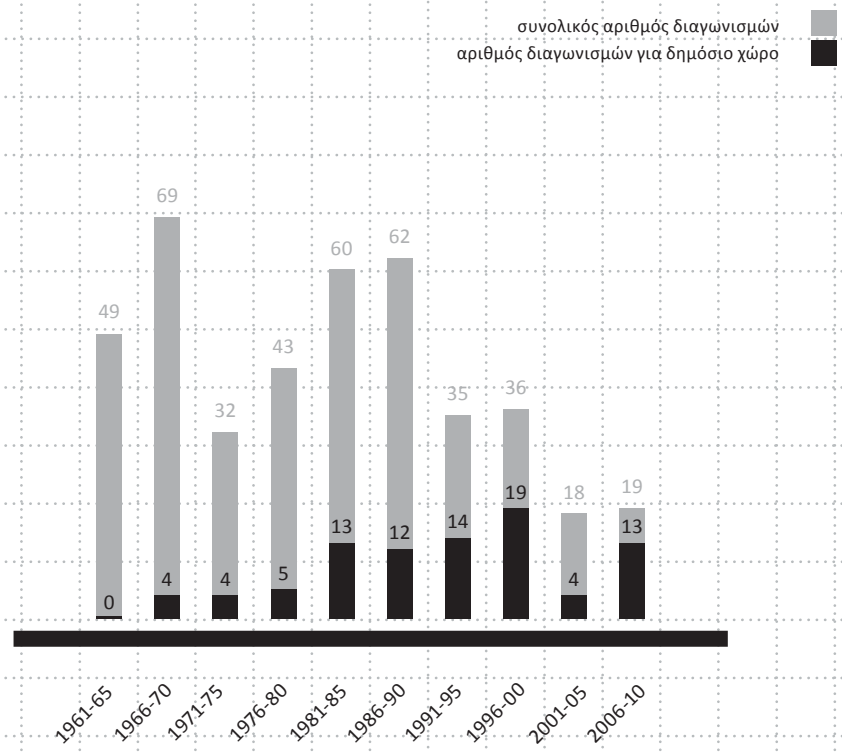

Την ίδια περίοδο που οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση στο θεσμό, το ενδιαφέρον των υπουργείων και των υπολοίπων φορέων της κεντρικής διοίκησης για την αξιοκρατική διαδικασία των διαγωνισμών μοιάζει να φθίνει, και καταφεύγουν όλο και περισσότερο στις απευθείας αναθέσεις μέσω του ευρέως διαδεδομένου, πλέον, Ν.716/77[1].

Μετά το 1990 μειώνεται αισθητά ο αριθμός των διαγωνισμών. Οι δήμοι φαίνεται να έχουν επιλύσει το πρόβλημα στέγασης των δημαρχείων, και η κεντρική διοίκηση έχει εγκαταλείψει πλέον το θεσμό. Ο αριθμός των διαγωνισμών παρουσιάζει μόνο σημειακές αυξήσεις ακολουθώντας κατά τα άλλα μία φθίνουσα πορεία.

[1] Ν.716/1977, άρθρο 11 «Διαδικασία-Αμοιβή Μελετητών», παρ.7: «Εάν ο εργοδότης κρίνη ότι δεν υφίσταται δυνατότης εφαρμογής της εν παραγράφω 5 του παρόντος άρθρου διαδικασίας αναθέσεως δύναται, εφ’ όσον αναφέρεται εις την πρόσκλησιν εκδηλώσεως ενδιαφέροντος, η μελέτη να ανατίθεται δι’ απ’ ευθείας επιλογής, βάσει ητιολογημένης αποφάσεως του εργοδότου, μη τηρουμένων των διατάξεων των προηγούμενων παραγράφων 5 ή 6, εις Γραφείαν Μελετών εκ των εκδηλωσάντων ενδιαφέρον, ανταποκρινόμενον εις τους όρους τους διαλαμβανομένους εις την πρόσκλησιν εκδηλώσεως ενδιαφέροντας και τας διατάξεις του παρόντος.».

Στην Αθήνα συγκεκριμένα, την περίοδο μετά την επιλογή της για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων (1997), οι μόνοι ανοιχτοί αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί που πραγματοποιούνται είναι οι διαγωνισμοί για τις τέσσερις κεντρικές πλατείες της πόλης (μέρος του προγράμματος της ΕΑΧΑ Α.Ε.) και για το σχεδιασμό στοιχείων αστικού σχεδιασμού (από το Δήμο Αθηναίων). Παράλληλα, πραγματοποιείται μεγάλος αριθμός ολυμπιακών έργων και αποσπασματικών πολεοδομικών ρυθμίσεων για τη χωροθέτησή τους, που κάτω από την χρονική πίεση για απορρόφηση των κονδυλίων κρίνονται «κατεπείγοντα» και έτσι παρακάμπτουν τις θεσμοθετημένες διαδικασίες, ακολουθούμενα από μια σειρά τροποποιήσεων του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου που τα «νομιμοποιεί».

Όσον αφορά τους διαγωνισμούς για δημόσιους χώρους, η παρουσία τους μέχρι το ’83 είναι σχεδόν ανύπαρκτη και περιορίζονται σε μικρό αριθμό πλατειών και χώρων αστικού πρασίνου. Στη συνέχεια, ακολουθούν σε γενικές γραμμές τις κορυφώσεις του συνόλου των διαγωνισμών, διατηρώντας, όμως, μια σταθερή ανοδική πορεία.

Αν και δεν υπάρχουν αντίστοιχα στοιχεία για όλους τους διαγωνισμούς του αρχείου, είναι χαρακτηριστικό ότι από τους 80 διαγωνισμούς για δημόσιους χώρους, 11, τουλάχιστον, σταμάτησαν και σε άλλους 11, τουλάχιστον, δεν απονεμήθηκε το πρώτο βραβείο, ώστε να αποφευχθεί η υλοποίηση της βραβευμένης λύσης.

Την περίοδο 1981-1995, όπως προαναφέρθηκε, η συμμετοχή των δήμων στην προκήρυξη διαγωνισμών για διαμορφώσεις δημοτικών υπαιθρίων χώρων είναι καταλυτική. Τότε καταγράφονται 30 διαγωνισμοί που διεξάγονται από δήμους, 4 από υπουργεία και 2 από τον Οργανισμό Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα το ’84 παρουσιάζεται μία κορύφωση, κυρίως λόγω μεγάλου αριθμού διαγωνισμών για διαμορφώσεις δημοτικών περιοχών αστικού πρασίνου και πολλαπλών χρήσεων, και το ’88 μία δεύτερη κορύφωση που οφείλεται στο μεγάλο αριθμό αναπλάσεων περιοχών. «Η στροφή του ενδιαφέροντος γενικότερα προς τις αστικές αναπλάσεις στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με την απαρχή της προστασίας των ιστορικών κέντρων στα τέλη της δεκαετίας του ‘70»[2] επαληθεύεται από τους 7 διαγωνισμούς που γίνονται σ’ αυτήν τη δεκαπενταετία και αφορούν αναπλάσεις παραλιακών μετώπων, ιστορικών χώρων ή κέντρων πόλεων.

Στη μετέπειτα πορεία των διαγωνισμών αυτών ξεχωρίζουν δύο σημαντικοί σταθμοί που συνδυάζονται με δύο ταυτόχρονα προγράμματα επέμβασης στον αστικό ιστό των μητροπόλεων: το πρόγραμμα του 1997 για την προετοιμασία της πόλης της Θεσσαλονίκης ως πολιτιστικής πρωτεύουσας[3] και το πρόγραμμα της ΕΑΧΑ Α.Ε. το οποίο ξεκινάει εκείνη την εποχή[4] (1998). Στα πλαίσια των προγραμμάτων αυτών προκηρύσσονται 5 διαγωνισμοί ποικίλων θεμάτων και κλιμάκων στη Θεσσαλονίκη και 4 διαγωνισμοί για κεντρικές πλατείες της Αθήνας.

Μετά την έξαρση αυτή, ο ρυθμός των διαγωνισμών για δημόσιους χώρους μειώνεται, ενώ την πενταετία 2001-2005 το πλήθος τους φτάνει μόλις τους 4, αγγίζοντας τους αριθμούς που είχαν πριν το ‘84. Την τελευταία πενταετία παρουσιάζεται μία σχετική άνοδος, με διαγωνισμούς κυρίως σε δήμους της επαρχίας, αλλά και 2 διαγωνισμούς της ΕΑΧΑ Α.Ε. για την Αθήνα, η οποία επιστρέφει μετά από 12 χρόνια απουσίας απ’ το θεσμό. Οι διαγωνισμοί αυτοί αφορούν κυρίως βασικές πλατείες πόλεων και αποκαλύπτουν έναν αναδυόμενο προβληματισμό γύρω από την κεντρικότητα, την αστικότητα και την εικόνα της πόλης.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ένα κύμα διαγωνισμών που έχουν προγραμματιστεί από το ΥΠΕΚΑ για παρεμβάσεις μητροπολιτικής κλίμακας στις δύο μεγάλες πόλεις. Σύμφωνα με το πρόγραμμα του υπουργείου «Θεσσαλονίκη 2012» προβλέπεται η διενέργεια 8 διαγωνισμών στη Θεσσαλονίκη τον επόμενο χρόνο, εκ των οποίων οι δύο έχουν ήδη προκηρυχθεί (Νοέμβριος 2011). Αντίστοιχα, το πρόγραμμα «Αθήνα – Αττική 2014» περιλαμβάνει 6 διαγωνισμούς για πλατείες της Αττικής και 2 για τη μετατροπή βασικών αξόνων του κέντρου της πόλης σε πεζοδρόμους, μέσα στα επόμενα χρόνια.

[2] Φιλιππίδης Δημήτρης, ‘‘Δημόσιος Χώρος – από τις αλάνες στην ουτοπία’’, από τον κατάλογο της έκθεσης που διοργάνωσε το ΤΕΕ/ΤΚΜ *public**city**/δημόσια**πόλη***, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ JANOS, 2011, σελ.21.

[3] Στα πλαίσια της προετοιμασίας ιδρύεται το 1994 η ανώνυμη εταιρία δημοσίου συμφέροντος (ΝΠΙΔ): Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Ευρώπης «Θεσσαλονίκη ’97» Α.Ε.(ΟΠΠΕΘ’97), με σκοπό την κατασκευή των αναγκαίων έργων υποδομής και την οργάνωση των σχετικών πολιτιστικών εκδηλώσεων.

[4] Το 1997 ιδρύεται η ανώνυμη εταιρία κοινής ωφέλειας (ΝΠΙΔ) ΕΑΧΑ Α.Ε. με σκοπό τη συνένωση των αρχαιολογικών και ελεύθερων χώρων της κεντρικής περιοχής της Αθήνας.

ΙΙ. ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

ΑΝΑ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗ | ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

Εδώ μελετάται η κατανομή του αριθμού των διαγωνισμών στο σύνολό τους, αλλά και ειδικά των διαγωνισμών για δημόσιους χώρους, σε σχέση με την αναθέτουσα αρχή που τους προκηρύσσει.

Την περίοδο πριν την επταετία που ο δημόσιος τομέας άρχισε να ενισχύεται και να ισχυροποιείται, πρώτη θέση στην προκήρυξη αρχιτεκτονικών διαγωνισμών κατέχουν οι δημόσιοι οργανισμοί και τα ταμεία πρόνοιας.

Η περίοδος της χούντας χαρακτηρίζεται από έναν καταιγισμό δημοσίων έργων που σπεύδει να προβληθεί ως επίδειξη κοινωφελούς έργου του νέου καθεστώτος. Με κύριους αγωνοθέτες τους δήμους, τις κοινότητες και τα υπουργεία πλέον, φαίνεται η ενίσχυση της διοίκησης και της άσκησης κρατικής εξουσίας. Ιδιαίτερη δραστηριότητα δείχνει το υπουργείο εμπορίου με διαγωνισμούς για περίπτερα στις διεθνείς εκθέσεις στα πλαίσια ανάδειξης «εθνικού κλέους».

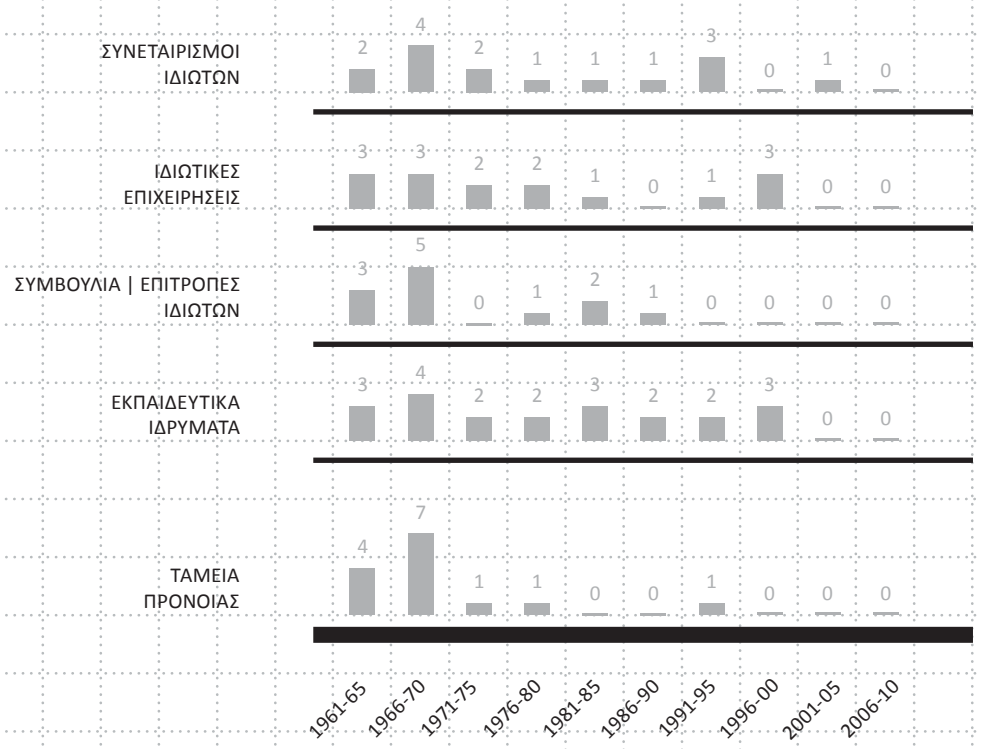

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΑΝΑ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗ ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

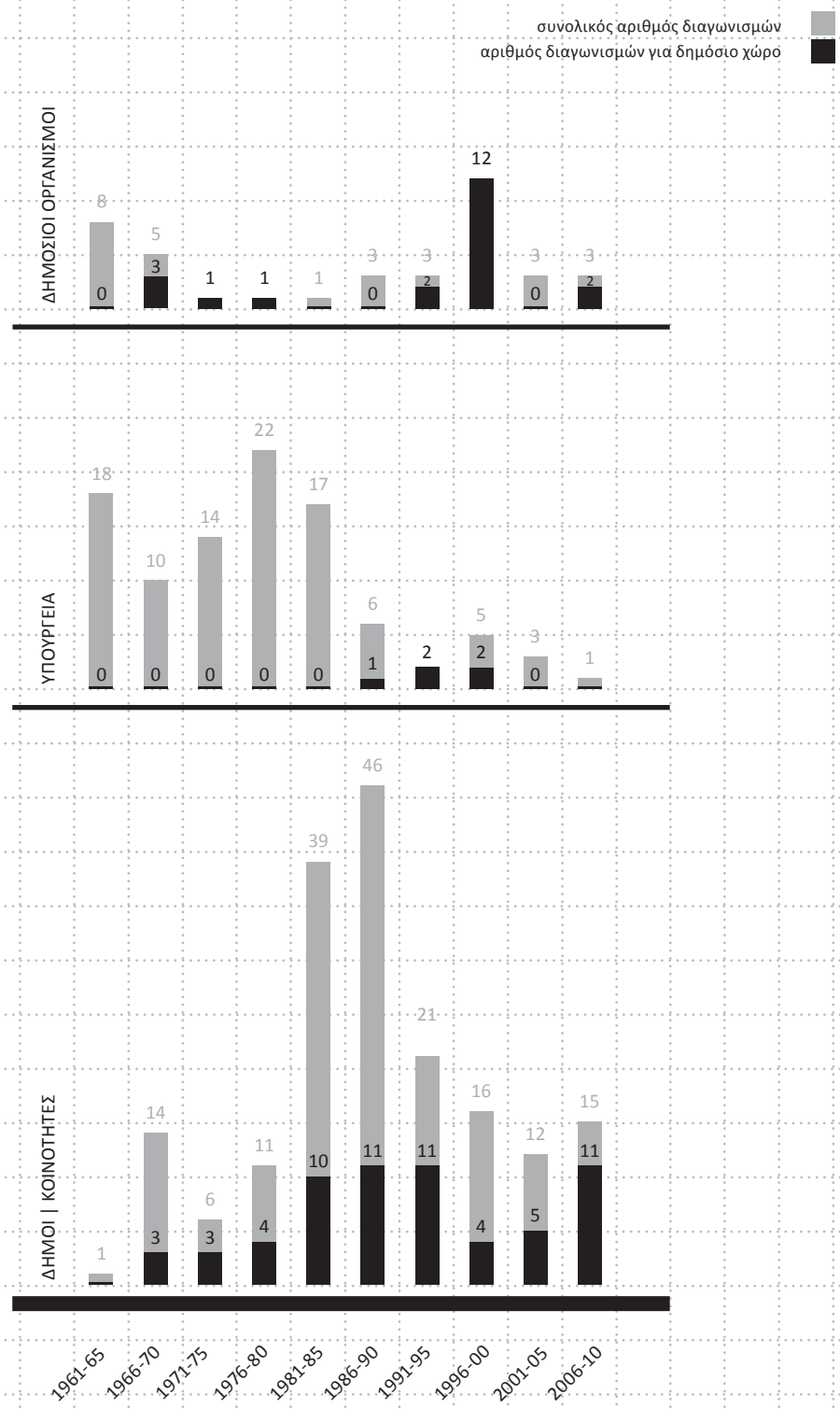

Μετά τη μεταπολίτευση, οι εργοδότες περιορίζονται στις κρατικές υπηρεσίες και την τοπική αυτοδιοίκηση. Ιδιαίτερη συμμετοχή δείχνει το Υπουργείο Παιδείας με ένα πακέτο ταυτόχρονων διαγωνισμών το 1977 για 13 σχολεία.

Στα χρόνια που ακολουθούν, μέχρι και το ’90, η τοπική αυτοδιοίκηση μπαίνει δραστήρια στο προσκήνιο της πολιτικής και της δημόσιας ζωής και με αντίστοιχη δυναμική προκηρύσσει πλήθος αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για στέγαση δημοτικών υπηρεσιών. Προς την αντίθετη κατεύθυνση κινούνται οι φορείς της κεντρικής διοίκησης και ιδίως τα υπουργεία που εγκαταλείπουν τον θεσμό, προκειμένου να υιοθετήσουν τις νέες μεθόδους που προσφέρονται από τον Ν.716/77.

Την περίοδο 1990-1995, παρατηρείται μια αισθητή ύφεση στους διαγωνισμούς με αγωνοθέτες δήμους και υπουργεία, η οποία συμβαδίζει άλλωστε με τη γενικότερη ύφεση της οικοδομικής δραστηριότητας εν γένει στην Ελλάδα. Παράλληλα, οι απευθείας αναθέσεις καθώς και το σύστημα των «μελετοκατασκευών» κυριαρχούν, οδηγώντας στη σταδιακή εγκατάλειψη του θεσμού.

Την επόμενη πενταετία παρατηρείται μία σημαντική άνοδος στους διαγωνισμούς με αγωνοθέτες δημόσιους οργανισμούς με συνολικά 12 διαγωνισμούς, η οποία οφείλεται στη σχεδόν ταυτόχρονη έναρξη των προγραμμάτων του ΟΠΕΘ’97 και της ΕΑΧΑ Α.Ε..

Την περίοδο ‘93-‘98 γίνεται μία από τις λίγες προσπάθειες των Α.Ε.Ι. για ανέγερση εκπαιδευτικών κτιρίων μέσω αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, η οποία από το 1999 και μετά εγκαταλείπεται εντελώς. Είναι φανερό ότι από το σύνολο των κτιρίων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ανά την Ελλάδα τα 9 που υλοποιήθηκαν μετά από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό είναι σχεδόν αμελητέο ποσοστό.

Ανάλογες ποιοτικά κατανομές και σχέσεις παρουσιάζουν οι αγωνοθέτες των διαγωνισμών για δημόσιους χώρους. Λόγω του θέματος των συγκεκριμένων διαγωνισμών, οι αγωνοθέτες περιορίζονται σε δημόσιους οργανισμούς, υπουργεία και δήμους ή κοινότητες, με τους τελευταίους να σηκώνουν το βάρος του 70% του συνολικού αριθμού των διαγωνισμών (6% υπουργεία και 24% δημόσιοι οργανισμοί). Κάτι τέτοιο εμφανίζεται πιο έντονα από τη δεκαετία του ’80 και μετά, όταν ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης αναπτύσσεται και αρχίζει να αποσπά πόρους και αρμοδιότητες από την κεντρική διοίκηση. Ταυτόχρονα, οι υπουργικές διευθύνσεις απαξιώνουν το θεσμό και εκτελούν έργα κατά κύριο λόγο με απευθείας αναθέσεις μέσω του Ν.716/77.

III. ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΘΕΜΑΤΟΣ | ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

Αναζητώντας τις διαφορετικές ποιότητες των ζητούμενων, από τις προκηρύξεις, δημοσίων χώρων, επιχειρείται μία κατηγοριοποίηση των θεμάτων των διαγωνισμών ως εξής:

Πλατεία ή παρκάκι: Πρόκειται για ανάπλαση υπαρχουσών πλατειών ή διαμόρφωση νέων σε απελευθερωμένα οικόπεδα, πολλές φορές συμπεριλαμβανομένων και των όψεων των γύρω κτιρίων. Σε αυτήν την κατηγορία εντάσσουμε ορισμένους πεζοδρόμους και άλλες τυπολογικές παρεμβάσεις που προσεγγίζουν τις ποιότητες της πλατείας.

Ανάπλαση περιοχής: Αφορά επεμβάσεις σε δημόσιους χώρους περιοχών μεγαλύτερης κλίμακας, περιλαμβάνοντας συχνά αναβάθμιση των κοινοχρήστων χώρων, ρυθμίσεις κυκλοφορίας και στάθμευσης, διευθέτηση χρήσεων, επεμβάσεις σε όψεις κ.α.

Αστικό πράσινο: Περιλαμβάνει ανασχεδιασμό δημοσίων χώρων εκτεταμένου πρασίνου (άλση, πάρκα, κήποι κλπ.) και του αστικού εξοπλισμού τους, πολλές φορές με ένταξη νέων δραστηριοτήτων εκπαίδευσης ή αναψυχής.

Υπαίθριος χώρος πολλαπλών χρήσεων: Αφορά τη διαμόρφωση υπαίθριων δημοσίων χώρων, συνήθως δημοτικών, που συγκεντρώνουν πληθώρα δραστηριοτήτων συχνά και στεγασμένων (αθλητισμός, αναψυχή, πράσινο, πολιτιστικές ή εκπαιδευτικές χρήσεις κ.α.)

Ανάπλαση και ανάδειξη ιστορικού χώρου: Αφορά χώρους ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας όπου ζητούνται επεμβάσεις στον περιβάλλοντα δημόσιο χώρο με στόχο την ανάδειξη του χαρακτήρα της περιοχής.

Φυσικό τοπίο: Περιλαμβάνει την αξιοποίηση περιοχών με ιδιαίτερο φυσικό πλούτο, όπως ρέματα, σπήλαια κ.α., συχνά με σχεδιασμό των προσβάσεων των επισκεπτών.

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του αρχείου του ΣΑΔΑΣ, πιο συχνοί είναι οι διαγωνισμοί για πλατείες (34%) και ακολουθούν οι αναπλάσεις περιοχών (28%) και οι διαμορφώσεις αστικού πρασίνου (13%). Επιχειρώντας μία κατανομή των διαγωνισμών αυτών στη διάρκεια του χρόνου μπορούμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τον προσανατολισμό κάθε χρονικής περιόδου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

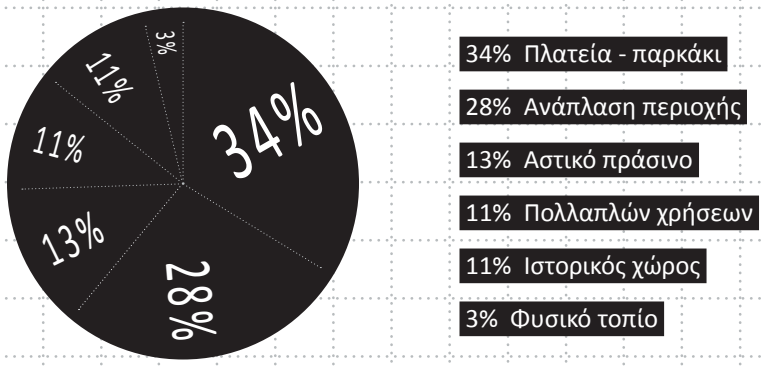

Έτσι, λοιπόν, τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, όπως προαναφέρθηκε, το ενδιαφέρον είναι ξεκάθαρα στραμμένο προς τα κτίρια, ενώ ο δημόσιος χώρος αποτελεί το«υπόλοιπο» που δεν αναγνωρίζεται ακόμη ως αυτόνομο αντικείμενο αρχιτεκτονικής διερεύνησης.

Οι πρώτοι διαγωνισμοί του αρχείου, μετά το 1966, καταπιάνονται με ζητήματα εξωραϊσμού πλατειών, μετατροπές οικοπέδων σε νέους δημόσιους χώρους, αλλά και διαμορφώσεις αστικού πρασίνου και δημοτικών πάρκων. Τότε ξεκινά πολύ αποσπασματικά και η διερεύνηση της αξιοποίησης μεγάλων περιοχών που αρχίζουν να απελευθερώνονται από άλλες χρήσεις.

Τη διετία ’83-‘84 παρατηρείται μεγάλος αριθμός διαγωνισμών που προκηρύσσονται κυρίως από δήμους, με αντικείμενο δημοτικούς χώρους, συχνά με κτιριακό απόθεμα, οι οποίοι αξιοποιούνται για τη διαμόρφωση πάρκων δραστηριοτήτων και στέγαση πολλαπλών δημοτικών λειτουργιών πολιτιστικών, αναψυχής, αθλοπαιδιών κλπ.

Την ίδια περίοδο σημειώνεται μία σημαντική αύξηση στον αριθμό των αστικών αναπλάσεων που προκηρύσσονται. Η στροφή αυτή του ενδιαφέροντος προς εκτεταμένες αναβαθμίσεις του αστικού ιστού επανέρχεται στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του ’90, σε συνδυασμό και με μια νέα τάση για προστασία και ανάδειξη των ιστορικών κέντρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Παράλληλα, το ενδιαφέρον για την εικόνα της πόλης, όπως αυτή παίρνει μορφή στις κεντρικές της πλατείες, αυξάνεται σταθερά από το ’85 και μετά, με κορύφωση την τριετία ΄97-’99, όπου καταμετρώνται 8 αναπλάσεις πλατειών σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Μαρκόπουλο και Χαλκίδα. Μία δεύτερη κορύφωση παρατηρείται και την τελευταία πενταετία, με την επαρχία να παίρνει δυναμικές πρωτοβουλίες για αναπλάσεις σημαντικών πλατειών και των χώρων που τις περιβάλλουν (Ελευσίνα, Καβάλα x2, Κέρκυρα, Κοζάνη, και Αθήνα x2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ ΑΝΑ ΕΙΔΟΣ ΘΕΜΑΤΟΣ ΑΝΑ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

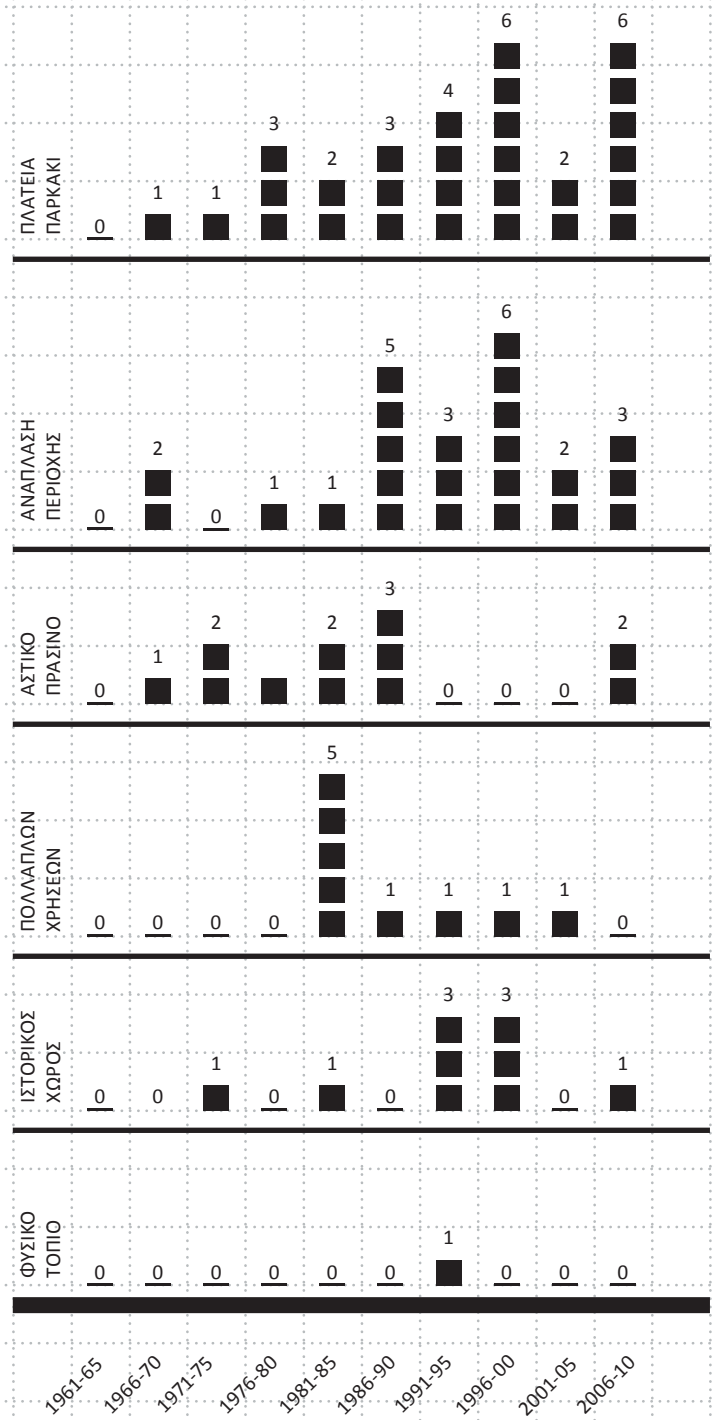

IV. ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΕΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΝΟΜΟ

Στο χάρτη αυτό παρουσιάζεται η γεωγραφική κατανομή των διαγωνισμών σε σχέση με την τοποθεσία στην οποία διεξάγονται. Όπως είναι αναμενόμενο οι δύο μεγάλες πόλεις συγκεντρώνουν τεράστιους αριθμούς διαγωνισμών σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα, στο σύνολο αλλά και ειδικά για δημόσιους χώρους. Αρκετοί νομοί, ενώ δεν συμμετέχουν στους διαγωνισμούς για δημόσιους χώρους, μετρούν κτιριακά έργα που έχουν υλοποιηθεί μέσω της συγκεκριμένης διαδικασίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν νομοί –αλλά και διαμερίσματα στο σύνολό τους- που η συμμετοχή τους στο θεσμό αναλογικά με τον πληθυσμό τους είναι αξιοσημείωτη. Τέτοια παραδείγματα για τον δημόσιο χώρο έχουμε στην Κρήτη, με 3 διαγωνισμούς στο Ηράκλειο, 2 στο Ρέθυμνο και 1 στον Άγιο Νικόλαο. Παρόμοιες προθέσεις έχουν δείξει και οι νομοί Καβάλας, Κιλκίς και Τρικάλων.

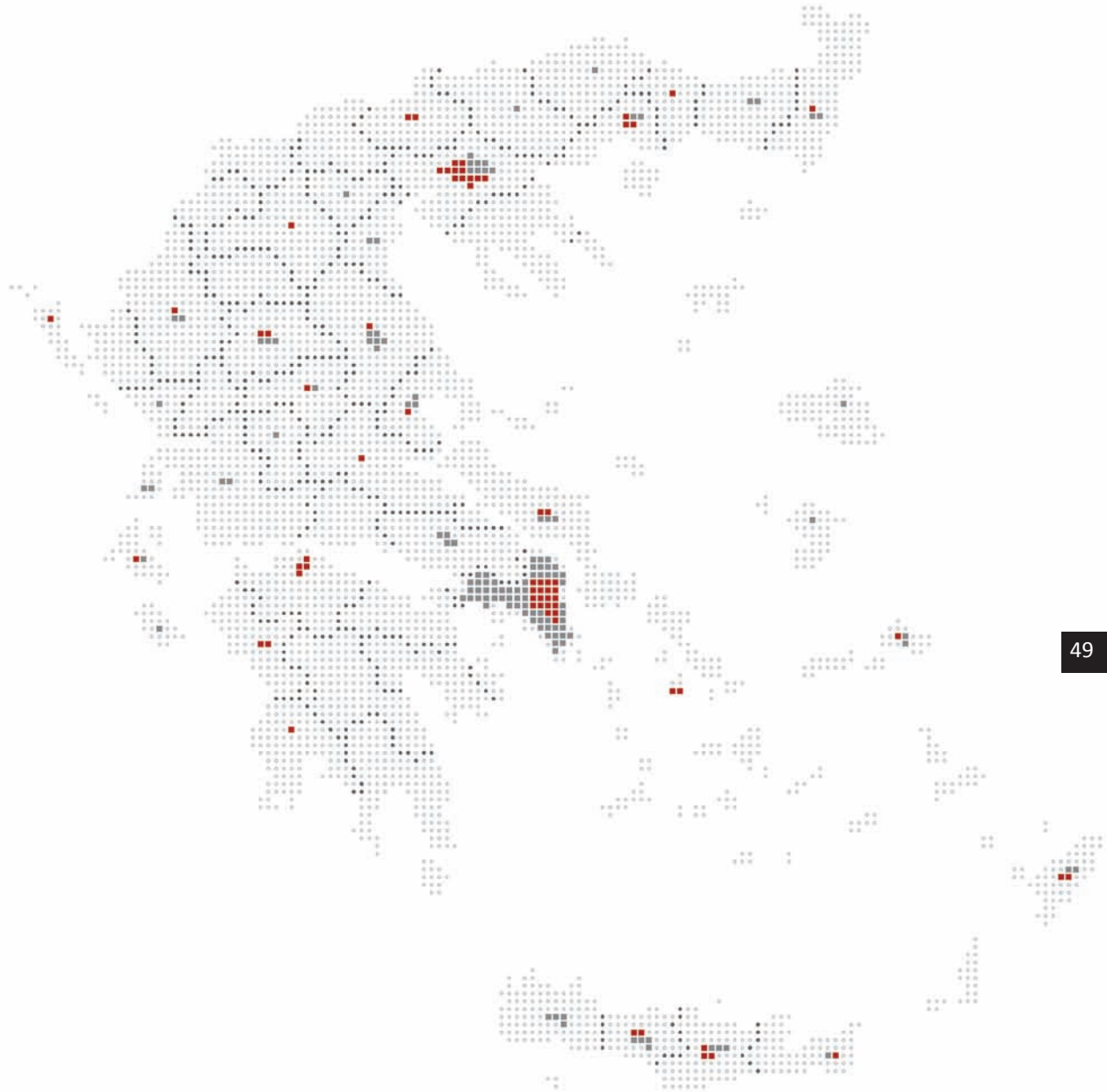

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΚΗΡΥΧΘΕΝΤΩΝ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΩΝ ΑΝΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΝΟΜΟ

- αριθμός διαγωνισμών για δημόσιο χώρο
- αριθμός υπόλοιπων διαγωνισμών

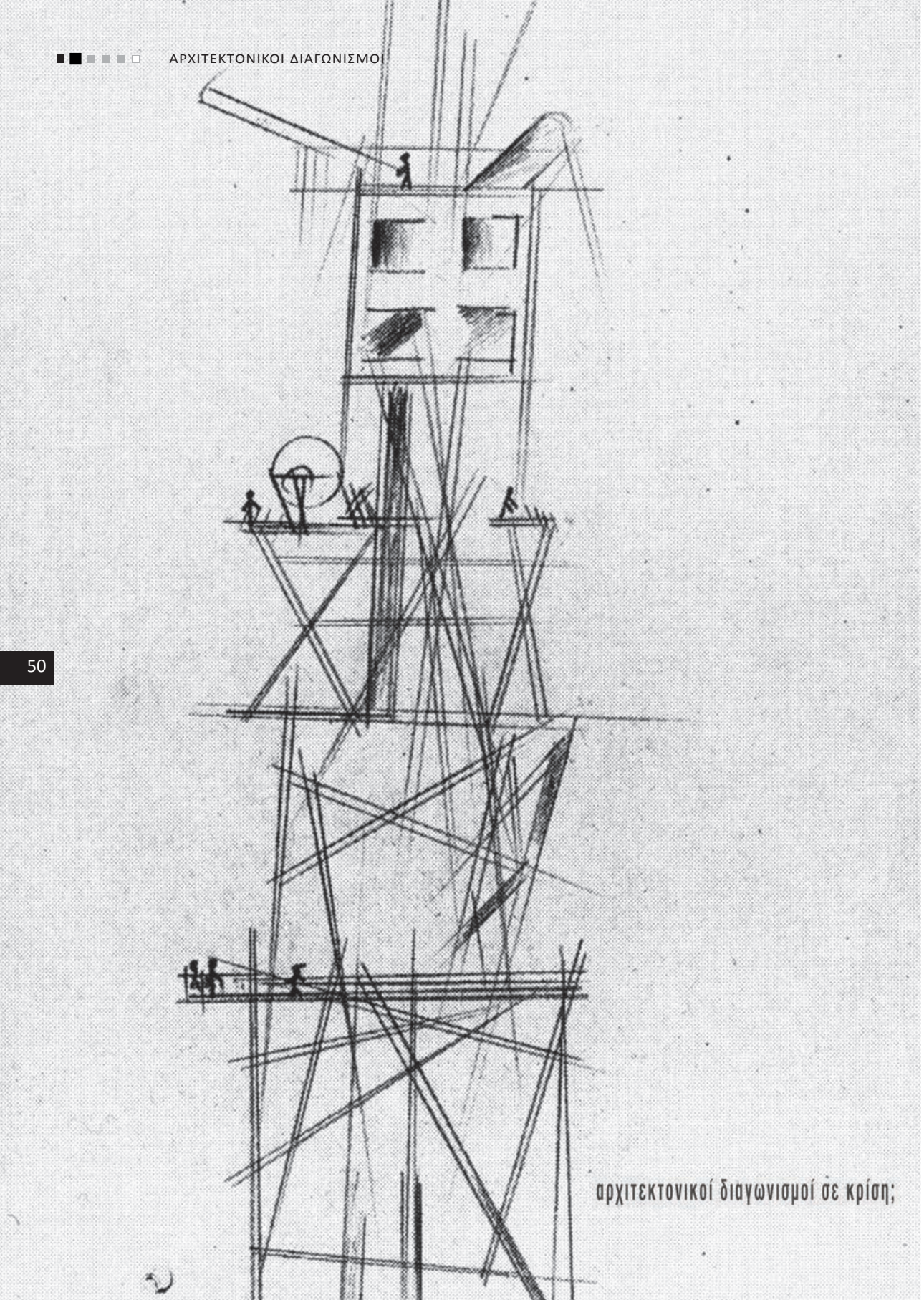

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, ως διαδικασία παραγωγής αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού, κυρίως, έργου με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ευρεία δημοσιότητα, εγείρουν συχνά προβληματισμούς και συζητήσεις ως προς την αξία εφαρμογής, τις αρετές και τα ελαττώματά τους.

Ο ΣΑΔΑΣ, διαχρονικά υπέρμαχος του θεσμού, έχει κάνει πολλούς αγώνες για την, κατά το δυνατόν, μεγαλύτερη παγίωση της χρήσης του, κυρίως για την επιλογή μελετητών στα δημόσια έργα. Επιχειρείται, εδώ, μια αναλυτική προσέγγιση των βασικών πλεονεκτημάτων που προβάλλουν οι υποστηρικτές των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και μια αντιπαράθεσή τους με τον αντίλογο. Οι τρεις κυριότερες αρετές τους εκφράζονται ως εξής: οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί,

I. αποτελούν τον πιο αξιοκρατικό τρόπο ανάθεσης της μελέτης ενός έργου
II. δίνουν ίσες ευκαιρίες σε νέους αρχιτέκτονες να διεκδικήσουν τη μελέτη ενός σημαντικού έργου
III. προάγουν την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής έρευνας της χώρας.

Όσον αφορά την αντικειμενικότητα της κρίσης, η οποία διασφαλίζεται από επιβολές του θεσμικού πλαισίου όπως την ανωνυμία των υποψηφίων, υπάρχουν αρκετά αντεπιχειρήματα. Υποστηρίζεται πως η δίκαιη αυτή αξιολόγηση αφορά μόνο όσους συμμετέχουν στο διαγωνισμό, δεν εγγυάται, δηλαδή, την επιλογή της καλύτερης πρότασης μεταξύ όλων των αρχιτεκτόνων της χώρας. Πόσω μάλλον, όταν το ποσοστό των διαγωνισμών που δεν ακυρώνονται και φτάνουν ως και να υλοποιηθούν είναι πάρα πολύ μικρό, άρα το ρίσκο της συμμετοχής σε μια χρονοβόρα και πολυέξοδη διαδικασία είναι τόσο μεγάλο ώστε να αποθαρρύνει μια μεγάλη μερίδα αρχιτεκτόνων, ακόμη και καταξιωμένων. Φυσικά, αυτό θέτει υπό αμφισβήτηση και το πόσο, τελικά, ωφελούνται οι νέοι αρχιτέκτονες από τη συμμετοχή σε ένα διαγωνισμό, εκτός από την εμπειρία αυτή καθαυτή. Από τη στιγμή που η πρόταση για την οποία βραβεύονται δεν πραγματοποιείται ποτέ, το βραβείο αυτό αξίζει μόνο ως «πιστοποιητικό ικανοτήτων», που ενισχύει τις πιθανότητες επιλογής τους σε αναθέσεις επόμενων έργων.

Μέχρι πριν από την ψήφιση του νέου πλαισίου «περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών», στη σύνθεση της κριτικής επιτροπής υπερτερούν αριθμητικά οι εκπρόσωποι του αγωνοθέτη, γεγονός που αναιρεί την αμεροληψία και ιεραρχεί τα κριτήρια της επιλογής με γνώμονα περισσότερο το συμφέρον και τις επιθυμίες του εργοδότη, παρά την αρχιτεκτονική αξία της πρότασης. Επιπλέον, κατά κανόνα, οι διαγωνισμοί ολοκληρώνονται σε ένα και μόνο στάδιο, δηλαδή οι λύσεις που βραβεύονται απαιτείται να είναι και υλοποιήσιμες. Αυτό, αναγκαστικά, οδηγεί

> ‘‘Το πρόγραμμα αποτελεί το μυστικόν της επιτυχίας του διαγωνισμού,,
>
> Β. Κασσάνδρας

στην υπερφόρτωση της προκήρυξης με πάρα πολλά ζητούμενα και λεπτομέρειες που αποπροσανατολίζουν από την ουσία μιας καλής ιδέας, που θα μπορούσε, σε επόμενο στάδιο του διαγωνισμού, να εξελιχθεί σε αξιόλογη μελέτη. Όπως είναι φυσικό, η κατάσταση αυτή επηρεάζει και το περιεχόμενο ή το χαρακτήρα των προτάσεων, τις οποίες οι συμμετέχοντες φροντίζουν να διασφαλίζουν από κατασκευαστική και οικονομική άποψη και να εστιάζουν λιγότερο στη λειτουργική και μορφολογική τους ποιότητα, ώστε να έχουν περισσότερες πιθανότητες να προτιμηθούν από τον αγωνοθέτη. Αυτό, προφανώς, κάθε άλλο παρά προάγει την αρχιτεκτονική σκέψη και αναζήτηση της χώρας. Αντίστοιχα αρνητικό ρόλο μπορούν να παίξουν οι αστοχίες του δεδομένου κτιριολογικού προγράμματος, φαινόμενο υπαρκτό, παρά τις προβλεπόμενες γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής Επεξεργασίας Διακηρύξεων και Προγραμμάτων Διαγωνισμών[1] και τις προαιρετικές συμβουλές του ΣΑΔΑΣ ή του ΤΕΕ[2]. Ο παράγοντας αυτός, σε συνδυασμό με τη δέσμευση του αγωνοθέτη να αναθέσει στην ομάδα που πήρε το α’ βραβείο την εκπόνηση της οριστικής μελέτης για την υλοποίηση του έργου[3], οδηγούν, πιο συχνά από ό,τι θα έπρεπε, στην απόφαση της κριτικής επιτροπής να κηρύξει άγονο το διαγωνισμό ή να μην απονείμει το βραβείο αυτό, γιατί δεν θεωρεί καμία πρόταση υλοποιήσιμη. Και αυτό, με τη σειρά του, συντείνει στην περαιτέρω απαξίωση του θεσμού των διαγωνισμών. Χαρακτηριστικά, για το ζήτημα

[1] Άρθρο 9 του θεσμικού πλαισίου «Περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών και όρων διενεργείας τούτων», όπως τροποποιήθηκε μετά την υπουργική απόφαση με αριθμό Ε. 22734/970/5/6.7.1976 (ΦΕΚ Β’ 887/1976).

[2] Στο «Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και γενικά των διαγωνισμών μελετών με απονομή βραβείων», όπως κατοχυρώνεται με την υπουργική απόφαση με αριθμ. πρωτ. οικ. 26804 στο ΦΕΚ Β’ 1427/2011, η παραπάνω επιτροπή δεν ορίζεται πλέον. Ωστόσο, πολύ συχνά το ΤΕΕ και ο ΣΑΔΑΣ γνωμοδοτούν και προτείνουν διορθώσεις επί του σχεδίου της διακήρυξης που τους στέλνει ο αγωνοθέτης.

[3] Άρθρο 10.1.8, όπως τροποποιήθηκε μετά την υπουργική απόφαση με αριθμό Ε. 22734/970/5/6.7.1976 (ΦΕΚ Β’ 887/1976’) και Άρθρο 15 παρ.1, υπουργική απόφαση με αριθμ. πρωτ. οικ. 26804 στο ΦΕΚ Β’ 1427/2011.

αυτό ο Β. Κασσάνδρας αναφέρει πως «το πρόγραμμα αποτελεί το μυστικόν της επιτυχίας του διαγωνισμού» και πως «σκοπός του εργοδότου πρέπει να είναι η πρόσκτησις ιδεών και όχι σχεδίου ετοίμου προς εφαρμογήν»[4].

Οι νέες ιδέες, όμως, συχνά απουσιάζουν ακόμη και από τους διαγωνισμούς ιδεών, οι οποίοι υποτίθεται πως έχουν περισσότερο ερευνητικό χαρακτήρα και ουσιαστικά ανοίγουν ένα διάλογο για κρίσιμα ζητήματα της πόλης. Ο Δημήτρης Φιλιππίδης αναφέρει πως αν επιχειρήσουμε μια στατιστική καταγραφή των βραβευμένων λύσεων διαχρονικά, θα παρατηρήσουμε πως, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η κριτική επιτροπή προτιμά τις προτάσεις που συμμορφώνονται στα κατοχυρωμένα, την κάθε εποχή, ρεύματα. «Οι διαγωνισμοί λειτουργούν κυρίως ως μηχανισμοί αναπαραγωγής και επιβεβαίωσης» και άρα, «έχουμε περισσότερο μιαν αντανάκλαση από την ευρύτερη αρχιτεκτονική παραγωγή προς την πλευρά των διαγωνισμών παρά μια επίδραση προς αυτήν από τους διαγωνισμούς»[5]. Ακόμη ένα στοιχείο στην εφαρμογή του θεσμού που αναιρεί τη θεωρητική αρχή του περί ενίσχυσης της αρχιτεκτονικής έρευνας.

> ‘‘Το αποτέλεσμα ενός αρχιτεκτονικού διαγωνισμού είναι πάντα ο μέσος όρος του μέσου όρου των διαγωνιζομένων με τον μέσο όρο των κριτών,,
>
> Frank Lloyd Wright

Ο ρόλος της κριτικής επιτροπής καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα των αρχιτεκτονικών ιδεών που επικοινωνούνται μέσω των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και άρα τη συμβολή αυτών στο χώρο, καθώς επιλέγει ποιες από αυτές θα αναδειχθούν και θα μπορέσουν να γνωστοποιηθούν ή να υλοποιηθούν. Ωστόσο, τα κριτήρια επιλογής των κριτών, είτε στο παλιό θεσμικό πλαίσιο είτε στο καινούριο, δεν εξασφαλίζουν πάντα ουσιαστικά το ρόλο αυτό. Τα εξαιρετικά τυπικά προσόντα που απαιτούνταν ως τώρα για τον εκπρόσωπο του ΣΑΔΑΣ, με συγκεκριμένο αριθμό βραβείων σε διαγωνισμούς κ.ά., απέκλειαν από τη διαδικασία αρχιτέκτονες που ακόμη και αν δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις αυτές, είχαν μεγάλη εμπειρία και προσφορά σε ορισμένες κατηγορίες έργων και θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στην επιτυχία της κρίσης. Αντιθέτως, με τα νέα θεσμικά δεδομένα, που

[4] Κασσάνδρας Βασίλειος, ‘‘Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί στην Ελλάδα’’, επιστολή, *Τεχνικά Χρονικά*, 15.9.1938, σελ.845-846, όπως αναφέρεται στο άρθρο των Ιωαννίδου Φωτεινή, Σιβρή Μυρσίνη, Χελιδώνη Κατερίνα, ‘‘Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί του μεσοπολέμου (1920-1940)’’, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.96-103.

[5] Φιλιππίδης Δημήτρης, ‘‘Επίδραση των διαγωνισμών στην πορεία της ελληνικής αρχιτεκτονικής (1)’’, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.90-93.

δεν απαιτούν εκλογή για την ανάδειξη του κριτή για το συγκεκριμένο διαγωνισμό, αλλά απλώς κλήρωσή του, μετά από δήλωση ενδιαφέροντος, μέσα από μια κοινή δεξαμενή κριτών, αφήνεται στην τύχη η συνάφειά του με το αντικείμενο. Επιπλέον, δεν υπάρχει πάντα βεβαιότητα σχετικά με την ποιότητα και την αρχιτεκτονική γνώση των κριτών των υπόλοιπων φορέων, ούτε και για τα κριτήρια επιλογής τους. Σύμφωνα με τον Frank Lloyd Wright: «το αποτέλεσμα ενός αρχιτεκτονικού διαγωνισμού είναι πάντα ο μέσος όρος του μέσου όρου των διαγωνιζομένων με τον μέσο όρο των κριτών»[6].

Κάθε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, ανεξάρτητα από την έκβασή του και το αν προκύπτει από αυτόν υλοποιημένο έργο, αποτελεί αφορμή για ουσιαστικό και γόνιμο διάλογο τόσο μεταξύ αρχιτεκτόνων, όσο και μεταξύ επίσημων φορέων και πολιτών. Αυτή η ανταλλαγή είναι και μια από τις σημαντικότερες προσφορές του θεσμού στην αρχιτεκτονική του τόπου, αφού ακόμη και από τις προτάσεις που δεν βραβεύονται προκύπτουν προβληματισμοί και ζυμώσεις που μπορούν να διαμορφώσουν την εξέλιξη των ιδεών, αρκεί να τους δοθεί η ευκαιρία να ακουστούν. Ο Γιώργος Κανδύλης είχε πει κάποτε σε μια κριτική επιτροπή διαγωνισμού: «Για το πρώτο βραβείο ιδιαίτερα, αλλά και για τις άλλες διακρίσεις δεν χρειάζεται να γράψετε πολλά. Αυτοί θα χαρούν τη διάκρισή τους. Εκείνους που πρέπει να κρίνουμε ουσιαστικά είναι οι άλλοι, ο μεγάλος αριθμός εκείνων που προσπάθησαν και δεν πέτυχαν να μας πείσουν. Σ' αυτούς πρέπει τεκμηριωμένα να απαντήσουμε σε ποια σημεία, κατά τη γνώμη μας, πέτυχαν αλλά και πού λαθέψανε». Το νέο πλαίσιο διενέργειας των διαγωνισμών επιβάλλει τη δημοσιοποίηση τόσο της πρόθεσης για πραγματοποίηση του διαγωνισμού μέσω της διακήρυξης, όσο και των αποτελεσμάτων και των προτάσεων που διακρίνονται, τουλάχιστον με ανάρτησή τους στην ιστοσελίδα του αγωνοθέτη. Επίσης ορίζεται πως ο αγωνοθέτης δύναται να οργανώσει έκθεση όλων των συμμετοχών, ανοιχτή στο κοινό, και να εκδώσει τεύχος του διαγωνισμού, χωρίς όμως αυτό να είναι δεσμευτικό[7]. Επαφίεται, δηλαδή, στη θέληση του διοργανωτή του διαγωνισμού το αν το σύνολο του αρχιτεκτονικού έργου που παράχθηκε θα υποβληθεί στην ιδιότυπη αυτή μορφή ανοιχτής κριτικής και αν η όλη διαδικασία θα αναχθεί όντως σε δημόσια, μέσω της, έστω και στο τελευταίο στάδιο, συμμετοχής των πολιτών. Είναι βέβαιο πως η προσθήκη αυτή στο θεσμικό πλαίσιο είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, απέχει, ωστόσο, ακόμη αρκετά από την πραγματική διασφάλιση της διαφάνεια, της δημοσιότητας και της δημοκρατικής έκφρασης των διαγωνισμών.

[6] Από το άρθρο της Κωτσάκη Αμαλίας, ''Αναζητώντας τον στόχο στους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς κατά την τελευταία τριακονταετία στην Ελλάδα'', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.104-109, δεν βρέθηκε αναφορά στην αρχική πηγή.

[7] Άρθρο 6 («Δημοσίευση προκήρυξης διαγωνισμού-δημοσιοποίηση αποτελέσματος») και άρθρο 14 («Δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων-προβολή του Διαγωνισμού») της υπουργικής απόφασης με αριθμ. πρωτ. οικ. 26804 στο ΦΕΚ Β' 1427/2011.

[8] Από το κείμενο της Μπούκης Μπαμπάλου-Νουκάκη στο τεύχος που επιμελήθηκε η ΕΑΧΑ Α.Ε.: *Αποτελέσματα αρχιτεκτονικού διαγωνισμού με θέμα ''Ανάπλαση της περιοχής της Πλατείας Θεάτρου''*, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2012.

Όπως αναφέρουν ο Ιωάννης Λιακατάς και η Αναστασία Πεχλιβανίδου σε άρθρο τους για τους διαγωνισμούς[9]: «Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί αποτελούν μια κατάκτηση τόσο των αρχιτεκτόνων όσο και του σκεπτόμενου πολίτη απέναντι στους γραφειοκρατικούς μηχανισμούς παραγωγής έργων, αλλά και μια γενικότερη, κοινωνική θα λέγαμε, κατάκτηση και λειτουργία, αφού το κοινωνικό σύνολο, που σε τελευταία ανάλυση χρηματοδοτεί τα δημόσια έργα, μπορεί να αξιώνει από το επιστημονικό και καλλιτεχνικό δυναμικό του τη, μέσα από αντιπαράθεση απόψεων, άρθρωση ενός δημιουργικού λόγου και τη, μέσα από έναν κριτικό λόγο, επιλογή προτάσεων που καταξιώνονται με δημόσιες διαδικασίες. Για τα παραπάνω προϋπόθεση αποτελεί ένα υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς και ένας υψηλός βαθμός κοινωνικής ευαισθησίας. Και για τα δύο όμως αυτά ο ίδιος ο θεσμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών αποτελεί πεδίο εξάσκησης.»

''Στους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς πρέπει να τολμάμε και ως συμμετέχοντες και ως κριτές[8],,

Μ. Μπαμπάλου

Δυστυχώς, μέχρι τώρα, ο τρόπος εφαρμογής του θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών στην Ελλάδα υποβιβάζει κάθε αξία και θετική αρχή τους σε μειονέκτημα. Η απαξίωσή τους δεν οφείλεται στη φύση ή τον ορισμό της διαδικασίας αυτής, που, αντιθέτως, ευνοεί την αξιοκρατία, την ίση συμμετοχή και την αρχιτεκτονική ωρίμανση (προσωπική και συλλογική), αλλά σε ζητήματα που συνδέονται άμεσα με τον τρόπο λειτουργίας και τη δομή του συστήματος ανάθεσης μελετών της χώρας. Μόνο αν γίνουν ριζικές αλλαγές στον τομέα αυτό αλλά και στη νοοτροπία που τον έχει διαμορφώσει θα καταστεί δυνατό να φανούν τα οφέλη και οι ευκαιρίες των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, που, παρά τις ελλείψεις τους, παραμένουν ό,τι κοντινότερο στο ιδανικό υπάρχει. Άλλωστε, όπως αναφέρει και ο Γιάννης Καλαντίδης, με αφορμή τους διαγωνισμούς που διακήρυξε η ΕΑΧΑ Α.Ε. το 2001 για τις τέσσερεις πλατείες της Αθήνας[10]: «Ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός μοιάζει με τη δημοκρατία. Έχει πολλά ελαττώματα (συνήθεις οι πολλές αστοχίες) αλλά δεν υπάρχει καλλίτερο σύστημα, αντικειμενικότερη ανάθεση έργου».

[9] Λιακατάς Ιωάννης, Πεχλιβανίδου Αναστασία, ''Αρχιτεκτονικοί Διαγωνισμοί. Μια μέχρι σήμερα περιθωριακή κατάκτηση'', *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.119-120.

[10] ΕΑΧΑ Α.Ε. (επιμ.), *Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός των τεσσάρων πλατειών της Αθήνας. Ομόνοια, Σύνταγμα, Μοναστηράκι, Κουμουνδούρου. Κατάλογος Συμμετοχών*, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2001, σελ.5, εισαγωγικό κείμενο του Γιάννη Καλαντίδη, τότε Προέδρου & Διευθύνοντος Συμβούλου της ΕΑΧΑ Α.Ε.

Μέσα από μια σύνοψη της κριτικής που γίνεται σχετικά με τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, αναδεικνύονται τα πλεονεκτήματά τους αλλά και οι πιθανές αιτίες εγκατάλειψης του θεσμού. Φυσικά, η προσφυγή των φορέων που πραγματοποιούν τα έργα σε άλλες διαδικασίες ανάθεσης, σχετίζεται και με τις διευκολύνσεις που τους παρέχουν αυτές, διευκολύνσεις χρονικές και οικονομικές, με αποτέλεσμα να πρέπει να συντρέχουν ειδικές συνθήκες και συγκεκριμένες προθέσεις για να προκηρύξουν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό. Όπως είναι λογικό, τα δεδομένα αυτά ισχύουν και για το σχεδιασμό του δημοσίου χώρου της Αθήνας. Γεννιέται, λοιπόν, το ερώτημα: εφόσον οι διαγωνισμοί που έχουν προκηρυχθεί για δημόσιους χώρους της πόλης είναι μόλις 12, και από αυτούς έχουν υλοποιηθεί μόνο 5, με ποιες διαδικασίες έχουν προκύψει όλοι οι υπόλοιποι δημόσιοι χώροι; Επιχειρούμε, επ’ αυτού, να παρακολουθήσουμε την πορεία διαμόρφωσης του δημοσίου χώρου της Αθήνας, ως τη σημερινή του εικόνα.

‘‘Ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός μοιάζει με τη δημοκρατία. Έχει πολλά ελαττώματα (συνήθεις οι πολλές αστοχίες) αλλά δεν υπάρχει καλλίτερο σύστημα, αντικειμενικότερη ανάθεση έργου,,

Γ. Καλαντίδης

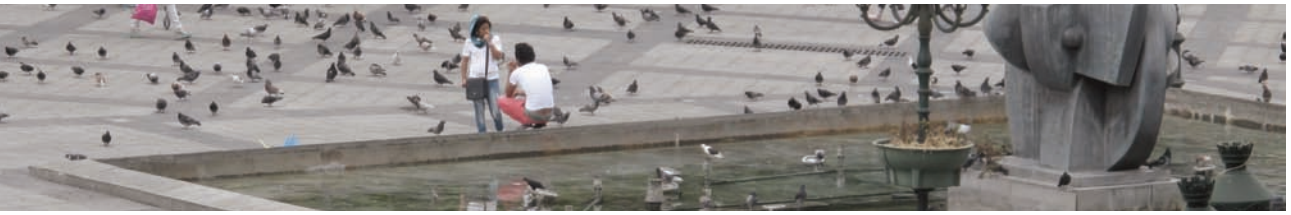

ΠΛΑΤΕΙΕΣ

Είναι προφανές πως στην πορεία αυτή, οι παράγοντες που δρουν και σχηματίζουν τελικά τη μορφή ενός τέτοιου αστικού χώρου είναι πάρα πολλοί και μεταβάλλονται διαχρονικά. Η επίσημη απόφαση και η πρόθεση σχεδιασμού του, η εκδοχή του σχεδίου που φτάνει να υλοποιηθεί, οι χρήσεις και η οικειοποίησή του από τους πολίτες, η ενδεχόμενη φθορά και τα τυχαία συμβάντα, όλα αποτελούν στάδια διαδοχικών και συνεχών μεταμορφώσεων που καταλήγουν στη δική μας αντίληψη του δημοσίου χώρου. Η συγκεκριμένη ανάγνωση του όρου «διαμόρφωση», ωστόσο, αφορά τις επίσημες και καθιερωμένες διαδικασίες σχεδιασμού (αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού) των δημοσίων χώρων από τους αρμόδιους φορείς, που είναι συνυφασμένες με την πολιτική βούληση και στρατηγική, άρα και με τα δεδομένα της κάθε εποχής.

Η διερεύνηση των επίσημων διαδικασιών σχεδιασμού ή παρεμβάσεων και του ρόλου που παίζουν οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί σε αυτές, δύσκολα μπορεί να δώσει έγκυρα και χρήσιμα στοιχεία όταν αφορά το σύνολο του δημοσίου χώρου. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμο να περιοριστεί το αντικείμενο ενδιαφέροντος σε μια πτυχή του τόσο ευρέος, πολύμορφου και συχνά ελαστικού αυτού πεδίου, ώστε να διευκολύνει τις ζητούμενες αναγνώσεις και ως τέτοια επιλέγεται η πλατεία.

Στοιχεία που στηρίζουν αυτήν την επιλογή εντοπίζονται και στη σημασία της πλατείας διαχρονικά. Αποτελεί, σε βάθος χρόνου τον κατεξοχήν «αναγνωρισμένο» δημόσιο χώρο, με την έννοια του τόπου όπου συγκεντρώνονται ομάδες πολιτών, αλληλεπιδρούν και αποφασίζουν για τα σημαντικά ή τα κοινά, ενώ καταγράφεται στις συνειδήσεις ως κοινός πόλος έλξης έξω από την ιδιωτική σφαίρα και ως συμβολική «νησίδα» αναψυχής και ελευθερίας μέσα στους καθημερινούς ρυθμούς της πόλης. Ο ρόλος που δύνανται να παίξουν οι πλατείες ως σύγχρονα ή ιστορικά τοπόσημα και σημεία αναφοράς ή, όπως στην περίπτωση της Αθήνας και πολλών άλλων οικισμών, ως αφετηρία των πολεοδομικών χαράξεων, μάλλον έχει συμβάλει στο να επιλέγονται ως αντικείμενα αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Σε σύγκριση με άλλες εκφάνσεις των κοινοχρήστων χώρων, οι πλατείες υφίστανται τις περισσότερες σχεδιαστικές παρεμβά-

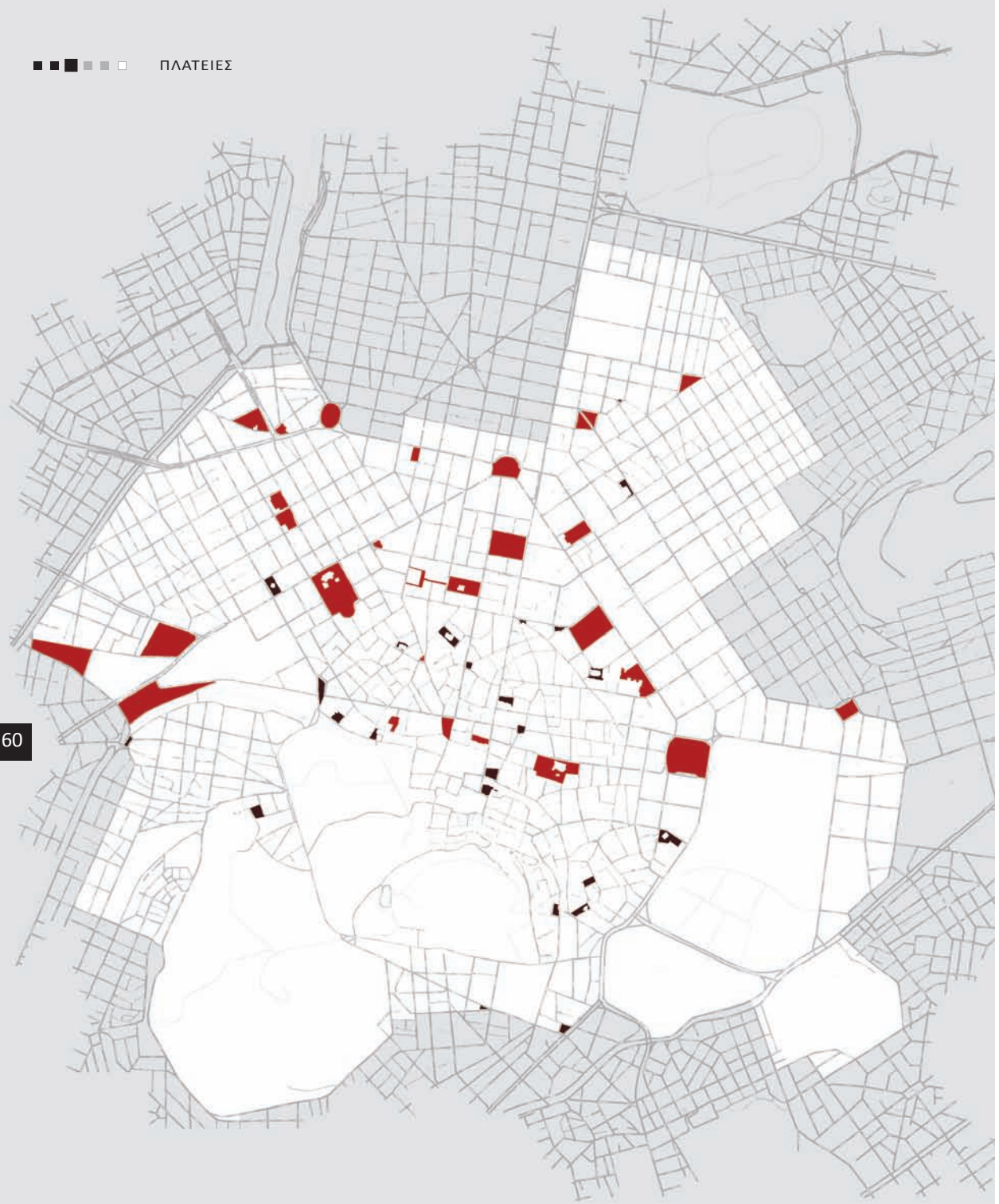

ΧΑΡΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΩΝ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

- εξεταζόμενες πλατείες
- λοιπές πλατείες Ιστορικού Κέντρου
- όρια Ιστορικού Κέντρου σύμφωνα με το ΦΕΚ 567Δ/79

σεις και διαμορφώσεις και αποτελούν, κατά συντριπτική πλειοψηφία, το επίκεντρο των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών που αφορούν τον δημόσιο χώρο. Ας σημειωθεί, εδώ, πως ακόμα και στους πρόσφατους, σχετικά, αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς για τον πεζόδρομο της Διονυσίου Αρεοπαγίτου, τον πυρήνα πρασίνου των οικοδομικών τετραγώνων στον «Αθήνα Χ4», ή στον επερχόμενο για την πεζοδρόμηση της Πανεπιστημίου, οι χώροι που σχεδιάζονται έχουν ποιότητες που προσομοιάζουν αυτές μιας πλατείας.

Έχοντας καταλήξει στη μελέτη των πλατειών της Αθήνας, γιατί αυτές εμπλέκονται τόσο με τις επίσημες πολιτικές για τη διαμόρφωση του δημοσίου χώρου όσο και με τη διαδικασία των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, το πλήθος τους και τα διαφορετικά χαρακτηριστικά τους εξακολουθούν να δυσκολεύουν μια μελέτη σε βάθος. Ακολουθεί ένας γεωγραφικός περιορισμός του πεδίου. Επιλέγεται η περιοχή που ορίζεται από Διάταγμα του ΦΕΚ Δ 567/1979 ως Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας, καθώς είναι ο παλαιότερος πυρήνας της πόλης, ελαφρώς διευρυμένος σε σχέση με τα πρώτα σχέδιά της ως πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους. Λόγω της ιστορικής και πολεοδομικής του σημασίας, αποτελεί πολιτική προτεραιότητα και έχει υποστεί, με το πέρασμα των χρόνων, πληθώρα επεμβάσεων και αλλαγών στο σχεδιασμό του. Οι πλατείες της περιοχής αυτής ανέκαθεν αφορούσαν την πόλη στο σύνολό της, είχαν ένα χαρακτήρα υπερτοπικό, σε αντίθεση με τις τυπικές πλατείες της γειτονιάς, και η μορφή τους καθοριζόταν σε μεγάλο βαθμό από πολιτικές, ή άλλες, συγκυρίες. Σήμερα δε, που η γενική κρίση του κέντρου ερμηνεύεται και από χωρική-σχεδιαστική σκοπιά, η ανασκόπηση της πορείας της επίσημης διαμόρφωσής τους είναι πιο καίρια από ποτέ. Παράλληλα, οι πλατείες του Ιστορικού Κέντρου μονοπωλούν το ενδιαφέρον των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για τον δημόσιο χώρο της Αθήνας μέχρι τώρα, καθώς όλοι σχεδόν αφορούν σημεία του πυρήνα αυτού.

Ο ορισμός της έννοιας της πλατείας και των χαρακτηριστικών που την τεκμηριώνουν είναι δύσκολος και μεταβλητός διαχρονικά. Είναι εντυπωσιακό πως δεν υπάρχει επίσημη αναφορά, θεσμικά κατοχυρωμένη και σαφής, στην Ελλάδα που να εξηγεί το τι είναι πλατεία. Σύμφωνα με τη διατριβή της Ευγενίας Μελαμπιανάκη για τις πλατείες της Αθήνας, η μόνη προσεγγιστική τέτοια τοποθέτηση υπάρχει σε μια απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ), (Β’ 1245/1960) που εκδόθηκε σε διευκρίνιση του ΓΟΚ του 1956: «η έννοια της πλατείας, μη καθοριζόμενη δια του νόμου, συγκροτείται κατά τα δεδομένα της κοινής πείρας. Κατά κοινήν πείραν (στη συγκεκριμένη περίπτωση), υφ’ οιανδήποτε εκδοχήν, δεν δύναται να αποτελέσει πλατείαν χώρος συνολικής εκτάσεως 22 τ.μ.». Αντίστοιχη ασάφεια συναντάται και στα λεξικά, το κοινό περιεχόμενο των οποίων ορίζει πως πλατείες είναι «μια σειρά υπαίθριοι χώροι με κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα τη χωροθέτησή τους εντός των οικισμών και το (απροσδιόριστο) εύρος της επιφάνειάς τους.» Τελικά, η παραπάνω διερεύνηση καταλήγει στο ότι «δεν είναι εφικτό να δοθεί ένας γενικός και πλήρης ορισμός του τι είναι πλατεία. Και αυτό γιατί οι τύποι των υπαίθριων χώρων,

τους οποίους θα μπορούσαμε να ορίσουμε ως πλατείες, αναφέρονται κάθε φορά σε μια συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία, ενώ η μορφή, η λειτουργία, η σημασία, ακόμη και η ονομασία τους διαφοροποιούνται συνεχώς μέσα στο χρόνο» [1].

Για λόγους διευκόλυνσης της παρούσας έρευνας και της μεγαλύτερης εμβάθυνσης στα εκάστοτε πλαίσια που επηρέασαν το σχεδιασμό τους, από το σύνολο των πλατειών της Αθήνας εξαιρούμε τις πλατείες εκκλησιών που έχουν ως βασικό ρόλο αυτόν του περιβόλου του ναού. Διατηρούμε, ωστόσο, την Πλατεία Μητροπόλεως, που αποτελεί ειδική περίπτωση αφού ήταν πάντα κεντρικό σημείο της πόλης και τοπόσημο. Στον οικισμό της Πλάκας οι μικρές πλατείες και οι πεζόδρομοι συνιστούν ένα πολύ ιδιόμορφο δίκτυο που σχεδιάστηκε στα πλαίσια της συνολικής ανάπλασης της περιοχής και θεωρούμε πως δεν μπορούν να εξεταστούν μεμονωμένα, επομένως εξαιρούνται, στο σύνολό τους, από την αναζήτηση αυτή. Επιπλέον, δεν συμπεριλαμβάνουμε τα μικρά πλατώματα και τα «τρίγωνα» που σχηματίζονται στον αστικό ιστό και προσεγγίζουν το χαρακτήρα της πλατείας, ακόμη και αν ορισμένα έχουν θεσμοθετηθεί ως τέτοια. Επιχειρούμε να εστιάσουμε σε πλατείες του Ιστορικού Κέντρου των οποίων ο σχεδιασμός ή ο διαχρονικός ρόλος έχουν επηρεάσει τη διαμόρφωση του δημοσίου χώρου της πόλης ως τη σημερινή του εικόνα.

Οι εξεταζόμενες, λοιπόν, πλατείες είναι οι εξής:

1. Αβησσυνίας
2. Αγ. Κωνσταντίνου
3. Αυδή και Δουρούτη
4. Βαρβάκη (Δημοτικής Αγοράς)
5. Δημοπρατηρίου
6. Δικαιοσύνης
7. Εξαρχείων
8. Ελλήνων Καλλιτεχνών (Τρίτη)
9. Ηρώων (Ψυρρή)
10. Θεάτρου
11. Κάνιγγος
12. Καραϊσκάκη
13. Κεραμεικού (ΜΕΤΡΟ)
14. Κλαυθμώνος
15. Κολοκοτρώνη (Βουλής)
16. Κοτζιά (Εθνικής Αντίστασης)
17. Κουμουνδούρου (Ελευθερίας)
18. Μεταξουργείου
19. Μητροπόλεως
20. Μοναστηρακίου
21. Ομονοίας
22. Parking Βουτάδων
23. Ποπλίου-Λένορμαν
24. Συντάγματος
25. Φιλικής Εταιρίας (Κολωνακίου)
26. Ωδείου

[1] Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834-1945. Διαδικασία διαμόρφωσης, Λειτουργία, Πολεοδομική σημασία*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ Τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2006, Τόμος Ι, σελ.7-10.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ

Για το σύνολο των πλατειών αυτών πραγματοποιείται μια ιστορική αναδρομή, με άξονα τις επεμβάσεις που υπέστησαν. Καταγράφονται εν συντομία οι διαχρονικές ονομασίες τους, η θέση τους στο χάρτη της πόλης και το σημερινό τους μέγεθος. Στη συνέχεια επισημαίνονται κάποιοι βασικοί σταθμοί στην πορεία διαμόρφωσής τους στη γραμμή του χρόνου που εκτείνεται στο διάστημα 1832-2011. Ωστόσο, τα σημεία που μας ενδιαφέρουν περισσότερο αφορούν τις πιο πρόσφατες παρεμβάσεις σε κάθε πλατεία, μετά τη δεκαετία του 1980, που την οδηγούν πιο κοντά στη σημερινή της κατάσταση και δηλώνουν περισσότερα για τους σύγχρονους τρόπους επίσημου σχεδιασμού στην Αθήνα. Δε σημειώνονται εδώ οι τυπικές περιοδικές εργασίες συντήρησης που γίνονται, για παράδειγμα από το Δήμο, αλλά οι βαθύτερες επεμβάσεις. Στόχος είναι να αποτυπωθεί, για κάθε πλατεία, ποιος φορέας έχει εμπλακεί στο σχεδιασμό της και με ποια διαδικασία αυτός έχει υλοποιηθεί. Στα πλαίσια μιας σπουδαστικής εργασίας, οι έγκυρες πηγές και τα στοιχεία που μας ήταν προσβάσιμα αφήνουν σίγουρα κάποια κενά στην πορεία διαμόρφωσης των πλατειών[1], είναι όμως ικανά να σκιαγραφήσουν τη γενική εικόνα της.

☐ = 100 τ.μ.

[1] Για το διάστημα 1834-1945 η καταγραφή βασίζεται σε στοιχεία που αντλούνται από την παραπάνω διατριβή, η οποία καλύπτει το σύνολο των παρεμβάσεων με τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα. Οι πληροφορίες για το διάστημα 1985-2012 αντλούνται από την έρευνα στα αρχεία των αντίστοιχων φορέων και από συνεντεύξεις όσων εμπλέχθηκαν στις επεμβάσεις. Οι πηγές αυτές εξασφαλίζουν την καταγραφή των κυριότερων διαμορφώσεων, ωστόσο λόγω των αρχειακών ελλείψεων και της φύσης των μαρτυριών, ενδέχεται να αφήνουν κάποια κενά. Για την ενδιάμεση περίοδο 1945-1985 οι διαθέσιμες πηγές είναι πολύ αποσπασματικές, αφού συνίστανται κυρίως σε βιβλιογραφικές και διαδικτυακές αναφορές και συνεπώς καθίστανται ανεπαρκείς. Η φαινομενική απουσία επεμβάσεων στην αναδρομή των πλατειών για το διάστημα αυτό μπορεί να οφείλεται αφενός στην πραγματική απουσία τους, λόγω των ιδιαίτερων ιστορικών συγκυριών, και αφετέρου στην υπαρκτή δυσκολία ανεύρεσης βιβλιογραφίας για την περίοδο αυτή.

1. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΒΗΣΣΥΝΙΑΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 9 x ☐

ΘΕΣΗ: επί της οδού Νορμάνου, μεταξύ των οδών Ερμού και Ηφαίστου

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Αβησσυνίας (1843).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Γνωστή και ως Γιουσουρούμ, λόγω του παραδοσιακού κυριακάτικου παζαριού που λειτουργούσε για χρόνια εδώ (Δημοπρατήριο), η πλατεία συγκεντρώνει την εμπορική δραστηριότητα της περιοχής, κυρίως γύρω από παλιά και μεταχειρισμένα είδη. Ο χαρακτήρας της πλατείας είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την εμπορική δραστηριότητα της περιοχής του Μοναστηρακίου, ενώ ποτέ δεν αποτέλεσε κεντρική πλατεία της πόλης.

1832 — 1860 — 1908 — 1910 — 1914 — 1940 — 2002 — 2007 — 2011

1860: Η Επιτροπή επεξεργασίας του σχεδίου πόλεως προτείνει τη δημιουργία πλατείας στο οικόπεδο του Δήμου όπου βρισκόταν ο ναός του Αγ.Νικολάου Μαγγαναριά.

1908: Πρωτοεμφανίζεται σε χάρτη σχηματικά. Άγνωστο πότε θεσμοθετείται.

1910: Το δημοπρατήριο μεταφέρεται εδώ από την πλατεία Δημοπρατηρίου.

1914: Εμφανίζεται σε χάρτη με πολυγωνικό σχήμα.

1940: Προσδιορίζεται η οριστική της ρυμοτομία, η οποία δεν υλοποιείται ποτέ.

2002: Στα πλαίσια της ανάπλασης του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας η ΕΑΧΑ Α.Ε. πραγματοποιεί παρεμβάσεις στην πλατεία Αβησσυνίας (στρώση νέου ασφαλτοτάπητα, αποκατάσταση δικτύων, επισκευή κτισμάτων τα οποία βρίσκονται σε κακή κατάσταση, μετατροπή ενός σε τουαλέτες).

2007-8: Ο Δήμος προχωρεί σε κατεδάφιση της κεντρικής νησίδας η οποία περιλάμβανε αυθαίρετα κτίσματα που λειτουργούσαν ως παλιατζίδικα. Με μελέτη από την υπηρεσία του Δήμου, το κομμάτι αυτό μαζί με την υπόλοιπη πλατεία καλύπτεται με σταμπωτό μπετόν και αποκαθίσταται η δαπεδόστρωση σε συνεννόηση με τους καταστηματάρχες (απαίτηση για λείες επιφάνειες που να μην λιμνάζουν νερά και βρέχονται τα έπιπλα).

2. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 9 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Αγ.Κων/νου, Κουμουνδούρου και Βηλαρά

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Αγίου Κωνσταντίνου .Τα πρώτα χρόνια ανεπίσημα ως Πλατεία Γερανίου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Βρίσκεται απέναντι από το ναό του Αγίου Κων/νου, πάνω στον κεντρικό άξονα της οδού Αγ.Κωνσταντίνου, σε μια σχετικά υποβαθμισμένη και ανέκαθεν λαϊκή γειτονιά. Λειτουργούσε πάντα ως περίβολος του, με χώρους εστίασης περιμετρικά που δέχονταν κόσμο από το Εθνικό Θέατρο.

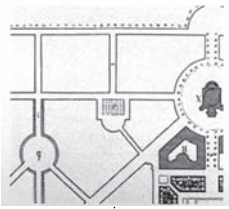

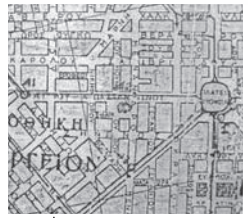

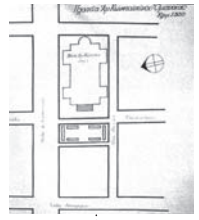

1832 | 1834 | 1868 | 189? | 1901 | 1905 | 1997 | 2001 | 2011

1834: Στο σχέδιο Klenze η πλατεία προβλέπεται στο χώρο αυτόν, όπου υπάρχει από την Τουρκοκρατία μικρός ναός του Αγ. Ιωάννη Πρόδρομου.

1868: Το Δημοτικό Συμβούλιο αποφασίζει την ανέγερση ναού του Αγίου Κωνσταντίνου προς τιμήν του διαδόχου Κωνσταντίνου στο χώρο αυτό. Παρόλα αυτά ο χαρακτήρας της περιοχής παραμένει λαϊκός.

Τέλη δεκαετίας 1890: Λαμβάνεται η οριστική απόφαση θεσμοθέτησης της πλατείας ως Πλατεία Γερανίου.

1901: Οικοδομείται το Βασιλικό (σημ. Εθνικού) Θέατρο σε σχέδια Ε.Τσίλλερ, σε χώρο απέναντι από την πλατεία.

1905: Ολοκληρώνεται η κατασκευή του και εγκαινιάζεται η κατασκευή του ναού του Αγίου Κωνσταντίνου.

1997: Πραγματοποιείται επέμβαση από το ΥΠΕΧΩΔΕ με μελέτη της ΔΕΕΑΠ για ανάδειξη του ναού και διευθέτηση των διελεύσεων του σημαντικού αυτού χώρου απέναντι από το Εθνικό Θέατρο.

2001: Λόγω των έργων για την κατασκευή της υπόγειας γραμμής του ΜΕΤΡΟ Ομόνοια-Μεταξουργείο από την ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε., η πλατεία ανασκάπτεται και στη συνέχεια αποκαθίσταται στην αρχική της μορφή.

3. ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΥΔΗ ΚΑΙ ΔΟΥΡΟΥΤΗ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 45 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Λεωνίδου, Μυλλέρου, Γιατράκου και Κεραμεικού (Αυδή) και μεταξύ των οδών Λεωνίδου, Γιατράκου και Γερμανικού (Δουρούτη)

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Πλατεία Αυδή και Πλατεία Δουρούτη.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Ανήκει στις πλατείες που δημιουργήθηκαν πρόσφατα και προοριζόταν να αποτελέσει πυρήνα της γειτονιάς, με δραστηριότητες κυρίως για παιδιά και εφήβους. Στο μέλλον θα αποτελεί και τον υπαίθριο χώρο μπροστά στο κτίριο της Δημοτικής Πινακοθήκης, μόλις ολοκληρωθεί η κατασκευή του.

1853: Ιδρύεται η «Σηρική Εταιρία της Ελλάδος» με την επωνυμία «Αθανάσιος Γ. Δουρούτης και Σία».

1854: Ξεκινά η λειτουργία του Μεταξουργείου.

1892-1904: Υλοποιείται οικιστική αξιοποίηση του συγκροτήματος που προϋποθέτει την κατάτμησή του σε μικρότερα οικόπεδα. Η μετατροπή του συγκροτήματος σε κατοικίες γίνεται μάλλον μετά τη διάνοιξη των οδών Γιατράκου και Γερμανικού. Αυτή με τη σειρά της επιφέρει επιπλέον αλλαγές με την κατεδάφιση κτιρίων και την ανέγερση άλλων.

Δεκαετία ‘40: Το κτίριο του εργοστασίου κατά βάση τίθεται σε αχρηστία, εκτός από τις περιπτώσεις υποδοχής έκτακτων χρήσεων τα χρόνια του Πολέμου και του Εμφυλίου.

1986: Εκπονείται μελέτη από μελετήτρια του Δήμου για την πλατεία Δουρούτη η οποία αποτελεί τότε ένα οικοδομικό τετράγωνο με τμήμα του κτιρίου του εργοστασίου. Η μελέτη δεν υλοποιείται.

1992-3: Μετά από συζητήσεις στο Δήμο για την αναβάθμιση του Μεταξουργείου εκπονείται από μελετήτρια του Δήμου η μελέτη «Ανάπλαση του παλαιού Μεταξουργείου», για τη διαμόρφωση της πλατείας με παιδική χαρά, πέργκολες κ.α. Η πλατεία δεν υλοποιείται. Παράλληλα ολοκληρώνεται μελέτη του Δήμου που εκπονεί εξωτερική εταιρία μελετών για την αναβάθμιση ολόκληρης της περιοχής του Μεταξουργείου, η οποία δεν υλοποιείται.

2001: Στα πλαίσια της προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς αγώνες πραγματοποιείται πολεοδομική μελέτη για την περιοχή του Μεταξουργείου η οποία εκπονείται από εξωτερική μελετήτρια σύμβουλο της ΕΑΧΑ Α.Ε. Από τη μελέτη υλοποιούνται ορισμένες επιφανειακές παρεμβάσεις εξωραϊσμού των όψεων των κτιρίων της πλατείας.

2004: Εκπονείται μελέτη ανάπλασης της πλατείας από μελετήτρια του Δήμου. Η μελέτη υλοποιείται από το Δήμο με αυτεπιστασία και η πλατεία διαμορφώνεται για πρώτη φορά.

2008: Ο Δήμος προχωρά σε ανακατασκευή της πλατείας Αυδή, με εμπλουτισμό και ποιοτική βελτίωση του πρασίνου, ενίσχυση του φωτισμού και αναδιαμόρφωση του δαπέδου της.

2010: Εγκαινιάζεται η νέα Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών, στο Μέγαρο Καντακουζηνού, το πρώην εργοστάσιο μεταξιού, στην Πλατεία Αυδή.

4. ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΡΒΑΚΗ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 41 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Αθηνάς, Αρμοδίου, Σωκράτους και Αριστογείτονος

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Πλατεία Βαρβάκη ή Πλατεία Αγοράς.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αυτή καθοριζόταν πάντα από την Αγορά, είτε ως υπαίθριος χώρος της Βαρβακείου απέναντι είτε ως υπαίθρια Αγορά η ίδια, είτε, τώρα πια, ως σύμπλεγμα καταστημάτων-γκαράζ, με υπαίθριο χώρο από πάνω και αυτό επισκίαζε οποιαδήποτε ταυτότητα μπορεί να είχε ως δημόσιος χώρος.

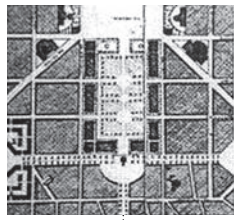

1832 1834 1857 1876 1878 1889 1922 1928 1956 1981 1982 1984 1986 1987 2002 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert προβλέπεται Εμπορική Αγορά από την οδό Αιόλου μέχρι τη Σωκράτους, σε δύο συμμετρικά συγκροτήματα Π, εκατέρωθεν της οδού Αθηνάς, μεταξύ των οποίων διαμορφώνεται ο Κήπος του Λαού.

1834: Στο σχέδιο Klenze ο Κήπος του Λαού παραμένει στην ίδια θέση, ενώ η Εμπορική Αγορά μεταφέρεται νοτιότερα με δύο πλατείες στον εσωτερικό χώρο. Το κομμάτι αυτό του σχεδίου δεν κατασκευάζεται και ο χώρος παραμένει κενός.

1857-9: Στο δυτικό τμήμα του χώρου ανεγείρεται το Βαρβάκειο Λύκειο σε σχέδια Π.Κάλκου.

1857: Ισοπεδώνεται και δαπεδοστρώνεται η πλατεία μπροστά του.

1876: Με Βασιλικό Διάταγμα (ΒΔ) αποφασίζεται η χωροθέτηση της Αγοράς στο ανατολικό τμήμα, όπου ανεγείρεται το κτίριο. Η πλατεία τοποθετείται στο δυτικό τμήμα και μέχρι το προαύλιο του Βαρβακείου, απ' όπου παίρνει και το όνομά της.

1878: Η πλατεία επισκευάζεται με δάνειο του Δήμου από την Εθνική Τράπεζα.

1889: Στο τμήμα της Πλατείας Βαρβάκη πραγματοποιούνται εργασίες διαρρύθμισης (κατασκευή κρασπέδων, δαπεδόστρωση πεζοδρομίων και κατασκευή ουρητηρίων).

Μετά το 1922: Η πλατεία γεμίζει εμπορικά παραπήγματα που παραχωρούνται από το Δήμο στους πρόσφυγες.

1928: Τα παραπήγματα καταστρέφονται από πυρκαγιά και ο Δήμος ανεγείρει νέα που καταλαμβάνουν το χώρο. Έτσι ο χώρος παύει να αναφέρεται στις πλατείες και λειτουργεί ως υπαίθρια δημοτική αγορά.

1956: Κατεδαφίζεται το Βαρβάκειο και ο χώρος επεκτείνεται ως τη Σωκράτους. Κάποια στιγμή αρχίζει να λειτουργεί ως υπαίθρια Λαχαναγορά.

1981: Επί δημαρχίας Μπέη, προκηρύσσεται από το Δήμο Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός για το χώρο αυτό, που προβλέπει διαμόρφωση της πλατείας, κατασκευή υπόγειου γκαράζ, και ανέγερση πολυδύναμου εμπορικού κέντρου, τη Νέα Δημοτική Αγορά. Κατατίθενται μόνο 5 εμπρόθεσμες μελέτες και έτσι ο Δήμος, 7 μέρες πριν τη λήξη της προθεσμίας, δίνει παράνομη παράταση και έτσι κατατίθενται άλλες 40 μελέτες. Το Υπουργείο Εσωτερικών, όπως και ο ΣΑΔΑΣ, υπό αυτές τις συνθήκες αρνούνται να κρίνουν το διαγωνισμό. Το ΣτΕ, στο οποίο προσφεύγει ο Δήμος κατά της απόφασης του υπουργείου, δικαιώνει τη θέση του υπουργείου και ο διαγωνισμός ακυρώνεται.

1982: Ο ΣΑΔΑΣ διεκδικεί τις αποζημιώσεις που δικαιούνται οι συμμετέχοντες,αλλά αυτές δεν δίδονται ποτέ.

1984: Μετά από πρόταση του ΣΑΔΑΣ, ο Δήμος ξεκινά συζητήσεις για επαναπροκήρυξη του διαγωνισμού χωρίς αλλαγή του προγράμματος.

1986: Το δημοτικό συμβούλιο αποφασίζει να προκηρυχθεί νέος διαγωνισμός με καινούργιο πρόγραμμα και παράλληλη αποζημίωση των μελετητών του προηγούμενου διαγωνισμού.

1987: Έξι μήνες μετά την προηγούμενη απόφαση, το νέο δημοτικό συμβούλιο αναθέτει την προκαταρκτική μελέτη κατασκευής του υπόγειου σταθμού αυτοκινήτων, των εγκαταστάσεων της Λαχαναγοράς και της διαμόρφωσης πλατείας-πάρκου σε εξωτερικό ιδιωτικό γραφείο, σε παρέκκλιση του Ν.716/77. Σε συνεργασία με μελετητή του Δήμου η μελέτη ολοκληρώνεται και το έργο δημοπρατείται ως «έργο δανείου».

2002: Η κακή κατάσταση της πλατείας πριν τους Ολυμπιακούς ωθεί το Δήμο σε ριζική αναδιαμόρφωση. Με σχέδια εξωτερικής μελετήτριας και κατασκευή από το Δήμο με εργολαβία, η πλατεία παίρνει τη σημερινή της μορφή.

2011: Η πλατεία παρουσιάζει προβλήματα στεγανότητας και μελετητές του Δήμου επεξεργάζονται μελέτη για την επισκευή της.

5. ΠΛΑΤΕΙΑ ΔΗΜΟΠΡΑΤΗΡΙΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 10 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Μητροπόλεως και Αιόλου

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Δημοπρατηρίου (1882). Ανεπίσημα: Πλατεία Αγίου Παντελεήμονος ή Αναβρυτηρίου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Κάποτε κεντρικός χώρος των δημοσίων δημοπρασιών, η πλατεία χρησιμοποιείται ως χώρος εκτόνωσης των τραπεζοκαθισμάτων των γύρω εστιατορίων.

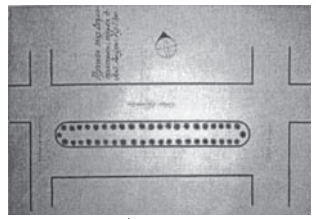

1832 | 1834 | 1852 | 1882 | 1886 | 1922 | 1928 | 1985 | 2003 | 2011

1821: Η πλατεία σχηματίζεται στη θέση όπου βρισκόταν ο ναός του Αγίου Παντελεήμονος, ο οποίος καταστρέφεται κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

1834: Ο χώρος ως εκκλησιόπεδο περιέρχεται στο Δήμο και χρησιμοποιείται ως πλατεία. Εξ' αρχής λειτουργεί ως κεντρικός χώρος δημοπρασιών όπου κατασκευάζεται μικρό κατάστημα.

1852: Κατεδαφίζεται το περίπτερο δημοπρασιών και εξωραΐζεται με την τοποθέτηση σιντριβανιού.

1882: Η πλατεία επεκτείνεται με Πράξη του Δημοτικού Συμβουλίου.

1886: Καταργείται το σιντριβάνι και κατασκευάζεται ειδικό στέγαστρο.

Μετά το 1922: Καταλαμβάνεται από παράγκες προσφύγων.

1928: Ο Δήμος αντικαθιστά τις παράγκες με ξύλινα παραπήγματα που καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της.

1985: Η πλατεία διαμορφώνεται με παρτέρια, παγκάκια και περιορισμένους χώρους για τραπεζοκαθίσματα, μετά από μελέτη του Δήμου και κατασκευή με αυτεπιστασία.

2003: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. αναδιαμορφώνει την πλατεία στα πλαίσια ανάπλασης της οδού Μητροπόλεως (διεύρυνση πλατείας, αποκατάσταση δαπέδου και δικτύων, δημιουργία παρτεριών, φωτισμός, ράμπες).

6. ΠΛΑΤΕΙΑ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 32 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Πανεπιστημίου, Αρσάκη, Σταδίου και τον πεζόδρομο της Σανταρόζα

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Δικαιοσύνης. Ανεπίσημα: Τερτσέτη-Πολυζωΐδη ή Παλαιών Δικαστηρίων ή Σανταρόζα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Πρώην χώρος βοηθητικών κτισμάτων του Πρωτοδικείου Αθηνών, η σχετικά νέα αυτή πλατεία αποτελεί έναν ουδέτερο και χωρίς προσωπικότητα και ζωή χώρο στην καρδιά της πόλης, πάνω στον άξονα της οδού Πανεπιστημίου.

1832 | 1834 1835 | 1890 | 1905 1906 | 1931 1932 | 1981 | 1985 1986 | 2011

1834-5: Οικοδομείται επί της οδού Σταδίου (μεταξύ των σημερινών οδών Αρσάκη και Σανταρόζα) το κτίριο του Βασιλικού Τυπογραφείου και Λιθογραφείου (από το 1863, Εθνικού).

1890: Οι εγκαταστάσεις του Τυπογραφείου επεκτείνονται με νέες οικοδομές και στο υπόλοιπο τετράγωνο, φτάνοντας μέχρι την οδό Πανεπιστημίου.

1905-6: Το Τυπογραφείο μεταστεγάζεται στο κτίριο της οδού Καποδιστρίου και τα κτίρια εγκαταλείπονται.

1931-32: Προκειμένου να στεγαστούν στη θέση του παλαιού Τυπογραφείου οι υπηρεσίες του Πρωτοδικείου Αθηνών, το κτίριο αναμορφώνεται ριζικά ενώ προστίθεται μία πτέρυγα στην πίσω αυλή.

1981-4: Επί υπουργίας Τρίτση, η διεύθυνση μελετών ΥΧΟΠ πραγματοποιεί μελέτη διαμόρφωσης του χώρου σε πλατεία, η οποία δεν υλοποιείται, μπαίνει όμως στο εξώφυλλο του τεύχους του ΡΣΑ του 1985.

1985: Εγκρίνεται η τροποποίηση του ΡΣΑ για το οικοδομικό τετράγωνο που αφορά τη μετατροπή του σε πλατεία,την κατάργηση της οδού Σανταρόζα και τμήματος της Αρσάκη και την ενοποίησή τους με την πλατεία.

1986: Με τη νέα υπουργία, ανατίθεται από τη Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ) του ΥΠΕΧΩΔΕ σε αρχιτέκτονα καθηγητή του ΕΜΠ η επανεξέταση της αρχικής πρότασης και η εκπόνηση μελέτης. Το Πρωτοδικείο απομακρύνεται και το ΥΠΕΧΩΔΕ ολοκληρώνει τη διαμόρφωση της πλατείας, διατηρώντας και αποκαθιστώντας το νεοκλασικό κτίριο του Πρωτοδικείου και κατεδαφίζοντας το συγκρότημα που στέγαζε υπό κακές συνθήκες τις υπόλοιπες εγκαταστάσεις των δικαστηρίων.

2011: Εκπονείται προμελέτη από μελετητή του Δήμου γα την ανάπλαση ολόκληρης της πλατείας, η οποία διέπεται από ειδικούς όρους διαμόρφωσης και απαιτεί έλεγχο από το ΥΠΠΟ.

7. ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 18 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Στουρνάρη, Θεμιστοκλέους και Σπυρίδωνος Τρικούπη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Εξαρχείων (1943).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Κεντρική πλατεία μιας από τις παλιότερες γειτονιές της Αθήνας, ενταγμένη στη ζωή της γειτονιάς, η πλατεία αποτελούσε ανέκαθεν ένα χώρο πολιτικοποιημένο, στέκι διανοούμενων, καλλιτεχνών και φοιτητών, όπου εκδηλώνονταν οι κοινωνικοπολιτικές εντάσεις.

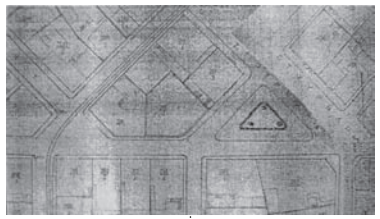

1832 — 1865 — 1914 — 1959 — 1965 — 1986 — 19?? — 2002 — 2011

1865: Με την ένταξη της Νεάπολης στο σχέδιο πόλης, δημιουργείται στο σημείο αυτό ένα μικρό τριγωνικό πλάτωμα λόγω μη ορθογώνιας ρυμοτομίας.

1914: Η πλατεία είναι ήδη διαμορφωμένη, σαφώς οριοθετημένη, με παρτέρι στο κέντρο της φυτεμένο με δύο δέντρα.

1959-65: Καταργείται το γειτονικό οικοδομικό τετράγωνο (μεταξύ Στουρνάρη, Τσαμαδού, Θεμιστοκλέους, Σπ.Τρικούπη), ο χώρος απαλλοτριώνεται και εντάσσεται στην πλατεία.

1986: Σύμβουλος του Υπουργού ΠΕΧΩΔΕ εκπονεί σχεδίο ανάπλασης της περιοχής Εξάρχεια-Μουσείο-Στρέφη με στόχο την αντιμετώπιση των κοινωνικών εντάσεων και προβλημάτων της περιοχής, το οποίο προβλέπει επανασχεδιασμό της πλατείας και συνοδεύεται από αυστηρές αστυνομικές παρεμβάσεις. Από τη μελέτη υλοποιείται μόνο ένα πολύ μικρό μέρος, που περιλαμβάνει την πεζοδρόμηση της Θεμιστοκλέους, με αποτέλεσμα η πλατεία να επεκταθεί ως την οικοδομική γραμμή.

19??: Η πλατεία αναπλάθεται από το Τμήμα Οδοποιίας του Δήμου.

2002: Στα πλαίσια της αναβάθμισης της Αθήνας πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, το ΥΠΕΧΩΔΕ αναθέτει σε εξωτερικό μελετητή την ανάπλαση της πλατείας, η οποία κατασκευάζεται με εργολαβία. Οι κάτοικοι αντιδρούν στη μελέτη και προτείνουν λύσεις οι οποίες λαμβάνονται υπόψιν και επεκτείνουν τις προτεινόμενες περιοχές πρασίνου.

8. ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 134 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Ερμού και Περσεφόνης

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Ελλήνων Καλλιτεχνών. Ανεπίσημα: Κορεάτικη Αγορά ή Τρίτη Πλατεία ή Πλατεία Κεραμεικού.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Ο εκτεταμένος αυτός κοινόχρηστος χώρος πρασίνου και περιπάτου αποτελεί «προσωρινή διαμόρφωση» της περιοχής, μέχρι την οριστική υλοποίηση της τρίτης κορυφής του ιστορικού τριγώνου των πρώτων σχεδίων της Αθήνας και της επέκτασής της μέχρι τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού.

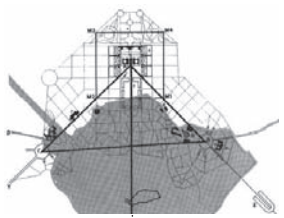

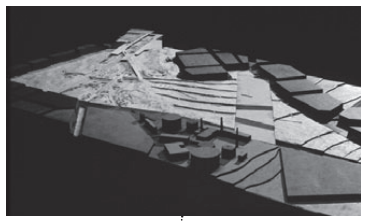

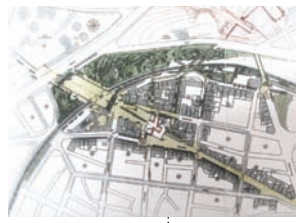

1832 | 1985 | 1988 | 1990 | 1992 | 1998 | 2005 | 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert εμφανίζεται στη νοτιοδυτική κορυφή του τριγώνου ως πλατεία Κέκροπος ή Τρίτη πλατεία που συνδέει την πόλη με την Πελοπόννησο, τον Πειραιά και τα δυτικά περίχωρα. Η πλατεία αυτή δεν υλοποιείται ποτέ και η περιοχή από το δεύτερο μισό του 19ου αι. μέχρι τα τέλη του 20ου αι. συνδέει την τύχη της με την εγκατάσταση βιομηχανικών χρήσεων.

1985-8: Το γειτονικό εργοστάσιο φωταερίου σταματά τη λειτουργία του και θεσμοθετούνται στόχοι και κατευθύνσεις για την αναβάθμιση της περιοχής στο πλαίσιο του ΡΣΑ και του ΓΠΣ της Αθήνας.

1990: Προκηρύσσεται πανελλήνιος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός ιδεών από το Δήμο για την περιοχή Πειραιώς- Ηρακλειδών- Απ. Παύλου- Αγ. Ασωμάτων. Ο διαγωνισμός ολοκληρώνεται κανονικά και δίνονται τα βραβεία.

1992: Ανατίθεται στη βραβευθείσα μελετητική ομάδα η «Πολεοδομική μελέτη για την περιοχή Κεραμεικού, σε εφαρμογή του 1ου βραβείου του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών με θέμα: Διαμόρφωση πλατείας Κεραμεικού».

1998: Ολοκληρώνεται η μελέτη εφαρμογής με τις απαραίτητες τροποποιήσεις και εγκρίνεται από το Δήμο. Παράλληλα, ενημερώνεται για τη μελέτη και η ΕΑΧΑ Α.Ε..

2005: Η προηγούμενη μελέτη εγκαταλείπεται. Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προχωρά με δικά της σχέδια στην απαλλοτρίωση της Κορεάτικης Αγοράς, την κατεδάφιση των κτισμάτων και την προσωρινή διαμόρφωση του χώρου σε κοινόχρηστο χώρο πρασίνου.

9. ΠΛΑΤΕΙΑ ΗΡΩΩΝ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 2 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Αριστοφάνους, Αισχύλου, Αγ. Αναργύρων, Καραϊσκάκη και Μιαούλη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Ηρώων. Ανεπίσημα: Πλατεία Ψυρρή.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αυτή αποτελεί ανέκαθεν τον πυρήνα της συνοικίας του Ψυρρή, που χαρακτηρίζεται από κατοικία λαϊκών στρωμάτων. Πλαισιώνεται κυρίως με χρήσεις εμπορικές και εστίασης, με ταβέρνες και καφενεία, που της δίνουν το στίγμα τους, ενώ σήμερα έχει αναχθεί σε κέντρο αναψυχής υπερτοπικής εμβέλειας.

1832 | 1850 | 1855 1857 | 1878 | 1901 | 1985 1987 1990 | 1996 | 2011

Επί τουρκοκρατίας: Εκεί βρισκόταν το ενοριακό συγκρότημα του Αγ. Αθανασίου καθώς και μία βρύση που εξυπηρετούσε όλη τη συνοικία.

1850: Κατεδαφίζεται το συγκρότημα και ο χώρος του πρώην πλατώματος διευρύνεται.

1855-57: Η πλατεία διαμορφώνεται.

1878: Η πλατεία επισκευάζεται με δάνειο του Δήμου από την Εθνική Τράπεζα.

1901: Επί δημαρχίας Μερκούρη, στα πλαίσια εξωραϊσμού των κοινοχρήστων χώρων, κατασκευάζεται περιφραγμένο παρτέρι στο κέντρο της πλατείας.

1985: Στα πλαίσια μιας γενικότερης τάσης αναβάθμισης του κέντρου της Αθήνας (ΡΣΑ ’85 και ΓΠΣ Δήμου Αθηναίων) διατυπώνονται οι στόχοι ενίσχυσης της κατοικίας και απομάκρυνσης οχλουσών χρήσεων από την περιοχή του Ψυρρή, μεταξύ των οποίων και η μετατροπή της πλατείας σε «χώρο αναψυχής, κυρίως με καφενεία και ταβέρνες».

1987-1990: Στα πλαίσια προγράμματος του ΥΠΕΧΩΔΕ για την αναβάθμιση της περιοχής του Ψυρρή, εκπονείται μελέτη από την ΔΕΕΑΠ που αφορά αποκλειστικά τα φυσικά στοιχεία της περιοχής, η οποία προχωρά και σε πεζοδρόμηση της πλατείας.

1990-1996: Ανατίθεται από το Δήμο Αθηναίων σε ιδιωτικό μελετητικό γραφείο η «Μελέτη ανάπλασης της περιοχής Ψυρρή», η οποία ολοκληρώνεται και εγκρίνεται από το Δημοτικό Συμβούλιο και το ΥΠΕΧΩΔΕ, αλλά δεν υλοποιείται ποτέ.

10. ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 15 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Θεάτρου και Μενάνδρου

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Πλατεία Θεάτρου ή Βιοτεχνικής Σχολής.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η ασφαλτοστρωμένη πλατεία Θεάτρου λειτουργεί περισσότερο σαν χώρος στάθμευσης αυτοκινήτων παρά σαν πλατεία, φιλοξενώντας ωστόσο και μέρος της «ζωής» της γειτονικής υποβαθμισμένης συνοικίας του Γερανίου.

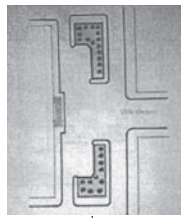

1832 — 1836 — 1864 — 1899 — 1930 — 1986 — 2010 — 2011

1836: Η πλατεία χαράσσεται δυτικά της Μενάνδρου ταυτόχρονα με το θέατρο που αποφασίζεται να ανεγερθεί στην απέναντι πλευρά (θέση σημερινής Διπλαρίου Σχολής, τότε «Θέατρο Μπούκουρα»).

1864: Το δυτικό τμήμα της πλατείας καταργείται ενώ το ανατολικό λειτουργεί αποκλειστικά σε σχέση με το θέατρο και παραμένει σχεδόν αδιαμόρφωτο.

1899: Το θέατρο κατεδαφίζεται και η πλατεία παραμένει κενή.

1930: Στη θέση του θεάτρου κτίζεται από την Ελληνική Βιοτεχνική Εταιρεία τετραώροφο κτίριο που στεγάζει τεχνικές σχολές (Διπλάριος Σχολή) και διαμορφώνεται η πλατεία με τη χάραξη δύο φυτεμένων νησίδων. Κάποια στιγμή στρώνεται με άσφαλτο και σταδιακά μετατρέπεται σε χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων των γύρω γραφείων και υπηρεσιών.

1986: Το 15μελές συμβούλιο του 1ου Τεχνικού Λυκείου που στεγάζεται στη Διπλάριο κάνει μία προσπάθεια για ανάδειξη του προβλήματος αποτυπώνοντας την πλατεία και προτείνοντας τη μετατροπή της σε προαύλιο χώρο του σχολείου. Η Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού του Δήμου ανταποκρίνεται προτείνοντας την κατάργηση του εκτεταμένου χώρου στάθμευσης μπροστά από το σχολείο, που καταλαμβάνει όλη την πλατεία. Οι προσπάθειες αυτές δεν καταλήγουν πουθενά.

2010: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκηρύσσει πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό νέων αρχιτεκτόνων για επανασχεδιασμό της πλατείας, της οδού Μενάνδρου καθώς και των όψεων των αντίστοιχων κτιρίων.

2011: Η οριστική μελέτη ανατίθεται στους βραβευθέντες και εντάσσεται στο πρόγραμμα «Αθήνα - Αττική 2014».

11. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΑΝΙΓΓΟΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 25 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Ακαδημίας, Κάνιγγος, Βερανζέρου, Χαλκοκονδύλη και Τζωρτζ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Κάνιγγος (1943). Ανεπίσημα: Πλατεία Τριγέττα (μέχρι τα τέλη του 19ου αι.).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Από τη δημιουργία της επιλέγεται ως χώρος αφετηρίας λεωφορειακών γραμμών, χαρακτήρα που διατηρεί μέχρι σήμερα, διχοτομημένη από τον κεντρικό άξονα της οδού Ακαδημίας και πλαισιωμένη από χρήσεις εμπορικές και επαγγελματικές.

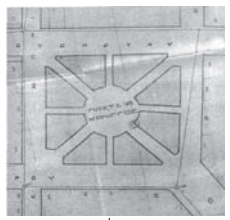

1832 — 1860 — 1901 — 1920 — 1926 — 1931 — 1960 — 198? — 2004 — 2011

1860: Στα σχέδια της Επιτροπής προτείνεται η τοποθέτηση της πλατείας στη σημερινή της θέση με κατάληψη ενός οικοδομικού τετραγώνου. Η πλατεία θεσμοθετείται αλλά δεν υλοποιείται λόγω αδυναμίας καταβολής των αποζημιώσεων.

1901: Η πλατεία διαμορφώνεται με απλή συμμετρική σύνθεση, κεντρικό πλάτωμα, διαγώνιες, εγκάρσιες πορείες, φυτεμένα παρτέρια και καθιστικούς πάγκους.

1920: Επιλέγεται ως αφετηρία λεωφορειακών γραμμών προς τα βόρεια προάστια.

1926: Αναμορφώνεται ριζικά, παίρνει κυκλικό σχήμα, ασφαλτοστρώνονται οι δρόμοι και δημιουργείται στο κέντρο περιφραγμένο κυκλικό παρτέρι με ανθοφυτείες που περιβάλλεται από πλατύ πεζοδρόμιο. Χρησιμοποιείται ως χώρος αναμονής των λεωφορείων, των οποίων οι αφετηρίες τοποθετούνται κυκλικά γύρω από την πλατεία.

1931: Επί δημαρχίας Σπ.Μερκούρη, τοποθετείται ο ανδριάντας του Γεωργίου Κάνιγκ στο κέντρο της κυκλικής πλατείας.

1960: Μετά από πολλές προτάσεις για τη λύση του κυκλοφοριακού προβλήματος, αναμορφώνεται ριζικά σε χώρο σχεδόν αποκλειστικά αφετηριών λεωφορείων και παίρνει τη σημερινή της μορφή.

198?: Το τμήμα πεζοδρόμων του Δήμου εκπονεί μελέτη ανάπλασης της πλατείας με δημιουργία παρτεριών. Το ΥΠΕΧΩΔΕ εκφράζει διαφωνία ως προς την τοποθέτηση παρτεριών που μπλοκάρουν την κίνηση των πεζών σε μια πλατεία πολλών κατευθύνσεων, αλλά η μελέτη του Δήμου υλοποιείται ως έχει.

2004: Το ΥΠΕΧΩΔΕ ολοκληρώνει την κατασκευή υπόγειου χώρου στάθμευσης κάτω από την πλατεία με αυτοχρηματοδότηση από την ανάδοχο κοινοπραξία και παραχώρηση 30-ετούς εκμετάλλευσής του σε αυτήν. Η πλατεία ξηλώνεται για τη δημιουργία εισόδων και εξόδων και αποκαθίσταται σχεδόν στην προηγούμενή της μορφή.

12. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 36 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Αγ. Κων/νου, Καρόλου, Δηληγιάννη, Αχιλλέως και Δεληγιώργη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Καραϊσκάκη.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Απροσπέλαστη από τους πεζούς, η πλατεία Καραϊσκάκη έχει ως μοναδικό ρόλο αυτόν του κυκλοφοριακού κόμβου βασικών αξόνων εξόδου προς τα δυτικά προάστια.

1832 — 1995 — 2000 2002 — 2011

1995: Ο Δήμος εξουσιοδοτεί τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Βετεράνων Αεροπόρων (ΠΑΣΥΒΑ), την Ένωση Αποστράτων Αξιωματικών Αεροπορίας (ΕΑΑΑ), και το Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας (ΓΕΑ) να προκηρύξουν πανελλήνιο αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό διαγωνισμό με συμμετοχή του Δήμου (δήμαρχος και αντιδήμαρχος) στην κριτική επιτροπή. Ο διαγωνισμός αφορά το κεντρικό μέρος της πλατείας και την ανέγερση μνημείου πεσόντων αεροπόρων. Το πρώτο βραβείο υλοποιείται με χρηματοδότηση από την ΓΕΑ και το ΥΠΕΧΩΔΕ.

2000: Αναμορφώνονται τμήματα περιμετρικά της πλατείας για τη δημιουργία εισόδων-εξόδων του νέου σταθμού ΜΕΤΡΟ «Μεταξουργείο».

2002: Στα πλαίσια προγράμματος ολυμπιακών έργων του ΥΠΕΧΩΔΕ για ανάπλαση σημαντικών πλατειών του ΙΚ ανατίθεται με εφαρμογή του αρθ.11 του Ν.716/77 η «Μελέτη Ανάπλασης της Πλατείας Βάθης - Πλατείας Καραϊσκάκη» σε κοινοπραξία 10 γραφείων. Το έργο αφορά τον επανασχεδιασμό των πεζοδρομίων και των πλατωμάτων γύρω από την πλατεία και όχι του κεντρικού τμήματος. Η κατασκευή δημοπρατείται από το ΥΠΕΧΩΔΕ.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Ανεπίσημα: Πλατεία Κεραμεικού (σταθμός ΜΕΤΡΟ). Δεν έχει βγει επίσημη απόφαση ονοματοδοσίας από το Δήμο Αθηναίων.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αυτή δημιουργήθηκε πολύ πρόσφατα για να φιλοξενήσει το σταθμό του ΜΕΤΡΟ και έγινε αμέσως ο πυρήνας του υπερτοπικού πόλου αναψυχής που αναπτύχθηκε συγχρόνως στην περιοχή του Γκαζιού.

13. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 94 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Βουτάδων, Περσεφόνης, Κωνσταντινουπόλεως και Ιάκχου

1980 1985 2007 2009 2011

Πρίν το 1980: Το δυτικό κομμάτι της πλατείας είναι διαμορφωμένο υπό τη μορφή παιδικής χαράς και χώρου πρασίνου. Το ανατολικό (χωρίζονται από την οδό Τριπτολέμου) περιέχει εγκαταστάσεις της ΔΕΦΑ.

1980-1985: Διαμορφώνεται το δυτικό κομμάτι σε χώρο πρασίνου από τη ΔΕΦΑ, στην οποία ανήκε.

2007: Ο χώρος έχει περιέλθει από τη ΔΕΦΑ στο Δήμο και έχει παραχωρηθεί στην ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε., η οποία θέτει σε λειτουργία το σταθμό του ΜΕΤΡΟ. Η ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. πραγματοποιεί τη διαμόρφωση του δυτικού τμήματος της πλατείας πάνω από το σταθμό και την πεζοδρόμηση μέρους της οδού Τριπτολέμου.

2008-2009: Διαμορφώνεται το τμήμα της πλατείας ανατολικά της Τριπτολέμου από την ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε., μετά από έγκριση του δημοτικού συμβουλίου και σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Πρασίνου του Δήμου, συνδέοντας έτσι την πλατεία με την Τεχνόπολη.

2011: Μετά τον Διεθνή Διαδυκτυακό Διαγωνισμό Athens Bench Mark, ο Δήμος τοποθετεί τα πρώτα παγκάκια της πρώτης βραβευμένης λύσης στο ανατολικό τμήμα της πλατείας. Η πλατεία δεν έχει παραληφθεί ακόμη από το Δήμο, καθώς συνεχίζονται οι διεκδικήσεις και τα ιδιοκτησιακά προβλήματα μεταξύ Δήμου και ΔΕΦΑ.

14. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΛΑΥΘΜΩΝΟΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 94 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Σταδίου, Δραγατσανίου, Παπαρηγοπούλου και Παρνασσού

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Πλατεία ή Κήπος των Ανακτόρων (στα πρώτα σχέδια), Πλατεία 25ης Μαρτίου (1884), Πλατεία Κλαυθμώνος (1943), Πλατεία Εθνικής Συμφιλίωσης (1988).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Μια από τις πέντε βασικές πλατείες της πόλης με βάση τις χαράξεις των πρώτων σχεδίων της αφού βρίσκεται στη μέση της απόστασης Ομόνοιας-Συντάγματος, δηλαδή της μιας πλευράς του «τριγώνου της Αθήνας». Αποτελεί από πάντα κεντρικό σημείο αναφοράς της πόλης και πλαισιώνεται από λειτουργίες κυρίως επαγγελματικές και σημαντικά Δημόσια Κτίρια.

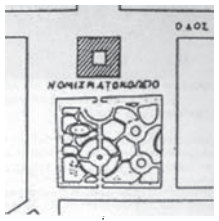

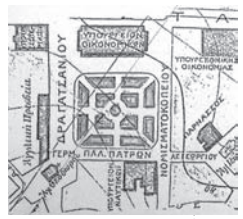

1832 1834 1835 1836 1837 1842 1850 1857 1868 1875 1901 1927 1930 1939 1967 1971 1972 1975 1981 1988 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert εμφανίζεται πρώτη φορά ως τετράγωνη ανώνυμη πλατεία, στο κέντρο της άγνωστης χρήσης δημόσιο κτίριο.

1834: Στο σχέδιο Klenze τοποθετείται στον ίδιο χώρο η πλατεία Αισχύλου με το Θέατρο της πόλης στο κέντρο της.

1835: Ανεγείρεται το κτίριο του Νομισματοκοπείου σε τμήμα του χώρου της πλατείας, με μέτωπο στην οδό Σταδίου. Η πλατεία αποκόπτεται από το δρόμο.

1836: Ο χώρος μπροστά γίνεται ο πρώτος βασιλικός κήπος και ονομάζεται για πολλά χρόνια Κήπος (ή πλατεία) του Νομισματοκοπείου.

1837-1842: Σε συγκρότημα 3 ενοποιημένων κατοικιών που βρίσκεται στην περίμετρο της πλατείας κατοικούν ο Όθωνας και η Αμαλία, ώσπου να μεταφερθούν στα ανάκτορα της πλατείας Συντάγματος.

Μετά το 1850: Στο νότιο μέρος της πλατείας υπάρχει μικρό ιδιόκτητο κτίσμα που λειτουργεί ως καφενείο.

1857: Η πλατεία δαπεδοστρώνεται.

1868: Ανήκει πλέον πλήρως στο Δήμο. Στο κτίριο του Νομισματοκοπείου μεταφέρεται το Υπουργείο Οικονομικών.

1875: Με ΒΔ προσδιορίζονται οριστικά οι πολεοδομικές γραμμές και η τελική μορφή της πλατείας.

1901: Στα πλαίσια γενικού προγράμματος αναβάθμισης των κήπων και των πλατειών, γίνονται εργασίες διαρρύθμισης και καλλιτεχνικής διαμόρφωσης της πλατείας. Αρχικά το πράσινο συντηρείται από το Υπουργείο Οικονομικών, ενώ στη συνέχεια το αναλαμβάνει ο Δήμος.

1927: Η πλατεία διαμορφώνεται και εξωραΐζεται σε σχέδια του Εμ.Λαζαρίδη.

1930: Τοποθετούνται στις πλευρές της πλατείας διάφορες αφετηρίες ΜΜΜ.

1939: Το κτίριο του Υπουργείου Οικονομικών κατεδαφίζεται και ο χώρος της πλατείας επεκτείνεται. Την ίδια εποχή συζητείται και η διάνοιξη της οδού Κοραή ως το Μοναστηράκι.

1967-1971: Ο Δήμος επισυνάπτει με ανάδοχο εταιρεία σύμβαση διάρκειας 24 ετών για κατασκευή και ενοικίαση υπόγειου χώρου γκαράζ με καταστήματα. Ο ιδιοκτήτης της εταιρίας συνδέεται με συγγενικούς δεσμούς με τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Παπαδόπουλου. Με τροποποιήσεις που εγκρίνονται από το Δήμο και το ΥΠΕΧΩΔΕ, τετραπλασιάζεται το εμβαδόν των καταστημάτων. Ωστόσο το σχέδιο των καταστημάτων δεν πραγματοποιείται λόγω αλλαγής του καθεστώτος το 1974.

1972: Ο Δήμος Αθηναίων προκηρύσσει πανελλήνιο αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τη διαμόρφωση της πλατείας πάνω από το χώρο του γκαράζ.

1975: Αποπερατώνεται η κατασκευή του υπόγειου γκαράζ καθώς και η υλοποίηση της πλατείας σύμφωνα με τη βραβευμένη λύση του διαγωνισμού.

1981: Το ΥΧΟΠ προκηρύσσει πανελλήνιο αρχιτεκτονικό και καλλιτεχνικό διαγωνισμό προσχεδίων για τη διαμόρφωση του χώρου σιντριβανιού της πλατείας. Ο διαγωνισμός ολοκληρώνεται αλλά δεν ακολουθεί κάποια επέμβαση στην πλατεία.

1988: Ο Δήμος πραγματοποιεί καλλιτεχνικό διαγωνισμό για τοποθέτηση γλυπτού στην πλατεία. Το βραβευμένο Μνημείο Εθνικής Συμφιλίωσης τοποθετείται με κάποιες μικρές αλλαγές στη διαμόρφωση της πλατείας.

2011: Πραγματοποιούνται παρεμβάσεις από το Δήμο στα πλαίσια της συντήρησης, όπως αντικατάσταση των καθιστικών με πιο χαμηλά, επαναλειτουργία του κυλικείου, αποκατάσταση του φωτισμού κ.α. Παράλληλα, το γκαράζ, 37 χρόνια μετά την αποπεράτωσή του, δεν έχει περιέλθει ακόμη στο Δήμο, σύμφωνα με τη σύμβαση, ο οποίος ξοδεύει υπέρογκα ποσά στη δικαστική διεκδίκησή του.

15. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 45 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Σταδίου και Κολοκοτρώνη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Κολοκοτρώνη (1933). Ανεπίσημα: Πλατεία Παλιάς Βουλής.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Ο χώρος της πλατείας, άρρηκτα συνδεδεμένος με την κοινοβουλευτική ιστορία της χώρας, αποτελεί τον περίβολο του κτιρίου της παλιάς Βουλής που φιλοξενεί σήμερα το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

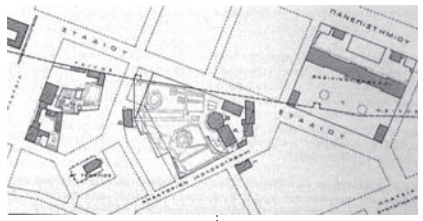

1832 | 1834 | 1843 | 1854 | 1856 | 1871 | 1905 | 1931 | 1954 | 2001 | 2002 | 2011

1834: Ο βασιλιάς Όθωνας εγκαθίσταται, μέχρι το 1837, στην οικία Κοντοσταύλου που περιλάμβανε και μεγάλο διαμορφωμένο κήπο και βρισκόταν στη θέση της σημερινής πλατείας.

1843: Στα κτίρια των πρώτων Ανακτόρων στεγάζεται η πρώτη Βουλή και Γερουσία.

1854: Το πρώτο αυτό ελληνικό Βουλευτήριο καταστρέφεται από πυρκαγιά.

1856: Σχεδιάζεται νέο κτίριο της Βουλής το οποίο θα καταλαμβάνει όλη τη γωνία Σταδίου και Κολοκοτρώνη.

1871: Το πρόγραμμα του κτιρίου μεταβάλλεται και το νέο κτίριο μειώνεται σε επιφάνεια, αφήνοντας ένα μεγάλο τμήμα ελεύθερο προς την διασταύρωση Σταδίου-Κολοκοτρώνη. Ο περίβολος της Βουλής περιφράσσεται, διαμορφώνεται και φυτεύεται.

1905: Τοποθετείται ο έφιππος ανδριάντας του Κολοκοτρώνη σε φυτεμένο τετράγωνο παρτέρι με χαμηλή περίφραξη, απέναντι από τον περίβολο της Βουλής. Αυτός είναι και ο χώρος που αποκαλείται πλατεία Κολοκοτρώνη.

1931: Η Βουλή μεταφέρεται στα Παλαιά Ανάκτορα και εγκαθίσταται εδώ το Υπουργείο Δικαιοσύνης. Στο χώρο της πλατείας ορίζεται χώρος στάθμευσης δύο αυτοκινήτων.

1954: Με την πύκνωση των τροχοφόρων μεταφέρεται ο ανδριάντας του Κολοκοτρώνη στο προαύλιο της παλιάς βουλής, το οποίο και αναπλάθεται. Η παλιά πλατεία Κολοκοτρώνη καταργείται.

2001-2002: Στα πλαίσια αναβάθμισης των ιστορικών αξόνων πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, ο Δήμος πραγματοποιεί μικρές παρεμβάσεις στην οδό Σταδίου και κατ' επέκταση στην πλατεία με μελέτη και αυτεπιστασία που περιλαμβάνουν αναμορφώσεις στη φύτευση και τα παρτέρια κ.ά.

16. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΤΖΙΑ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 76 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ της οδού Αθηνάς και των πεζοδρόμων Αιόλου, Κρατίνου, και Ευπολίδος

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημες διαχρονικά: Πλατεία Λουδοβίκου Α' (1884), Πλατεία Κοτζιά (1951), Πλατεία Εθνικής Αντιστάσεως (1977). Ανεπίσημες: Πλατεία στα Κανόνια (τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση) ή Γυμνασίων ή Εθνικής Τράπεζας ή Νέου Θεάτρου ή Ταχυδρομείου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αυτή είχε παλιότερα θέση σημαντικού χώρου περιπάτου και πρασίνου στο κέντρο της πόλης. Τώρα πια έχει επικρατήσει μόνο ο διαχρονικός της ρόλος ως Πλατείας Δημαρχείου, που περιβάλλεται από σημαντικά Δημόσια Κτίρια, σε μια περιοχή έντονης επαγγελματικής δραστηριότητας.

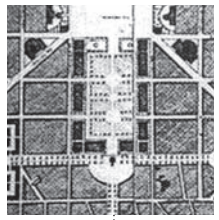

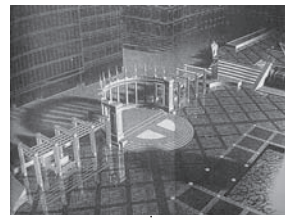

1832 1834 1851 1858 1860 1874 1888 1901 1925 1927 1939 1951 1984 1988 1990 1994 1995 1996 1998 2000 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert στη θέση της σημερινής πλατείας είναι σχεδιασμένος ο Κήπος του Λαού ο οποίος περιβάλλεται από την Εμπορική Αγορά.

1834: Στο σχέδιο Klenze με τη μετακίνηση της αγοράς ο κήπος καταλαμβάνει όλο τον χώρο των 44 στρ.

1851: Με τη χάραξη των οδών Κλεισθένους, Κρατίνου, Ευπολίδος, Απελλού-Στρέιτ και Ικτίνου, περιορίζεται στο ένα πέμπτο (8 οικοδομικά τετράγωνα).

1858: Ο αδιαμόρφωτος, ως τότε, χώρος της πλατείας που διασχίζεται και από μία ρεματιά ισοπεδώνεται, στα πλαίσια γενικών έργων οδοστρωσίας-οδοποιίας.

1860: Τοποθετείται ο θεμέλιος λίθος του κτιρίου του Θεάτρου, που αποφασίζεται να καταλάβει το ανατολικό (ως προς την Αθηνάς) τμήμα του κήπου.

1874: Ανεγείρεται το Δημαρχείο στο δυτικό τμήμα της πλατείας.

1888: Ολοκληρώνεται η κατασκευή του Θεάτρου. Η πλατεία πλέον περιορίζεται στα ανατολικά του Θεάτρου. Ο χώρος διαμορφώνεται για πρώτη φορά με κατασκευή κρασπέδων, δαπεδόστρωση πεζοδρομίων, διαρρύθμιση σε απλή σταυροειδή διάταξη και δενδροφύτευση. Μεταξύ πλατείας και θεάτρου μεσολαβεί δρόμος. Στη χρηματοδότηση της διαμόρφωσης συνεισφέρει και η Εθνική Τράπεζα.

1901: Στα πλαίσια του προγράμματος αναβάθμισης των πλατειών της Αθήνας, η πλατεία αναμορφώνεται ριζικά (αυστηρή, συμμετρική γεωμετρική σύνθεση, φύτευση με φοίνικες, χαμηλό πράσινο και άνθη). Ο χώρος περιφράσσεται με σιδερένιο κιγκλίδωμα και έχει τέσσερεις πόρτες-εισόδους στις 4 πλευρές, που συνήθως παραμένουν κλειστές. Η Εθνική Τράπεζα συνεισφέρει κατά το ήμισυ στη διαμόρφωση και προσφέρει ετησίως ποσό για τη συντήρησή της.

1925-1927: Η πλατεία αναμορφώνεται συνολικά σε σχέδια Εμ. Λαζαρίδη (απλή συμμετρική σταυροειδής διάταξη, οι πράσινοι χώροι μειώνονται και τοποθετούνται στην περιφέρεια της πλατείας και σε μικρά παρτέρια παράλληλα προς αυτήν, η είσοδος γίνεται από την ανατολική και δυτική πλευρά, Αιόλου και Δημοτικού θεάτρου). Η διαμόρφωση έχει τη λογική κεντρικού πλατώματος μέσα σε περιφερειακό πράσινο ενώ η προηγούμενη τη λογική του διακοσμητικού κήπου.

1939: Το «ταλαιπωρημένο» Θέατρο (αν και εδώ και πολλά χρόνια είχε πάψει να λειτουργεί ως θέατρο) κατεδαφίζεται. Η πλατεία και το οικόπεδο παραχωρούνται στα Ελληνικά Ταχυδρομεία για την ανέγερση των κεντρικών υπηρεσιών τους.

1951: Επί δημαρχίας Κοτζιά, ο Δήμος καταφέρνει να άρει την παραχώρηση και να ακυρώσει την οικοδόμηση. Η μεγαλύτερη, πλέον, πλατεία μετονομάζεται σε Κοτζιά. Με τη νέα διαμόρφωση της πλατείας τοποθετείται προτομή του δημάρχου-πρωτεργάτη της κατεδάφισης, Κ.Κοτζιά.

1984: Επί δημαρχίας Μπέη, με εξαγγελία του ΥΠΕΧΩΔΕ, ξεκινά η κατασκευή του υπόγειου γκαράζ με ταυτόχρονη ανακαίνιση της πλατείας, αλλά αρχαιολογικά ευρήματα μπλοκάρουν το έργο. Τα συναρμόδια υπουργεία Πολιτισμού και ΠΕΧΩΔΕ αποφασίζουν τη διατήρηση των μνημείων. Το ΥΔΕ δημοπρατεί το τροποποιημένο έργο 3 φορές, αλλά όλες αποβαίνουν άκαρπες καθώς δεν βρίσκονται τα κονδύλια.

1988: Ο Δήμος προτείνει να αναλάβει την πραγματοποίηση του έργου και τη μερική χρηματοδότησή του, χωρίς αποτέλεσμα.

1990: Το ΥΠΕΧΩΔΕ δημοπρατεί ξανά το έργο και οι υποψήφιοι ανάδοχοι εργολάβοι ζητούν την ταυτόχρονη κατασκευή υπόγειου εμπορικού κέντρου. Το Δημοτικό Συμβούλιο αντιδρά και η διαδικασία σταματά ξανά. Τότε η Εθνική Τράπεζα προτείνει να αναλάβει τη χρηματοδότηση του έργου, με αντάλλαγμα την παραχώρηση σε αυτήν 100 θέσεων στάθμευσης και 1000 τ.μ. στο πρώτο επίπεδο. Συγχρόνως, μελετητές του Δήμου εκπονούν μελέτη που προβλέπει εσωτερική πρόσβαση, από το κτίριο της Εθνικής στο υπόγειο γκαράζ. Ωστόσο, ούτε και τότε επιτυγχάνεται συμφωνία.

1994: Ο Δήμος είναι, πλέον, υπεύθυνος για την κατασκευή του γκαράζ και έχει αναθέσει το έργο σε τεχνική εταιρία. Έχει επίσης ετοιμάσει την προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη διαμόρφωση της πλατείας. Πριν δημοσιευτεί επίσημα η προκήρυξη και για να αποφευχθεί ο διαγωνισμός, ζητείται από το αρμόδιο όργανο να κρίνει αν το έργο είναι αξιόλογο και η γνωμοδοτική επιτροπή, που συστήνεται για πρώτη φορά, αποφαίνεται, φυσικά, πως είναι.

1995: Κατατίθεται στο Δήμο μελέτη για τη διαμόρφωση της πλατείας από ιδιώτη αρχιτέκτονα με έργο στο εξωτερικό, λόγω γνωριμίας του με το Δήμαρχο. Ο διαγωνισμός σταματά. Η μελέτη αυτή προβλέπει μια πλατεία στα πρότυπα της κλασικής Αθήνας με περιστύλια και αγάλματα, αλλά το τεράστιο προβλεπόμενο κόστος, σύμφωνα με τις προσφορές του εργολάβου, αποτρέπει την πραγματοποίησή της (ενδεικτικά η δαπεδόστρωση της πλατείας προοριζόταν να γίνει με μαρμάρινες πλάκες 1x1x0,1 μ.).

1996: Ολοκληρώνεται η κατασκευή του γκαράζ, με αυτοχρηματοδότηση του αναδόχου και παραχώρηση εκμετάλλευσής του για 30 χρόνια. Το τμήμα των αρχαίων ευρημάτων παραμένει ακάλυπτο λόγω απαγόρευσης από το ΚΑΣ θεμελίωσης στο συγκεκριμένο σημείο.

1998-2000: Πραγματοποιείται τελικώς η διαμόρφωση της πλατείας με σχέδια εξωτερικών μελετητριών-συμβούλων του Δήμου (δαπεδόστρωση από γρανιτόπλακες) και κατασκευή του Δήμου με εργολαβία.

17. ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 140 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Πειραιώς, Κολοκυνθούς, Διπύλου και Κριεζή

ΟΝΟΜΑΣΙΑ:

Επίσημα: Πλατεία Ελευθερίας (1942). Ανεπίσημα: Πλατεία Κουμουνδούρου και πριν το 1861 Λουδοβίκου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ:

Μία από τις πέντε βασικές πλατείες στα πρώτα σχέδια των Αθηνών, η πλατεία βρίσκεται στο κέντρο του άξονα της Πειραιώς μεταξύ Ομόνοιας και Τρίτης πλατείας και αποτελούσε πάντα μία ζωντανή λαϊκή συνοικιακή πλατεία τοπικής εμβέλειας με πλούσιο πράσινο. Σήμερα, με την υποβάθμιση των γύρω περιοχών καθώς και την απομάκρυνση πολλών χρήσεων από τα περιβάλλοντα

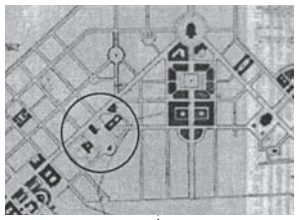

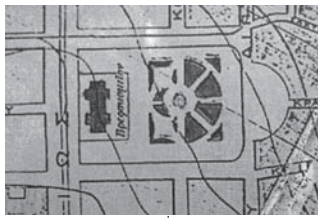

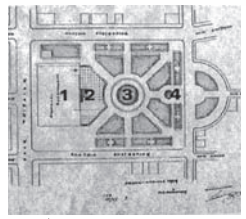

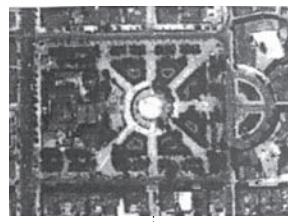

1832 1834 1868 1870 1875 1879 1890 1907 1926 1929 1934 1936 1970 1978 1998 2004 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert εμφανίζεται ως μια ενδιάμεση πλατεία στη μέση του άξονα που συνδέει την πλατεία Ανακτόρων (Ομόνοια) με την Τρίτη πλατεία, έχει σχήμα τετράγωνο, στο κέντρο εκκλησία, στις πλευρές τη Βουλή, το Ταχυδρομείο, την Αστυνομία και το τελωνείο.

1834: Στο σχέδιο Klenze, με τα Ανάκτορα στην περιοχή του Κεραμεικού, αποκτά σημασία και διαμορφώνεται το σχήμα που έχει μέχρι σήμερα. Προβλέπεται στο κέντρο εκκλησία και στον περίγυρο ταχυδρομείο και φυλακές.

Επί Όθωνα: Η πλατεία παραμένει τελείως αδιαμόρφωτη, με δύο ρέματα να τη διασχίζουν και τα γύρω οικοδομικά τετράγωνα αδόμητα.

1868: Ισοπεδώνεται για πρώτη φορά και δενδροφυτεύεται.

1870-1879: Αποφασίζεται η κατασκευή μαρμάρινης εξέδρας (μετά την Ομόνοια και το Σύνταγμα) που όμως δεν υλοποιείται. Τοποθετείται, όμως, αναβρυτήριο και φροντίζεται η δενδροφυτεία.

1875: Ανεγείρεται κτίριο Βρεφοκομείου στην πλευρά της Πειραιώς αποκόβοντας την πλατεία από τον κεντρικό άξονα και προσδίδοντάς της έναν πιο ήσυχο και συνοικιακό χαρακτήρα.

1890: Ανεγείρεται βόρεια του Βρεφοκομείου μικρός ναός.

1907: Επί δημαρχίας Μερκούρη, αναμορφώνεται, φυτεύεται, διατηρείται το αναβρυτήριο, δημιουργούνται παρτέρια, το δάπεδο παραμένει σε φυσικό έδαφος και περιφράσσεται βάσει σχεδίου.

1926: Παραχωρείται από το Δήμο ο χώρος δυτικά του Βρεφοκομείου για την ανέγερση Βρεφονηπιακού σταθμού με περιφραγμένο κήπο.

1929-34: Αναμορφώνεται σε δύο φάσεις σε σχέδιο ακτινικής διάταξης με περιμετρικά παρτέρια, τοποθετείται στέρνα στο κέντρο της πλατείας με περιμετρικό περιστύλιο (που λειτουργεί μέχρι και το ‘60 σαν πισίνα για τα παιδιά της συνοικίας), διατηρείται το παλιό αναβρυτήριο, και δημιουργούνται υπόγεια αποδυτήρια.

1936: Κατασκευάζεται το αναψυκτήριο «Ο Κουμουνδούρος» πίσω από το Βρεφοκομείο, το οποίο απλώνει τραπεζοκαθίσματα στην πλατεία κάτω από τα δέντρα προσφέροντας μουσική και θέαμα για όλους τους θαμώνες της πλατείας. Στο ΒΔ τμήμα της πλατείας λειτουργούν υπόγεια ουρητήρια και υποσταθμός της ΔΕΗ.

1970: Στις αρχές της δεκαετίας, επί δημαρχίας Ρίτσου, γίνεται ριζική αναμόρφωση της πλατείας, με κατάργηση της στέρνας και του αναψυκτηρίου και περιορισμό της φύτευσης.

1978: Απομακρύνεται το Βρεφοκομείο και το κτίριο στεγάζει Δημοτική Πινακοθήκη. Όλα τα κτίσματα εκτός από την εκκλησία και τον παιδικό σταθμό κατεδαφίζονται και σταδιακά διαμορφώνονται με πράσινο.

1998: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκυρήσσει Ανοικτό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Προσχεδίων, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 92/50, για τη διαμόρφωση της πλατείας και μελέτες για τα μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν.

2004: Παραδίδεται στο κοινό η πλατεία μετά από υλοποίηση της βραβευμένης λύσης του διαγωνισμού με κατασκευή από την ΕΑΧΑ Α.Ε..

18. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΕΤΑΞΟΥΡΓΕΙΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 8 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Αχιλλέως, Λένορμαν και Οδυσσέως

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Μεταξουργείου (1942). Ανεπίσημα: Πλατεία Γέφυρας ή Λένορμαν ή Αχιλλέως.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία με την ξακουστή κάποτε κρήνη αποτελούσε τον πυρήνα της παραδοσιακής συνοικίας του Μεταξουργείου. Η σημερινή υποβάθμιση της παλιάς συνοικίας και η γειτνίαση της κρήνης με δημοτικό αφοδευτήριο έχουν μετατρέψει την πλατεία σε απόμακρο χώρο.

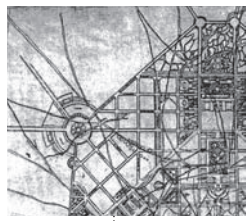

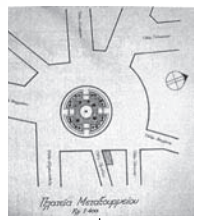

1832 1834 1880 1887 1901 1934 1956 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert δημιουργείται κυκλική πλατεία διανομής της κίνησης σε σημείο που μέχρι τότε υπάρχει γέφυρα διάβασης ενός αρχαίου χειμάρρου. Από το σημείο αυτό ξεκινούν τρεις βασικοί δρόμοι: προς Σεπόλια (Κεραμέων), προς Κολοκυνθού (Λένορμαν) και προς Ακαδημία Πλάτωνος (Βιργινίας Μπενάκη).

1834: Στο σχέδιο Klenze αγνοείται ο σημαντικός για την προαστιακή επικοινωνία κόμβος.

1880: Το ρέμα καλύπτεται και δημιουργούνται οι οδοί Οδυσσέως και Αχιλλέως.

1887: Ο χώρος παίρνει υπόσταση ως πλατεία-πλάτωμα με την ενοποίηση της ρυμοτομίας του δυτικού τμήματος με την υπάρχουσα πόλη και την ισοπέδωση του εδάφους της. Σχηματίζεται σε ημικυκλική μορφή και λειτουργεί σαν οδικός κόμβος όπως παλιότερα.

1901: Επί Μερκούρη φυτεύεται με ψηλά δέντρα και εξωραΐζεται. Τοποθετείται πολύκρουνο αναβρυτήριο και καθιστικοί πάγκοι.

1934: Επί Κοτζιά αναδιαμορφώνεται και κατασκευάζονται υπόγεια ουρητήρια.

1956: Διχοτομείται εξαιτίας της διαπλάτυνσης της οδού Αχιλλέως, με καθοριστικές επιδράσεις στη μορφή και τη λειτουργία της πλατείας.

19. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 74 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Μητροπόλεως, Πανδρόσου, Αγίας Φιλοθέης και Υπατίας

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Μητροπόλεως (1884) και Πλατεία Χρυσοστόμου Σμύρνης (1943).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αυτή είναι ο προαύλιος χώρος της Μητρόπολης και, ως εκ τούτου, ανήκει στα τοπόσημα της πόλης. Η σημασία της όμως ήταν πάντα συνδεδεμένη και εξαρτημένη αποκλειστικά από τις επίσημες θρησκευτικές εκδηλώσεις, χωρίς να αποτελεί, κατά τα άλλα, σημείο στάσης και αναψυχής.

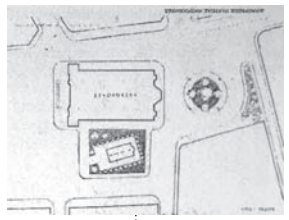

1832 — 1842 — 1862 — 1935 — 1985 — 2000 — 2003 — 2011

1842: Χωροθετείται και ξεκινά η κατασκευή της Μητρόπολης στη σημερινή της θέση. Για την ανέγερση της εκκλησίας αλλά και για τη διαμόρφωση της πλατείας κατεδαφίζονται ερείπια τριών προγενέστερων εκκλησιών, ενώ διατηρείται η εκκλησία της Παναγίας της Γοργοεπηκόου ως Άγιος Ελευθέριος.

1862: Η μόνη διαμόρφωση που υφίσταται είναι ισοπέδωση, στρώση του δαπέδου και διαμόρφωση του πεζοδρομίου. Γύρω απ' τον Άγιο Ελευθέριο ο χώρος φυτεύεται και περιφράσσεται.

1935: Ο χώρος πίσω από τη Μητρόπολη, μέχρι την οδό Υπατίας, απαλλοτριώνεται και διαμορφώνεται με κυκλικό παρτέρι, σε επέκταση της υπάρχουσας πλατείας. Τοποθετείται ο ανδριάντας του Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου και η πλατεία παίρνει το όνομά του.

1985: Η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ) του ΥΠΕΧΩΔΕ αναθέτει σε εξωτερικό αρχιτεκτονικό γραφείο τον ανασχεδιασμό της πλατείας, ο οποίος και υλοποιείται.

2000-2003: Στα πλαίσια των έργων του μετρό στην οδό Μητροπόλεως η ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. επιχειρεί να κάνει μεγάλες αλλοιώσεις στην πλατεία. Η Μητρόπολη προσφεύγει στο ΣτΕ, το οποίο τη δικαιώνει και περιορίζεται η περαιτέρω καταστροφή της πλατείας.

20. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 22 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Ερμού, Αθηνάς, Μητροπόλεως, Άρεως, Ηφαίστου και Πανδρόσου

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Μοναστηρακίου (1884). Ανεπίσημες πρώτες: Πλατεία Κάτω Σιντριβανιού, Πλατεία Αμαξών, «στις Καρότσες», Πλατεία Αδριανού.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Μία από τις πιο πολυσύχναστες και ιστορικές πλατείες της πόλης, αποτελεί σημείο διασταύρωσης πορειών και ιστορικών περιόδων, καθώς γειτνιάζει με το σιδηροδρομικό σταθμό, σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους, βασικούς εμπορικούς δρόμους της πόλης, καθώς και τον γειτονικό πόλο εστίασης και αναψυχής της περιοχής του Ψυρρή.

1832 1834 1895 1901 1920 1940 1944 1950 1985 1986 1998 2000 2004 2006 2008 2011

Επί τουρκοκρατίας: Στο σημείο της τωρινής πλατείας παρουσιάζεται το επονομαζόμενο «πλάτωμα Κάτω Σιντριβανιού» καθώς και το συγκρότημα του Μεγάλου Μοναστηριού.

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert εμφανίζεται ως ημικυκλική πλατεία λίγο μετά τη διασταύρωση της οδού Ερμού με τη νέα προέκταση της Αθηνάς που προβλεπόταν να φτάσει μέχρι τον αρχαιολογικό χώρο.

1834: Στο σχέδιο Klenze η πλατεία καταργείται. Τίποτα από τα δύο, όμως, δεν εφαρμόζεται.

1895: Με τα έργα επέκτασης του σιδηρόδρομου από Θησείο μέχρι Ομόνοια με ενδιάμεσο σταθμό στο Μοναστηράκι το συγκρότημα του Μεγάλου Μοναστηριού και των γύρω εργαστηρίων κατεδαφίζεται και ο χώρος της πλατείας διευρύνεται.

1901: Λόγω του σιδηροδρομικού σταθμού δημιουργείται στάση ιπποτροχιόδρομου και σταθμός αμαξών που μετατρέπουν την πλατεία σε συγκοινωνιακό κόμβο και σημείο αναφοράς και συνάντησης της ευρύτερης περιοχής. Κατασκευάζονται δημόσια ουρητήρια.

1920: Έχουν απομακρυνθεί πια οι άμαξες και ο σταθμός τους, ενώ αντικαθίστανται σταδιακά από ταξί. Η πλατεία δεν έχει κάποια διαμόρφωση εκείνη την περίοδο, καθώς οι γραμμές τραμ, τα λεωφορεία, τα αυτοκίνητα και οι άμαξες που διέρχονται διασπούν πλήρως το χώρο.

Κατά τον Β'ΠΠ: Οργανώνονται στην πλατεία υπαίθρια εστιατόρια που προσφέρουν φθηνό φαγητό στους Αθηναίους.

1950: Η πλατεία παραμένει χωρίς κάποια διαμόρφωση, ενώ εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους βασικότερους συγκοινωνιακούς κόμβους.

1985-1986: Η πλατεία είναι ασφαλτοστρωμένη και ο Δήμος προχωράει σε μελέτη για ανάπλαση της πλατείας η οποία δεν υλοποιείται.

1998: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκηρύσσει Ανοικτό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Προσχεδίων, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 92/50, για τη διαμόρφωση της πλατείας και μελέτες για τα μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν.

2000: Ξεκινά η προμελέτη του έργου.

2004: Ολοκληρώνονται τα έργα του Μετρό στον υπόγειο σταθμό μετά από καθυστερήσεις λόγω της συνάντησής τους με την κοίτη του ποταμού Ηριδανού. Η πλατεία παραδίδεται ασφαλτοστρωμένη, περιμετρικά στρωμένη με τετράγωνες πλάκες τύπου πεζοδρομίων και με μεγάλη ακαλαίσθητη κατασκευή των απολήξεων των αεραγωγών του μετρό.

2006: Εγκρίνεται οριστικά η μελέτη εφαρμογής, μετά από πολλές «περιπέτειες».

2008: Η υλοποιημένη πρόταση του πρώτου βραβείου του διαγωνισμού παραδίδεται στο κοινό. Η πλατεία υποβαθμίζεται 1 μέτρο, στρώνεται με πολύχρωμους κυβόλιθους σε μορφή ψηφιδωτού, διευρύνεται ο περίβολος της εκκλησίας της Παντάνασσας, οι απολήξεις του μετρό αναμορφώνονται σε γλυπτά και οι υπέργειες κατασκευές των φρεατίων μετατρέπονται σε καθιστικά.

21. ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 44 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Σταδίου, Πανεπιστημίου, Γ' Σεπτεμβρίου, Αγ. Κων/νου, Πειραιώς, Αθηνάς και των πεζοδρόμων Δώρου και Κοτοπούλη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Όθωνος (ως το 1861), Πλατεία Ομονοίας (1884).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Κορυφή του αρχικού τριγώνου της πόλης των Αθηνών, θεωρείται πάντα σύμβολο του εκσυγχρονισμού της και καρδιά του εμπορικού της κέντρου. Αποτελεί τον πιο σημαντικό κυκλοφοριακό της κόμβο και μια από τις βασικές εισόδους στην πόλη, γεγονός που την κάνει ιδιαίτερα πολυσύχναστη.

1832 1834 1850 1859 1870 1880 1887 1890 1901 1905 1930 1936 1940 1944 1956 1988 1998 1999 2003 2004 2010 2011

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert τοποθετούνται στην κορυφή του βασικού τριγώνου τα ανάκτορα που αποτελούν το σύμβολο πολιτικής εξουσίας.

1834: Το σχέδιο Klenze υποβαθμίζει συμβολικά τη θέση αυτή τοποθετώντας μικρότερη στρογγυλή πλατεία, μεγάλο τμήμα της οποίας καταλαμβάνει ο Ναός του Σωτήρος (Μητρόπολη).

1850: Έχοντας παραμείνει ως τότε στρογγυλή στα σχέδια, θεσμοθετείται στα σχέδια με τετράγωνο σχήμα, χωρίς όμως να υλοποιηθεί.

1859: Γίνεται η επίχωση βορεινού τμήματος με χώματα από την οδό Αθηνάς και στρώνεται με το σύστημα Μακ Άνταμ. Έτσι γίνεται πλέον ένας επίπεδος πλατύς χώρος.

Μετά το 1870: Η πολιτεία εκφράζει έμπρακτο ενδιαφέρον για την πλατεία, προχωρώντας σε διαμόρφωση, φύτευση και τοποθέτηση πολυγωνικής μαρμάρινης εξέδρας με σιδερένιο κιγκλίδωμα.

Μετά το 1880: Αλλάζει ο χαρακτήρας της πλατείας καθώς τοποθετούνται σταθμοί διαφόρων συγκοινωνιών πάνω ή κοντά στην πλατεία, η οποία μετατρέπεται σε συγκοινωνιακό κόμβο.

1887: Τοποθετούνται κράσπεδα και γίνεται η πλακόστρωση των πεζοδρομίων.

1890: Ολοκληρώνονται οι διαδικασίες απαλλοτρίωσης της πλατείας και περιέρχεται ο χώρος της στο Δήμο.

1901: Επί δημαρχίας Μερκούρη, στα πλαίσια ευρέος προγράμματος αναβάθμισης πλατειών αποκτά νέα μορφή. Φυτεύεται εκ νέου (άνθη και φοίνικες), αφαιρείται η εξέδρα, περιφράσσεται με κιγκλίδωμα και τοποθετούνται καθίσματα μέσα και έξω από αυτό.

1905: Οι γύρω δρόμοι ασφαλτοστρώνονται.

1930: Μετά τη μεταφορά της αφετηρίας του σιδηροδρόμου από Λυκούργου και Αθηνάς σε υπόγειο σταθμό κάτω από την πλατεία, πραγματοποιείται μία νέα τομή στη διαμόρφωση της πλατείας. Το σχέδιο της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου, βασισμένο σε προηγούμενο σχέδιο του Ε. Λαζαρίδη (αρχιτέκτονας του Δήμου) προβλέπει σχήμα κυκλικό. Το υπέδαφος της πλατείας ανασκάπτεται για την κατασκευή του υπόγειου σταθμού που δημιουργεί πρόβλημα με τις απολήξεις των αεραγωγών του. Αυτοί αναμορφώνονται σε βάθρα στα οποία υψώνονται οι 8 από τις 9 Μούσες. Το πράσινο αφαιρείται οριστικά από την πλατεία και αντικαθίσταται από μάρμαρο.

1936: Επί δημαρχίας Κοτζιά αφαιρούνται οι στήλες.

Κατά τον Β'ΠΠ και τον εμφύλιο: Λειτουργεί ως κέντρο ενημέρωσης και αναμετάδοσης ειδήσεων. Οι συσσωρευμένες διαφορετικές χρήσεις της πλατείας αρχίζουν να γίνονται ασύμβατες μεταξύ τους και η σχέση πεζών-τροχοφόρων επικίνδυνη.

1956: Απομακρύνεται η αφετηρία καθώς ενώνεται η παλιά γραμμή της Κηφισιάς με αυτήν του Πειραιά. Ως αποτέλεσμα, η πλατεία αναμορφώνεται ριζικά με μετατροπή του υπόγειου χώρου σε υπόγεια πλατεία με τράπεζες, καταστήματα και ταχυδρομείο. Τοποθετούνται οι πρώτες κυλιόμενες σκάλες για πρόσβαση στην υπόγεια πλατεία και η επιφάνεια διαμορφώνεται σε τεχνητή λίμνη με σιντριβάνια και βοτσαλωτές επικαλύψεις.

1988: Ο Δήμος πραγματοποιεί παρεμβάσεις βάσει εσωτερικής μελέτης με αντικατάσταση του σιντριβανιού από τον «Δρομέα» και φύτευση φοινίκων.

1998: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκηρύσσει Ανοικτό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Προσχεδίων, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 92/50, για τη διαμόρφωση της πλατείας και τα μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν, υιοθετώντας τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε.

1999: Ολοκληρώνονται τα έργα και το ΜΕΤΡΟ τίθεται σε λειτουργία.

2003: Η πλατεία αναπλάθεται με υλοποίηση του πρώτου βραβείου του διαγωνισμού, στα πλαίσια γενικής αναβάθμισης του Ιστορικού Κέντρου από το ΥΠΕΧΩΔΕ και την ΕΑΧΑ Α.Ε. σε συνεργασία και με άλλους φορείς. Η ολοκληρωμένη πλατεία, ωστόσο, παρουσιάζει βασικές διαφορές σε σχέση με την πρόταση του πρώτου βραβείου: καταργείται η οθόνη προβολής και τα στέγαστρα των εισόδων του μετρό, και τοποθετείται γλυπτική κατασκευή του Ζογγολόπουλου.

2004: Λίγο πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων και μετά από κριτική για την έλλειψη πρασίνου στην πλατεία, ΥΠΕΧΩΔΕ, Δήμος και ΕΑΧΑ Α.Ε. κρίνουν σκόπιμη την αναζωογόνηση της πλατείας με αναστρέψιμη φυτοτεχνική παρέμβαση που περιλαμβάνει χλοοτάπητα και 10 ελιές, σύμβολα των 10 φυλών των Αθηνών.

2010: Με πρόσχημα τις διαρροές του νερού από τα παρτέρια προς τον υπόγειο σταθμό, και επειδή κρίθηκαν ως εστίες μόλυνσης, αφαιρούνται οι ελιές, ξηλώνονται τα παρτέρια και καλύπτεται η τρύπα με τσιμέντο.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επί δικτατορίας: Πλατεία 21ης Απριλίου. Για το διάστημα 1974-92 δεν βρέθηκαν πηγές και σήμερα δεν υπάρχει επίσημη ονομασία από το Δήμο Αθηναίων.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Στον υπό διαμόρφωση χώρο της πρώην πλατείας κατασκευάζεται τώρα πενταόροφος χώρος στάθμευσης με εκτεταμένο πάρκο στην επιφάνειά του.

22. PARKING ΒΟΥΤΑΔΩΝ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 111 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Πειραιώς, Ιεράς Οδού και Βουτάδων

1832 — 1964 — 1967 — 1974 — 1992 — 1993 — 1997 — 2003 — 2006 — 2011

1964-7: Επί δημαρχίας Πλυτά, ο χώρος που καταλάμβανε ως τότε η λαχαναγορά απελευθερώνεται

1967-74: Διαμορφώνεται ελεύθερος κοινόχρηστος χώρος που ονομάζεται, επί δικτατορίας, «Πλατεία 21ης Απριλίου».

1992-3: Παραδίδεται από το Δήμο στην ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. η έκταση στη συμβολή των οδών Πειραιώς και Ιεράς Οδού, για την κατασκευή του σταθμού ΜΕΤΡΟ του Κεραμεικού.

1997: Ενώ οι εργασίες κατασκευής του σταθμού βρίσκονται σε εξέλιξη, το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο απαγορεύει τη διέλευση της σήραγγας κάτω από τον Κεραμεικό, με αποτέλεσμα να επαναχωροθετηθεί ο σταθμός σε μικρή απόσταση, μέσα στο Γκάζι.

2003: Αποφασίζεται η αξιοποίηση του ημιτελούς κελύφους του καταργηθέντα σταθμού για την κατασκευή υπόγειου γκαράζ, χρήση που σχετίζεται με το ΜΕΤΡΟ και, ως εκ τούτου, επιτρέπει την έγκαιρη απορρόφηση των αντίστοιχων ευρωπαϊκών κονδυλίων. Υπογράφεται συμφωνία της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. με το Δήμο, στην κυριότητα του οποίου είχε περιέλθει το οικόπεδο, για συνεκμετάλλευση του χώρου, και αποφασίζεται η διαμόρφωση της επιφάνειας σε πάρκο 9 στρεμμάτων.

2006: Δημοπρατείται η εργολαβία του έργου από την ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε., η οποία περιλαμβάνει την κατασκευή του πενταόροφου χώρου στάθμευσης καθώς και την ανάπλαση του επιφανειακού χώρου πρασίνου.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Δεν έχει βγει επίσημη απόφαση ονοματοδοσίας από το Δήμο Αθηναίων.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πολύ πρόσφατα κατασκευασμένη πλατεία αποτελεί κοινόχρηστο χώρο με λίγο πράσινο, που απευθύνεται στους κατοίκους της γειτονιάς του Μεταξουργείου.

23. ΠΛΑΤΕΙΑ ΠΟΠΛΙΟΥ-ΛΕΝΟΡΜΑΝ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 37 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Λένορμαν, Ποπλίου και Βιργινίας Μπενάκη

1832 — 1996 — 2011

1996: Μετά από απαλλοτρίωση του χώρου και την κατεδάφιση των υπαρχόντων παραπηγμάτων και των αντιπροσωπειών ΤΑΞΙ, εκδίδεται ΦΕΚ για την πεζοδρόμηση της Ποπλίου. Στη συνέχεια εκπονείται η μελέτη από αρχιτέκτονες του Δήμου και πραγματοποιείται η κατασκευή με εργολαβία.

24. ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 132 x ☐

ΘΕΣΗ: μεταξύ των οδών Γεωργίου Α', Αμαλίας, Όθωνος και Φιλελλήνων

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Πλατεία ή Κήπος των Ανακτόρων (στα πρώτα σχέδια), Πλατεία Συντάγματος (1843). Ανεπίσημα: Κήπος Μουσών.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Μια από τις κορυφές του τριγώνου Κλεάνθη-Schaubert, η πλατεία των Ανακτόρων αναδεικνύεται σύντομα στο σημαντικότερο τοπόσημο προβολής της πόλης, με πολυσύχναστο Κήπο και καφενεία. Αρχικά θεωρείται κέντρο κυρίως των ανώτερων στρωμάτων, σύντομα όμως αποκτά πιο καθολικό χαρακτήρα και αποτελεί επαγγελματικό, εμπορικό και, φυσικά, διοικητικό πυρήνα, ακριβώς απέναντι από το Κοινοβούλιο.

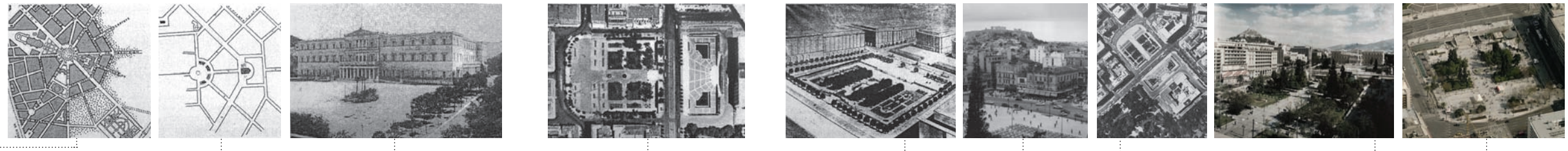

1832: Στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert, στο σημείο που ήταν επί τουρκοκρατίας η Μεσογείτικη Πόρτα (οδηγούσε προς Μεσόγεια και ανατολικά περίχωρα), τοποθετείται μια από τις κορυφές του τριγώνου: η πλατεία Μουσών.

1834: Το σχέδιο Klenze, σε αντίθεση με την ανοιχτή πλατεία-κόμβο του προηγούμενου σχεδίου, προβλέπει δύο μικρότερες πλατείες στραμμένες προς το εσωτερικό της πόλης. Η μία έχει ως μόνο στόχο την εκτόνωση του ναού του Αγ.Γεωργίου.

1835: Το ανάκτορα μεταφέρονται τελικά στην ανατολική κορυφή του τριγώνου (κατασκευή 1836-47) και προτείνεται νέα διευθέτηση της ρυμοτομίας με δημιουργία πλατείας στη σημερινή της θέση με δύο τμήματα εκατέρωθεν της λεωφόρου Αμαλίας. Το ένα είναι η Πλατεία Ανακτόρων (σημ. Μνημείο Άγνωστου Στρατιώτη) και το άλλο ο Κήπος των Μουσών (σημ. πλατεία Συντάγματος).

1842: Γίνεται η πρώτη διαμόρφωση της πλατείας σε σχέδια Θ. Χάνσεν. Διαμορφώνεται το σκάμμα του κήπου, οι αναλημματικοί τοίχοι στις 3 πλευρές, η κεντρική κλίμακα και το σιντριβάνι.

1843: Με την παραχώρηση του Συντάγματος από τον Όθωνα, το κάτω τμήμα του Κήπου ονομάζεται πλατεία Συντάγματος.

1854: Την περίοδο αυτή φυτεύεται συστηματικά. Η ανατολική της πλευρά ορίζεται από μεταλλικό κιγκλίδωμα ενώ η δυτική από μαρμάρινα κολωνάκια με αλυσίδα, που υπάρχουν μέχρι σήμερα. Αυτά χωρίζουν τον Κήπο Μουσών από τη λεωφόρο Αμαλίας και την Πλατεία Συντάγματος, αντίστοιχα.

1857: Κατά τη διάρκεια εκτεταμένων έργων οδοποιΐας, στρώνεται με το σύστημα Μακ Άνταμ.

1878: Η πλατεία επισκευάζεται με δάνειο του Δήμου από την Εθνική Τράπεζα.

1889: Πραγματοποιούνται έργα επισκευής και διαρρύθμισης. Εξοπλίζεται με δύο περίπτερα.

1901-1903: Επί δημαρχίας Σπ.Μερκούρη διαχωρίζεται σαφώς ο δρόμος από την πλατεία. Η πλατεία στρώνεται με χώμα από το Τατόι. Στο δυτικό άκρο τοποθετείται διπλή δενδροστοιχία και 2 ενημερωτικοί κύλινδροι. Παραμένουν 2 περίπτερα, 2 αναψυκτήρια και το ρολόι. Ο Κήπος των Μουσών εξακολουθεί να έχει απλή σταυροειδή διάταξη με περιφερειακούς διαδρόμους, στο κέντρο κυκλικό συντριβάνι, και οργανωμένη φύτευση. Η πλατεία Ανακτόρων διαχωρίζεται σαφώς από τον υπόλοιπο χώρο, λόγω υψομετρικής διαφοράς και μεσολάβησης της λεωφόρου Αμαλίας.

1909: Τα ανάκτορα καταστρέφονται από δύο πυρκαγιές και μεταφέρονται στο Ανάκτορο του Διαδόχου (σημ. Προεδρικό Μέγαρο).

1922-9: Τα πεζοδρόμια της πλατείας Συντάγματος ασφαλτοστρώνονται και γίνεται μερική ανάπλαση του Κήπου των Μουσών με ήπιες παρεμβάσεις. Ανασκευάζεται η μαρμάρινη σκάλα που οδηγεί προς τη λεωφόρο Αμαλίας.

1925: Προκηρύσσεται πανελλήνιος καλλιτεχνικός και αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την κατασκευή Μνημείου Αγνώστου Στρατιώτη, στον οποίο κερδίζει η λύση του αρχιτέκτονα Ε.Λαζαρίδη.

1929-32: Μετά από προσωρινές χρήσεις το κτίριο των Παλαιών Ανακτόρων μετασκευάζεται σε Βουλή. Παράλληλα διαμορφώνεται ο χώρος μπροστά και κατασκευάζεται η συνολική μελέτη με τις γλυπτικές παραστάσεις. Η σχέση του κτιρίου με την πλατεία αλλάζει αφού η είσοδος της Βουλής μεταφέρεται στη Β. Σοφίας.

1935: Προκηρύσσεται αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για τη διαρρύθμιση της πλατείας Συντάγματος που περιλαμβάνει ανάπλαση του ανοιχτού χώρου, διευθέτηση της κυκλοφορίας και διαμόρφωση των γύρω όψεων. Οι προτάσεις είτε διχοτομούν την πλατεία είτε την ανυψώνουν για να λύσουν το θέμα των κινήσεων. Τελικά η επιτροπή κρίνει τις λύσεις μη υλοποιήσιμες και δεν απονέμει βραβεία.

1955: Προκηρύσσεται δεύτερος Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός, αυτή τη φορά από το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, για τη διαμόρφωση της Πλατείας Συντάγματος. Απονέμονται μόνο δύο γ' βραβεία.

1957: Πραγματοποιείται μελέτη και έργα από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων, που εστιάζει σε αλλαγές για τη λύση του κυκλοφοριακού προβλήματος της πλατείας, κάνοντας όμως ήπιες παρεμβάσεις στο εσωτερικό της.

1988-1990: Επί Δημαρχίας Γιατράκου πραγματοποιείται μελέτη για ανάπλαση της πλατείας, η οποία κατασκευάζεται με αυτεπιστασία από το Δήμο . Η μελέτη περιλαμβάνει προέκταση του χώρου πρασίνου, νέα πλακόστρωση με μάρμαρα, διαμόρφωση των όψεων των πλαϊνών καταστημάτων και περιορισμό των τραπεζοκαθισμάτων, που ως τότε καταλαμβάνουν πολύ μεγάλο μέρος της πλατείας.

1998: Μετά την εκσκαφή της πλατείας για τη δημιουργία σταθμού ΜΕΤΡΟ, η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκυρήσσει Ανοικτό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Προσχεδίων, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 92/50, για τη διαμόρφωση της πλατείας και τα μέτωπα των κτιρίων που την περιβάλλουν.Η προκήρυξη του διαγωνισμού υιοθετεί τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. για την πλατεία. Η κριτική επιτροπή δεν απονέμει το α' και β' βραβείο.

1999: Η ΕΑΧΑ Α.Ε. προκυρήσσει νέο Ανοικτό Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό Προσχεδίων, έπειτα από την αποτυχία του πρώτου, με νέα προκήρυξη, ο οποίος και ολοκληρώνεται.

2004: Αποπερατώνεται η ανάπλαση της πλατείας με βάση την πρόταση του πρώτου βραβείου με μικρές τροποποιήσεις. Η ανάπλαση αφορά την ενίσχυση της φύτευσης, διαπλατύνσεις πεζοδρομίων, κατά τα άλλα όμως δεν γίνονται σημαντικές αλλαγές σε σχέση με την προηγούμενη μορφή της πλατείας, ούτε και στις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις.

25. ΠΛΑΤΕΙΑ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 25 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Πατριάρχου Ιωακείμ, Καψάλη, Κουμπάρη και Κανάρη

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Φιλικής Εταιρίας (1884). Ανεπίσημα: Πλατεία Κολωνακίου.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Η πλατεία αποτελούσε ανέκαθεν τον πυρήνα της μεγαλοαστικής συνοικίας του Κολωνακίου, και ήταν κέντρο εμπορίου, αναψυχής και συνεύρεσης.

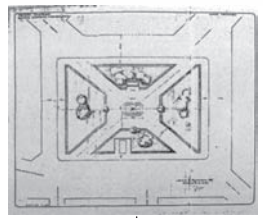

1832 | 1860 | 1880 1881 | 1895 | 1901 | 1905 | 1927 | 1999 2000 | 2004 | 2011

1860: Η δημιουργία της πλατείας προτείνεται για πρώτη φορά στα σχέδια της Επιτροπής.

1880: Πραγματοποιείται η πρώτη διαμόρφωση της πλατείας και ισοπεδώνεται το έδαφός της.

1881-1905: Ολοκληρώνονται οι διαδικασίες αποζημίωσης της πλατείας και περιέρχεται στην ιδιοκτησία του Δήμου.

1895: Η περιοχή έχει οικοδομηθεί και τα όρια της πλατείας είναι προσδιορισμένα. Φυτεύονται πλατάνια και διαμορφώνονται πηγάδια και βρύση.

1901: Επί Μερκούρη, διαμορφώνεται εξ' αρχής με νέα φύτευση, περίφραξη και συμμετρική διάταξη.

1927: Διαμορφώνεται και εξωραΐζεται σε σχέδια του Εμ.Λαζαρίδη με διαγώνιες πορείες που συγκλίνουν στο κεντρικό πλάτωμα με τους καθιστικούς πάγκους.

1999: Το ΥΠΕΧΩΔΕ ξεκινά την κατασκευή υπόγειου γκαράζ στα πλαίσια ενός σχεδίου για άλλα 6 γκαράζ στις πλατείες Αιγύπτου, Κάνιγγος, Βικτωρίας, Εξαρχείων, Βάθης και Προφήτη Ηλία. Ταυτόχρονα προτείνει τη διεξαγωγή ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών για δημιουργία χώρων πρασίνου και ανάπλαση της πλατείας, ο οποίος δεν προκηρύσσεται ποτέ.

2000: Η κατασκευή του γκαράζ ματαιώνεται λόγω έντονης αντίδρασης των κατοίκων που προσφεύγουν στο ΣτΕ. Η πλατεία παραμένει στη μορφή που έχει για πολλά χρόνια, με αρκετή βλάστηση, όχι ιδιαίτερα διαμορφωμένη.

2004: Στα πλαίσια της ανάπλασης της Αθήνας λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων ανατίθεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ σε εξωτερικό αρχιτεκτονικό γραφείο ο ανασχεδιασμός της πλατείας. Οι κάτοικοι προσφεύγουν για άλλη μια φορά στο ΣτΕ καταγγέλλοντας την καταστροφή του πρασίνου και την υλοποίηση ανάπλασης χωρίς αρχιτεκτονικό διαγωνισμό. Η κατασκευή ολοκληρώνεται.

26. ΠΛΑΤΕΙΑ ΩΔΕΙΟΥ

ΕΜΒΑΔΟΝ: 23 x ☐

ΘΕΣΗ: στη συμβολή των οδών Πειραιώς και Σοφοκλέους

ΟΝΟΜΑΣΙΑ: Επίσημα: Πλατεία Ωδείου (1943).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ: Αρχικά λειτουργούσε ως περίβολος του πρώην κτιρίου του Ωδείου, σταδιακά όμως, με την υποβάθμιση της γύρω περιοχής και τη συγκέντρωση αστέγων και ναρκομανών στην πλατεία, ο Δήμος προχώρησε σε περίφραξή του. Το προσβάσιμο πλέον κομμάτι έχει περιοριστεί σε ένα φυτεμένο πλάτωμα στη συμβολή των οδών Πειραιώς και Σοφοκλέους.

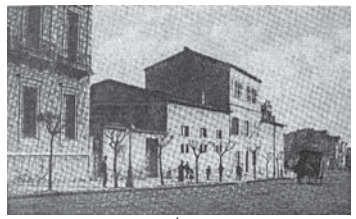

1832 | 1834 | 1864 | 1892 | 1986 | 2011

1834: Σύμφωνα με το σχέδιο Klenze, νότια της συμβολής των οδών Πειραιώς και Σοφοκλέους, τοποθετείται πλατεία με το κτίριο της Αστυνομίας στο κέντρο, αλλά δεν υλοποιείται τελικά.

1864: Ολοκληρώνεται το κτίριο του Ωδείου επί της Πειραιώς και από την απότμηση των γωνιών του, σχηματίζεται πλάτωμα στη συμβολή των οδών Πειραιώς-Σοφοκλέους-Σαπφούς, το οποίο θεσμοθετείται στην πρόταση της Επιτροπής την ίδια χρονιά.

1892: Μετά από αλλαγές σχήματος και μεγέθους, η απότμηση αποκτά την τελική μορφή της, χωρίς όμως να έχει, ως τότε, ιδιαίτερη διαμόρφωση ή φύτευση.

1986: Εκπονείται μελέτη από τη Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού του Δήμου για διαμόρφωση της πλατείας, η οποία πλέον καταλαμβάνει και τον ελεύθερο χώρο του τετραγώνου πίσω από το κτίριο του Ωδείου. Η περιοχή έχει πια υποβαθμιστεί και η πλατεία περιφράσσεται, φυτεύεται, πλακοστρώνεται, αποκτά παγκάκια και επιφάνειες νερού. Η κατασκευή του έργου υλοποιείται από το Δήμο με αυτεπιστασία.

2011: Στο κτίριο του Ωδείου στεγάζεται το Κέντρο Σίτισης του Κέντρου Υποδοχής Αστέγων και η πλατεία πλέον λειτουργεί ως προθάλαμος αυτού ή ως υπαίθριος χώρος φαγητού.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

Στο σημείο αυτό, γίνεται μία προσπάθεια ένταξης των επιλεγμένων πλατειών σε μία ιστορική συνέχεια. Επιχειρείται η αποκάλυψη πιθανών συσχετισμών και ενιαίων αντιμετωπίσεων του σχεδιασμού των πλατειών στις εκάστοτε ιστορικές φάσεις, καθώς και παράλληλων γεγονότων που μπορεί να επηρέασαν τις παρεμβάσεις αυτές.

Από τις πλατείες που καταγράφονται παραπάνω, οι περισσότερες θεσμοθετούνται για πρώτη φορά μετά τη σύσταση του Ελληνικού κράτους και τη μεταφορά της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα. Με το πρώτο σχέδιο πόλης της Αθήνας των Κλεάνθη-Shaubert και το σχέδιο Klenze που το αντικατέστησε, υφιστάμενα πλατώματα του παλιού ιστού που έχουν κάποια σημασία ονομάζονται πλέον πλατείες (Μοναστηρακίου), ενώ άλλες χωροθετούνται για πρώτη φορά σε νευραλγικά σημεία του τριγώνου που χαράσσεται στο σχέδιο (Ομόνοια, Σύνταγμα, Κλαυθμώνος, Κουμουνδούρου, Κοτζιά κ.α.). Σχεδόν στο σύνολό τους, οι πλατείες που αποτυπώνονται τότε σχετίζονται με κάποιο κεντρικό δημόσιο κτίριο και λειτουργούν ως χώρος εκτόνωσης και ανάδειξής του. Ορισμένες σχηματίζονται σε πλατώματα που προκύπτουν από κατεδάφιση ναών ή άλλων κτιρίων κατά τη διάρκεια της επανάστασης (Αγ. Κωνσταντίνου, Αβησσυνίας, Δημοπρατηρίου, Ηρώων), ή και σε σημεία αλλαγής της ρυμοτομικής γραμμής (Εξαρχείων).

Στην προσπάθεια εφαρμογής του σχεδίου πόλης τα επόμενα χρόνια, σχηματίζονται τέσσερεις επιτροπές[1] αποτελούμενες από αρμόδιους φορείς και προσωπικότητες που φροντίζουν για τη συμπλήρωση και τη σύνταξη οριστικού σχεδίου των Αθηνών. Στα σχέδια αυτών των επιτροπών προτείνεται η δημιουργία νέων πλατειών (Φιλικής Εταιρίας, Κάνιγγος) και θεσμοθετούνται άλλες που για ρυμοτομικούς λόγους προέκυψαν στην πορεία (Μεταξουργείου).

[1] Οι τέσσερεις επιτροπές είναι οι εξής: Οικοδομική Επιτροπή (1834), «Επί της Συμπληρώσεως του Σχεδίου των Αθηνών Επιτροπή» (1846), Επιτροπή για τη Σύνταξη Εγκεκριμένου Ενιαίου Σχεδίου (1858) και Επιτροπή «για τη Σύνταξη Οριστικού Σχεδίου των Αθηνών» (1860).

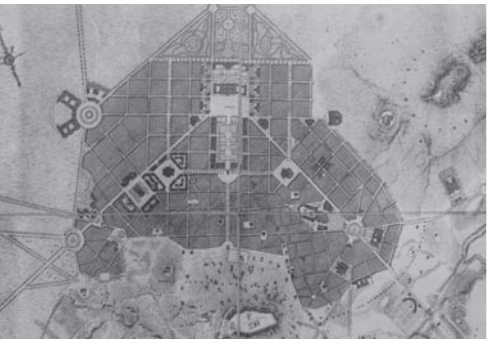

Από τις εξεταζόμενες πλατείες του Ιστορικού Κέντρου, όσες δεν σχηματίζονται ή θεσμοθετούνται μέσα στο 19ο αι., προκύπτουν πολύ αργότερα, κυρίως τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Ενώ παλιότερα, λοιπόν, οι πλατείες σχηματίζονται από την αφαίρεση ενός οικοδομικού τετραγώνου (Κουμουνδούρου, Κοτζιά, Κλαυθμώνος, Συντάγματος, Ομονοίας), πλέον προκύπτουν και από απαλλοτριώσεις οικοπέδων που τυγχάνει να παραμένουν κενά ή να διαθέτουν ανενεργό κτιριακό δυναμικό που προσφέρεται για κατεδάφιση (Κεραμεικού, Βουτάδων-Πειραιώς-Ιεράς Οδού, Τρίτη πλατεία, Δικαιοσύνης, Αυδή).

Το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, οι μέχρι τότε χαραγμένες στα σχέδια πλατείες αρχίζουν να διαμορφώνονται. Στην εφαρμογή του σχεδίου πόλης, οι αρχές δεν φαίνονται να διατηρούν σταθερή στάση απέναντι στο ζήτημα της εξασφάλισης αρκετών υπαίθριων κοινοχρήστων χώρων και επιλύουν τα ζητήματα αποσπασματικά, υποχωρώντας συνεχώς στις διάφορες πιέσεις των θιγόμενων ιδιοκτητών για τον περιορισμό του μεγέθους τους. Την εποχή εκείνη, υπεύθυνη αρχή για κάθε αρχιτεκτονικό ή πολεοδομικό έργο είναι το Υπουργείο Εσωτερικών, ενώ ο ρόλος του Δήμου είναι συμβουλευτικός όσον αφορά τα ζητήματα σχεδίου πόλης. Στην εφαρμογή του σχεδίου, όμως, υπεύθυνος είναι ο Δήμος, ο οποίος αδυνατεί να καταβάλει τις απαραίτητες αποζημιώσεις για την εξασφάλιση του χώρου των πλατειών. Η προσαρμογή του μεγέθους των πλατειών στις απαιτήσεις και τους ιδιοκτησιακούς περιορισμούς της κάθε περιοχής, καθώς και η χωροθέτηση νέων δημοτικών κτιρίων σε σημεία όπου είχαν οριστεί πλατείες (Δημοτικό Θέατρο, Δημαρχείο, Βρεφοκομείο, ναός Αγ. Κωνσταντίνου, Βαρβάκειο Λύκειο, Νομισματοκοπείο), δημιουργούν ένα σύνολο υπαίθριων χώρων με έκταση εμφανώς μικρότερη από την προβλεπόμενη στο σχέδιο Klenze. Αντίστοιχη αντιμετώπιση έχουν και τα 72 εκκλησιόπεδα που κατεδαφίζονται για να κτιστεί η Μητρόπολη, τα οποία περιέρχονται στο Δήμο. Με εξαίρεση την διεύρυνση της πλατείας Ψυρρή, την πλατεία της Πλάκας και την πλατεία Αβησσυνίας, τα υπόλοιπα δε διατηρούνται ως υπαίθριοι χώροι αλλά εκποιούνται ως οικοδομήσιμα οικόπεδα. Στις πλατείες που τελικά σχηματίζονται μετά από την κατοχύρωση των ορίων και των μορφών τους, ξεκινούν και οι πρώτες διαδικασίες διαμόρφωσης, με ισοπέδωση του εδάφους, φυτεύσεις και ενίοτε περιφράξεις.

Στα χρόνια που ακολουθούν, αρχίζει να σχηματίζεται ο προβληματισμός για το μέλλον της πόλης και στα πλαίσια αυτού θεσπίζονται σειρά μεταρρυθμίσεων του σχεδίου της, νέοι νόμοι και διατάγματα που αναγνωρίζουν τη σημασία των δημοσίων χώρων και τίθενται οι πρώτοι κανονισμοί για θέματα απαλλοτριώσεων και αρμόδιων φορέων. Ο Δήμος, με τις νεοσύστατες τεχνικές του υπηρεσίες στελεχωμένες από γνωστούς αρχιτέκτονες της εποχής και παρ' όλες τις οικονομικές του δυσχέρειες, αναπτύσσει πλούσια δράση στον τομέα της εξυγίανσης, του εξωραϊσμού, της φύτευσης και της συντήρησης των υπαίθριων κοινοχρήστων χώρων. Συγκεκριμένα, επί δημαρχίας Μερκούρη (1899-1914), σημειώνεται μία συνολική αναμόρφωση εννέα πλατειών οι οποίες φυτεύονται, εξοπλίζονται και περιφράσσονται, στα πλαίσια ενός προγράμματος ευρείας αναβάθμισης των υπαίθριων κοινοχρήστων χώρων της Αθήνας.

Την περίοδο που ακολουθεί μέχρι το μεσοπόλεμο, η οποία περιλαμβάνει τους Βαλκανικούς πολέμους, τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και τη Μικρασιατική Καταστροφή, τα γεγονότα που συντελούνται είναι ιστορικής σημασίας και δημιουργούν τις νέες συνθήκες που θα καθορίσουν τη μετέπειτα εξέλιξη της χώρας, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά. Όπως είναι αναμενόμενο, την εποχή αυτή δε σημειώνονται ουσιαστικές αλλαγές στη διαμόρφωση των πλατειών. Με τις ανταλλαγές πληθυσμών ανάμεσα σε Τουρκία και Ελλάδα, το μεγαλύτερο πρόβλημα που καλείται να αντιμετωπισθεί είναι η αποκατάσταση των προσφύγων. Για την επίλυση των άμεσων προβλημάτων στέγασης, οι προσφερόμενοι ελεύθεροι χώροι των πλατειών της Αθήνας χρησιμοποιούνται για την εγκατάστασή τους σε πρόχειρα παραπήγματα, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις αντικαθίστανται αργότερα από το Δήμο με πιο σταθερές κατασκευές. Η πλατεία της Αγοράς γεμίζει με εμπορικά παραπήγματα που παραχωρούνται από το Δήμο σε πρόσφυγες.

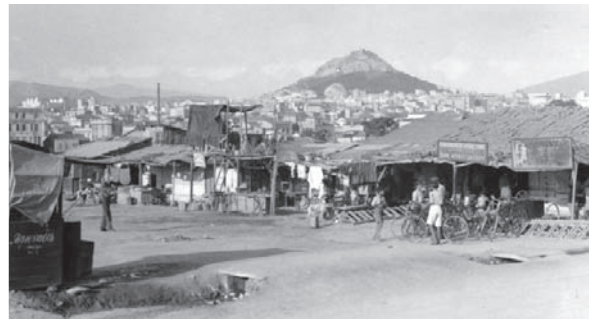

Κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το ενδιαφέρον της πολιτείας επικεντρώνεται στην αντιμετώπιση των στεγαστικών προβλημάτων που έχει προκαλέσει το κύμα προσφύγων και εσωτερικών μεταναστών, εστιάζοντας στις επεκτάσεις του σχεδίου πόλης. Στην ήδη δομημένη πόλη γίνονται μόνο βελτιωτικές επεμβάσεις εξωραϊστικού χαρακτήρα με μελέτες της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου σε μια σειρά σημαντικών πλατειών (Κάνιγγος, Κλαυθμώνος, Κοτζιά, Κουμουνδούρου, Ομόνοιας, Φιλικής Εταιρίας) καθώς και άλλα σημειακά έργα ανύψωσης του εθνικού φρονήματος, όπως η διαμόρφωση του Μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτη, οι ανασκαφές της Αρχαίας και Ρωμαϊκής Αγοράς και η μελέτη διαμόρφωσης του Ολυμπιείου. Το 1935 διεξάγεται και ο πρώτος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για δημόσιο χώρο της Αθήνας, με αντικείμενο την πλατεία Συντάγματος, ο οποίος προκηρύσσεται από την Ανώτατη Πολεοδομική Επιτροπή[2] και αναζητά λύσεις για το κυκλοφοριακό πρόβλημα, τις όψεις των κτιρίων και τη διαρρύθμιση του χώρου της πλατείας. Η αδυναμία σύνταξης ορθής προκήρυξης αλλά και η απειρία των συμμετεχόντων σε σύνθετα θέματα αστικού ιστού που τίθενται για πρώτη φορά οδηγεί στην απονομή μόνο β' βραβείου και δύο εξαγορών και ο διαγωνισμός κρίνεται άγονος.

Τις δεκαετίες του '20 και του '30 που χαρακτηρίζονται από την επέκταση της πόλης και τη διόγκωση του πληθυσμού της η μετακίνηση γίνεται πρωταρχικό στοιχείο της καθημερινής ζωής, και η κυκλοφορία και στάθμευση των μέσων μεταφοράς εξελίσσονται σε κυρίαρχες λειτουργίες που αποτυπώνονται στις επιλογές του σχεδιασμού. Έτσι ξεκινούν οι πρώτες ασφαλτοστρώσεις κεντρικών δρόμων, οι χαράξεις πεζοδρομίων που κατακερματίζουν τον υπαίθριο δημόσιο χώρο και οι μεταφορές αφετηριών λεωφορείων και τραμ σε πλατείες της πόλης (Μοναστηρακίου, Κάνιγγος, Κλαυθμώνος, Ομονοίας), που διασπούν το χώρο τους και τις μετατρέπουν σε κυκλοφοριακούς κόμβους. Σημαντική είναι και η μεταφορά της αφετηρίας του Ηλεκτρικού Σιδηροδρόμου (από Λυκούργου και Αθηνάς) σε υπόγειο σταθμό κάτω από την πλατεία Ομονοίας, που μαζί με τις αφετηρίες τραμ και λεωφορείων της αποδίδουν τα συγκοινωνιακά χαρακτηριστικά που διατηρεί μέχρι σήμερα.

Στη διάρκεια της Κατοχής, η μόνη επέμβαση σε πλατείες της πόλης είναι η εγκατάσταση παιδικών δεξαμενών και λουτρών σε ορισμένες από αυτές (Κουμουνδούρου) για τη διασκέδαση και εκτόνωση των παιδιών. Με τη λήξη του πολέμου, ο Δήμος προχωράει σταδιακά σε έργα αποκατάστασης και συντήρησης των υπαίθριων δημοσίων χώρων που έχουν υποστεί σοβαρές φθορές (αποκατάσταση ηλεκτροφωτισμού, εκ νέου φύτευση κ.α.).

Την περίοδο 1950-1954, με πολύ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες και μετά από άλλο ένα πλήγμα για την οικονομία και τη συγκρότηση της χώρας, αυτό του εμφυλίου πολέμου, τα έργα του Δήμου εστιάζονται στην κατασκευή ενιαίου οδικού δικτύου με δάνεια. Η αύξηση της κυκλοφορίας των τροχοφόρων των τελευταίων δεκαετιών έχει διογκώσει το κυκλοφοριακό πρόβλημα της πόλης, στρέφοντας το ενδιαφέρον του τεχνικού κόσμου προς τη διευκόλυνση της κίνησης του αυτοκινήτου σε βάρος των άλλων δραστηριοτήτων και του δημοσίου χώρου. Σειρά προτάσεων για τη λύση του περιλαμβάνουν αναδιαμορφώσεις πλατειών, κάποιες από τις οποίες υλοποιούνται (Κάνιγγος, Συντάγματος, Μεταξουργείου). Μεταπολεμικά, η πλατεία αρχίζει να θεωρείται ως ένας κυκλοφοριακός κόμβος και οι επεμβάσεις που γίνονται δεν αφορούν την υπάρχουσα διαμόρφωση στο κέντρο αλλά τη διευθέτηση των κινήσεων. Άλλωστε, η όποια διαμόρφωση υπαίθριου δημοσίου χώρου δεν γεννάται από προβληματισμούς για την ανάδειξη ή την κοινωνική του λειτουργία, αφού το ενδιαφέρον επικεντρώνεται πλέον αφενός σε πολεοδομικά θέματα του διευρυμένου αστικού ιστού και αφετέρου σε θέματα αρχιτεκτονικής κτιρίων.[3]

Στο πνεύμα αυτών των κυκλοφοριακών παρεμβάσεων κινούνται και οι μόνες ιδιαίτερης σημασίας επεμβάσεις της περιόδου, αυτές της Ομόνοιας (1956) και του Συντάγματος (1957). Η δημιουργία ενιαίας σιδηροδρομικής γραμμής Κηφισιάς-Πειραιά και η απομάκρυνση της αφετηρίας από την Ομόνοια, ωθούν το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων σε ριζική αναμόρφωση της πλατείας, διευθέτηση της κυκλοφορίας των τροχοφόρων και δημιουργία υπόγειας πλατείας με εμπορικές χρήσεις προς διευκόλυνση των πεζών, οι οποίοι θα «αποφεύγουν άσκοπες περιπλανήσεις προκειμένου να διασχίσουν την επιφάνεια της πλατείας, επιταχύνοντες τη διαδρομή τους, ενώ τα οχήματα μπορούν να κινούνται με άνε-

[2] Οργανωτικό σχήμα που συστήθηκε το 1934 στο Υπουργείο Συγκοινωνίας, με συμβουλευτικό ρόλο προς της κυβέρνηση για τη δημόσια αισθητική της Αθήνας (Μπίρης Η. Κώστας, *Αι Αθήναι. Από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, Αθήνα, Εκδόσεις ΜΕΛΙΣΣΑ, 1995, σ.321).

[3] Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834-1945. Διαδικασία διαμόρφωσης, Λειτουργία, Πολεοδομική σημασία*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ Τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2006, Τόμος Ι, σελ.370.

ση και χωρίς διακοπές»[4]. Το 1957 προκηρύσσεται από το υπουργείο ο δεύτερος άγονος πανελλήνιος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός στην ιστορία της πλατείας Συντάγματος, στον οποίο απονέμονται μόνο δύο γ' βραβεία. Δύο χρόνια αργότερα, εμφανίζεται καινούργια μελέτη, εκπονημένη από υπηρεσία του ίδιου υπουργείου, η οποία και υλοποιείται με αναμόρφωση της πλατείας και κυρίως διευθέτηση της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων. Μία τέτοια κίνηση αποτελεί ένδειξη για τη μετέπειτα στάση του συγκεκριμένου φορέα απέναντι σε διαμορφώσεις χώρων τέτοιας σημασίας.

Την περίοδο της Δικτατορίας πραγματοποιούνται, στα πλαίσια της «αστικής ανανέωσης» και μεταξύ πολλών άλλων δημοσίων έργων, η ανακατασκευή όλων των πλατειών που περιβάλλουν ιερούς ναούς, δημιουργούνται 80 νέες πλατείες σε συνοικίες της Αθήνας, καθώς και μία νέα, στη θέση της τρίτης πλατείας των Κλεάνθη-Schaubert (συμβολή οδών Πειραιώς, Ιεράς Οδού και Βουτάδων), η οποία και ονομάζεται πλατεία 21ης Απριλίου[5]. Την ίδια εποχή εισάγεται και η ιδέα του υπόγειου σταθμού αυτοκινήτων κάτω από πλατείες, με παράδειγμα την κατασκευή του υπόγειου γκαράζ της πλατείας Κλαυθμώνος, κεφάλαιο του πολυσυζητημένου σκανδάλου της αμφιλεγόμενης κατασκευαστικής εταιρίας ΦΡΑΞΕΚΤΕ. Το γκαράζ υλοποιείται και ένας επιτυχημένος διαγωνισμός το 1972 αναδεικνύει τη λύση που θα εφαρμοστεί και θα δώσει στην επιφάνεια της πλατείας τη σημερινή της μορφή.

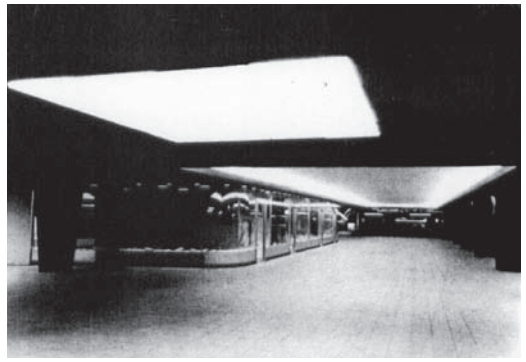

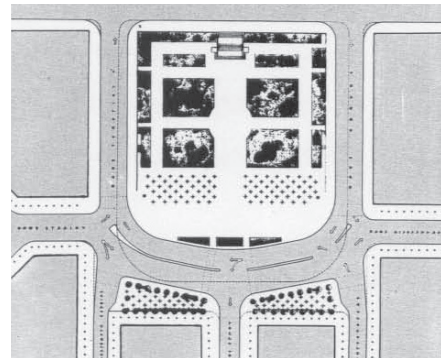

Προς τα τέλη της δεκαετίας του '70, με τις πολυκατοικίες να έχουν εξαφανίσει την τοπογραφία και το χαρακτήρα της πόλης και το νέφος να είναι πλέον ευδιάκριτο μέσα στο λεκανοπέδιο, εισάγεται η έννοια της «ποιότητας ζωής». Αυτή εκφράζεται με σειρά προγραμμάτων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων (ΥΔΕ) για πεζοδρομήσεις στο κέντρο της πόλης[6], αναβάθμιση και προστασία παραδοσιακών περιοχών ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας[7] καθώς και συνολική ανάπλαση του Ιστορικού Κέντρου. Για το λόγο αυτό δημιουργείται στη Γενική Διεύθυνση Οικισμού του ΥΔΕ η Ειδική Υπηρεσία Ανάπλασης Ελεύθερων Κοινόχρηστων Χώρων Αστικών Περιοχών (ΕΥΔΕ-ΑΕΚΧΑΠ)[8].

Σε μία γενικότερη κατεύθυνση ρύθμισης του χώρου, επί υπουργίας Αντώνη Τρίτση διατάσσεται ο Νόμος για το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (1515/1985), ως αποτέλεσμα σειράς νόμων και αποφάσεων που είχαν προηγηθεί. Στα πλαίσια του σχεδίου αυτού θεσμοθετούνται στόχοι και κατευθύνσεις για την αναβάθμιση διαφόρων περιοχών του Κέντρου για τις οποίες εκπονούνται και μελέτες (Εξάρχεια, Ψυρρή, Γκαζοχώρι κ.α.). Η επαναφορά των ζητημάτων του αστικού ιστού με το Ρυθμιστικό Σχέδιο, σε συνδυασμό με την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ και την εξασφάλιση νέων οικονομικών πόρων, πυροδοτούν μια σειρά μελετών και εφαρμοσμένων έργων για τον δημόσιο χώρο τη διετία '85-'86. Ο Δήμος, υπό τη δημαρχία του Δημήτριου Μπέη (1979-1986), παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναζωογόνηση της πόλης και με τη δημιουργία νέου τμήματος Κοινοχρήστων Χώρων προχωρά στη διαμόρφωση πλατειών (Δημοπρατηρίου, Ωδείου, Κάνιγγος), την προκήρυξη διαγωνισμού για τη Δημοτική Αγορά και την πλατεία Βαρβάκη, και την εκπόνηση μελετών για πλατείες που δεν υλοποιούνται τελικά (Δουρούτη-Αυδή, Μοναστηρακίου, Θεάτρου).

[4] Άρθρο για τη μελέτη του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων για την Ομόνοια: ''Τα έργα της πλατείας Ομονοίας'', *Αρχιτεκτονική*, 1959, σελ.16-19.

[5] Από απόσπασμα του απολογισμού του τότε δημάρχου Αθηνών, Δ.Ρίτσου (1967-1974) στο βιβλίο: Γέροντας Δημήτριος, *Ιστορία του Δήμου Αθηναίων (1835-1971)*, Εκδόσεις Δήμου Αθηναίων, Αθήνα, 1972.

[6] Την περίοδο 1977-1985 πεζοδρομήθηκαν οι οδοί Βουκουρεστίου, Βαλαωρίτου, Ερμού, επιλεκτικά δρόμοι του Παλιού Εμπορικού Κέντρου της πόλης, καθώς και οι περίβολοι των εκκλησιών Αγ. Γεωργίου Καρύτση, Αγ. Θεοδώρων, Αγ.Ειρήνης.

[7] Προεδρικά διατάγματα για κινήσεις πεζών και οχημάτων, καθορισμό ειδικών χρήσεων γης, αναβίωση της κατοικίας και οργάνωση της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής της Πλάκας και του Εμπορικού Τριγώνου.

[8] Κουρκάκης Κωνσταντίνος, *Πεζοδρομήσεις στο Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας*, Σπουδαστική εργασία στο μάθημα ''Προσεγγίσεις του Σχεδιασμού στην Ελλάδα'', Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2009, σελ.166.

Από το ’86 και έπειτα, με νέα δημαρχία και υπουργία, η λιγότερο κερδοσκοπική διάθεση για ρύθμιση των ζητημάτων του αστικού χώρου μεταβάλλεται και αρχίζει να συμβαδίζει με τη γενικότερη πολιτική της χώρας, όπου η οικονομία πλέον παίζει πρωτεύοντα ρόλο στη λήψη κάθε κρατικής απόφασης. Πρόκειται για την ίδια περίοδο που ο δημόσιος χώρος δύο βασικών πλατειών της πόλης (Κοτζιά και Βαρβάκη) γίνεται διακύβευμα ποικίλλων συμφερόντων, δημοσίων και ιδιωτικών, επαναφέροντας μία πολιτική που τείνει να υποκύπτει σε κατευθύνσεις εξωτερικών παραγόντων. Η στροφή προς μια πιο οικονομική διαχείριση του χώρου υιοθετείται από όλους τους επίσημους φορείς, οι οποίοι οραματίζονται πλέον μια ευρωπαϊκής εμβέλειας πρωτεύουσα με πολυτελείς χώρους αναψυχής, τουρισμού και υψηλού εμπορίου. Σε αυτό το πλαίσιο, αρχίζουν να ξεκαθαρίζουν οι προθέσεις του υπουργείου για αναβάθμιση και εξυγίανση των «ευαίσθητων» δυτικών περιοχών του Κέντρου (Μεταξουργείο, Ψυρρή, Γκάζι), που θα οδηγήσουν σε αντίστοιχες πεζοδρομήσεις και αναπλάσεις, καθώς και στην προκήρυξη από το Δήμο ενός αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την περιοχή της Κορεάτικης Αγοράς και τη δημιουργία της Τρίτης πλατείας, που δεν υλοποιείται. Ταυτόχρονα, στον απολογισμό του Δήμου καταμετρώνται ως έργα για δημόσιους χώρους η τοποθέτηση του Δρομέα στη Ομόνοια, του Μνημείου Εθνικής Συμφιλίωσης στην Κλαυθμώνος και η αναμόρφωση της πλατείας Συντάγματος λίγα χρόνια πριν την ήδη γνωστή έναρξη των έργων του ΜΕΤΡΟ. Την ίδια εποχή

το ΥΠΕΧΩΔΕ αναθέτει σε εξωτερικούς συνεργάτες τη διαμόρφωση της πλατείας Μητροπόλεως, μιας καινούργιας πλατείας στους χώρους του Πρωτοδικείου (Δικαιοσύνης) και ξεκινά την κατασκευή υπόγειου parking στην πλατεία Κοτζιά.

Στα χρόνια που ακολουθούν, το θέμα της πλατείας Κοτζιά παίρνει μεγάλη έκταση λόγω αρχαιοτήτων αλλά και λόγω αδυναμίας εξεύρεσης κονδυλίων για τη χρηματοδότησή του. Τη σχετική ύφεση στην οικονομία και την οικοδομική δραστηριότητα που χαρακτηρίζει την πενταετία 1990-1995 φαίνεται να ακολουθούν και οι υπόλοιπες επεμβάσεις στον δημόσιο χώρο. Τα μόνα έργα που εκτελούνται είναι η ολοκλήρωση των προγραμμάτων ανάπλασης περιοχών από το ΥΠΕΧΩΔΕ καθώς και οι πρώτες κατασκευές του ΜΕΤΡΟ της Αθήνας.

Προς τα τέλη της δεκαετίας του ‘90, μετά την κλήρωση της Αθήνας για τη φιλοξενία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, ξεκινά ένα δεύτερο κύμα δημοσίων έργων που εκτελούνται υπό την αιγίδα του ΥΠΕΧΩΔΕ υπό «εξειδικευμένες συνθήκες». Την ίδια εποχή, στα πλαίσια μιας γενικότερης τάσης αποκρατικοποίησης, ιδρύεται σειρά δημοσίων επιχειρήσεων για την προώθηση αυτών των ειδικών έργων, εκ των οποίων και η Εταιρία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Α.Ε. Σε συνεργασία με το ΥΠΕΧΩΔΕ και το ΥΠΠΟ, ξεκινά μία σειρά έργων ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων αλλά και ανάπλασης δρόμων και πλατειών του Ιστορικού Κέντρου (Αβησσυνίας, Δημοπρατηρίου). Ταυτόχρονα, τα έργα για το ΜΕΤΡΟ της Αθήνας συνεχίζονται και πολλές πλατείες του Κέντρου «ξηλώνονται» για τη δημιουργία των υπόγειων σταθμών. Υπό αυτές τις συγκυρίες, η ΕΑΧΑ Α.Ε. αποφασίζει την προκήρυξη τεσσάρων διαγωνισμών για ανάπλαση πλατειών του Κέντρου (Ομόνοια, Σύνταγμα, Μοναστηράκι, Κουμουνδούρου), οι οποίοι εν καιρώ υλοποιούνται. Την περίοδο αυτή ο Δήμος έχει κυρίως συμβουλευτικό ρόλο, καθώς οι πλειοψηφία των επεμβάσεων αναλαμβάνονται από την ΕΑΧΑ Α.Ε. και το ΥΠΕΧΩΔΕ. Το τελευταίο προχωρά με συνοπτικές διαδικασίες ανάθεσης μελετών στην ανάπλαση πέντε πλατειών (Αγ. Κων/νου, Εξαρχείων, Κάνιγγος, Καραϊσκάκη, Κολωνακίου) το διάστημα 1997-2004. Παράλληλα, προωθεί την κατασκευή γκαράζ κάτω από αρκετές πλατείες της πόλης (Αιγύπτου, Κάνιγγος, Βικτωρίας, Εξαρχείων, Βάθης, Προφήτη Ηλία, Κολωνακίου) με τη γνωστή διαδικασία που είχε ακολουθηθεί και στο παρελθόν: ανάθεση της κατασκευής σε τεχνική εταιρία και

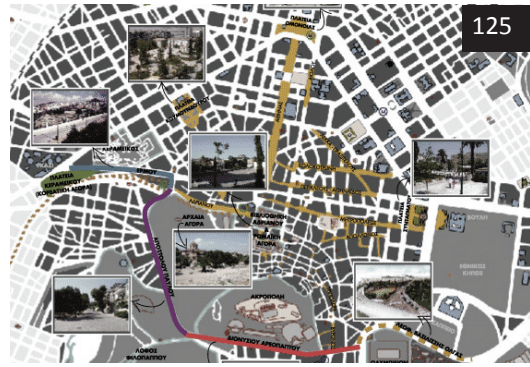

παραχώρηση του έργου σε αυτήν για 30 χρόνια εκμετάλλευσης. Τελικώς, από τα επτά προχωρούν έως την υλοποίηση μόνο δύο. Μέσα στον πυρετό των έργων αυτών, ο Δήμος συμμετέχει αναπλάθοντας ορισμένες πλατείες που έχουν υποβαθμιστεί ή σχετίζονται με σημαντικά δημόσια κτίρια (Αυδή, Κοτζιά, Κολοκοτρώνη, Βαρβάκη), με στόχο τη διευθέτηση της όψης τους στα πλαίσια της ετοιμότητας της πόλης για την υποδοχή των επισκεπτών. Με εξαίρεση τις τέσσερις πλατείες της ΕΑΧΑ Α.Ε. όλα τα υπόλοιπα έργα (όχι μόνο αυτά των δημοσίων χώρων) κρίνονται κατεπείγοντα και ιδιαίτερης σημασίας, λόγω του ανελαστικού προϋπολογισμού και του ανεπαρκούς διαθέσιμου χρόνου, με αποτέλεσμα να υλοποιηθούν με απευθείας, ή σχεδόν, αναθέσεις και να εξαιρεθεί από αυτά η πλειοψηφία του επιστημονικού δυναμικού της χώρας.

Όπως είναι αναμενόμενο, μετά από μία έξαρση οικοδομικής δραστηριότητας ακολουθεί μία περίοδος στασιμότητας και ολοκλήρωσης όσων έργων δεν πρόλαβαν την προθεσμία των Ολυμπιακών Αγώνων. Έτσι, παραδίδονται στο κοινό η πλατεία Μοναστηρακίου με την υλοποιημένη λύση του διαγωνισμού της ΕΑΧΑ Α.Ε., η προσωρινή διαμόρφωση της Τρίτης πλατείας (Κορεάτικη Αγορά), ο σταθμός του Κεραμεικού με την αντίστοιχη επίγεια διαμόρφωση, και συνεχίζονται τα έργα του ατυχούς πρώην σταθμού (Βουτάδων, Ιεράς Οδού και Πειραιώς), του οποίου ακυρώθηκε η ολοκλήρωση και αντί αυτού εξασφαλίσθηκε η ανέγερση πενταόροφου υπόγειου χώρου στάθμευσης με υπέργεια πλατεία από την εταιρία ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α.Ε. Οι υπόλοιπες επεμβάσεις των τελευταίων ετών ακολουθούν μια αρκετά συνηθισμένη πια μέθοδο που χρησιμοποιεί την ανάπλαση δημοσίων χώρων βεβαρημένων περιοχών ως μοχλό για την ανατροπή της υποβάθμισής τους. Κάτι τέτοιο φαίνεται να υιοθετείται από το Δήμο και την ΕΑΧΑ Α.Ε., με τον πρώτο να προχωρά σε περιορισμένες παρεμβάσεις αναβάθμισης πλατειών όπου συγκεντρώνονται «ανεπιθύμητες» ομάδες (Δικαιοσύνης, Κλαυθμώνος, Αυδή, Βαρβάκη) και τη δεύτερη να προκηρύσσει δύο διαγωνισμούς σε περιοχές με υποβαθμισμένο αστικό περιβάλλον με στόχο την «αναβάθμιση της αισθητικής και περιβαλλοντικής ποιότητας του χώρου» (Θεάτρου, Αθήνα x4).

ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Εστιάζοντας στο χρονικό διάστημα των τελευταίων τριών δεκαετιών, παρατηρούμε ότι οι δημόσιοι χώροι των πλατειών της Αθήνας αποτέλεσαν αντικείμενο επέμβασης κυρίως τριών φορέων: του Δήμου, του ΥΧΟΠ/ΥΠΕΧΩΔΕ/ΥΠΕΚΑ και της ΕΑΧΑ Α.Ε. Οι φορείς αυτοί πραγματοποίησαν αναδιαμορφώσεις, πολλές φορές ακόμη και στις ίδιες πλατείες, ακολουθώντας όμως κάθε φορά κατευθύνσεις και σχέδια με περιστασιακό και αποσπασματικό χαρακτήρα, χωρίς να επιδιώκεται η συνεργασία μεταξύ τους, η συνέχεια του κοινού προβληματισμού, ούτε και η προσαρμογή της κάθε επέμβασης σε μία συντονισμένη στρατηγική για τον δημόσιο χώρο της πόλης.

Ο Δήμος, μέσω των αρμόδιων διευθύνσεων της Τεχνικής του Υπηρεσίας[9] έχοντας στη δικαιοδοσία του το χώρο των πλατειών, ήταν υπεύθυνος για τη διαχείριση και τη συντήρηση τους. Στο πλαίσιο αυτό πολλές φορές, μετά από απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, επιχείρησε το συνολικό ανασχεδιασμό τους, είτε σύμφωνα με σχέδια μελετητών των υπηρεσιών του, ή με ανάθεση της μελέτης σε εξωτερικούς μελετητές, ή, σπανιότερα, με προκήρυξη αρχιτεκτονικού διαγωνισμού[10]. Σε κάθε άλλη περίπτωση επέμβασης σε πλατεία από άλλο φορέα, αυτή παραδιδόταν σε αυτόν μέχρι το πέρας των κατασκευαστικών εργασιών και επέστρεφε στη δικαιοδοσία του Δήμου.

Έτσι λοιπόν, περιπτώσεις πλατειών στρατηγικής θέσης, υψηλού κόστους, εξειδικευμένων απαιτήσεων, ειδικών χρήσεων ή μέρη προγραμμάτων αναπλάσεων περιοχών, χαρακτηρίστηκαν από το εκάστοτε αρμόδιο υπουργείο[11] «ιδιαίτερης σημασίας» και η διαμόρφωσή τους περιήλθε στην αρμοδιότητά του[12]. Στις περιπτώσεις αυτές, υλοποιήθηκαν αναπλάσεις σύμφωνα με σχέδια μελετητών της Τεχνικής του Υπηρεσίας ή, συνήθως, αναθέτοντας τη μελέτη σε εξωτερικό μελετητή[13].

Τα τελευταία 15 χρόνια στους φορείς που δραστηριοποιούνται στις πλατείες έχει προστεθεί και η Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.[14] Ως όργανο (ΝΠΙΔ) με κυρίως εκτελεστικό ρόλο, επιβλεπόμενο από τους υπουργούς ΠΕΧΩΔΕ και Πολιτισμού, η εταιρία δημιουργήθηκε με σκοπό αφενός την ανάδειξη και τη σύνδεση των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων του ΙΚ, και αφετέρου την ανάπλαση του ΙΚ μέσω σειράς ποικίλων παρεμβάσεων σε έξι περιοχές. Σύμφωνα με το καταστατικό της εταιρίας, αυτή έχει δικαίωμα να εκπονεί τις απαραίτητες μελέτες ή, να αναθέτει τις μελέτες σε τρίτους, περίπτωση που έχει ισχύσει για τα περισσότερα έργα. Ωστόσο, η ΕΑΧΑ Α.Ε. έχει επιλέξει και τη διαδικασία των αρ-

[9] Το 1985 δημιουργείται στη Διεύθυνση Αρχιτεκτονικού του Δήμου το Τμήμα Κοινοχρήστων Χώρων το οποίο αναλαμβάνει τη διαχείριση και των πλατειών της πόλης. Το 1988 μετά από ανακατατάξεις στα τμήματα του Δήμου ορισμένες πλατείες περνάνε στη δικαιοδοσία του Τμήματος Οδοποιίας. Με τις τελευταίες αλλαγές το 2012 η Διεύθυνση (πλέον) Κοινοχρήστων Χώρων αναλαμβάνει την κατάρτιση μελετών διαμόρφωσης, ανάπλασης, και συντήρησης πλατειών, ενώ η Διεύθυνση Οδοποιίας περιορίζεται στην κατασκευή και συντήρηση οδών, πεζοδρομίων και πεζοδρόμων.

[10] Από τους τρεις αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς που προκήρυξε ο Δήμος τα τελευταία τριάντα χρόνια ένας ολοκληρώθηκε αλλά δεν υλοποιήθηκε, ο δεύτερος ξεκίνησε αλλά δεν κρίθηκαν ποτέ οι υποβληθείσες προτάσεις και ο τρίτος είχε προγραμματιστεί αλλά εγκαταλείφθηκε πριν καν προκηρυχθεί.

[11] Το 1980 ιδρύεται το ΥΧΟΠ και η Δ/νση Χωροταξίας. Το 1985 ενσωματώνεται στο ΥΧΟΠ το τότε ΥΔΕ, και έτσι συστήνεται το ΥΠΕΧΩΔΕ, που αποτελεί έκτοτε τον κύριο φορέα υπεύθυνο για θέματα περιβάλλοντος, χωροταξίας, πολεοδομίας, οικιστικής ανάπτυξης και κατοικίας. Οι αρμοδιότητες αυτές αναδιανέμονται με την κατάργηση του παλιού ΥΠΕΧΩΔΕ και τη δημιουργία του ΥΠΕΚΑ, στο οποίο σχηματίζεται η Διεύθυνση Ειδικών Έργων Αναβάθμισης Περιοχών. Μέρος των αρμοδιοτήτων της διεύθυνσης αυτής είναι και οι μελέτες και τα έργα ανάπλασης πλατειών και πεζοδρόμων.

[12] Μητροπόλεως (1985), Δικαιοσύνης (1986), Ψυρρή (1990), Αγ.Κων/νου (1997), Εξαρχείων (2002), Καραϊσκάκη (2002), Κάνιγγος (2004), Κολωνακίου (2004).

[13] Ο μόνος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός που προκηρύχθηκε από το ΥΧΟΠ ήταν αυτός για την πλατεία Κλαυθμώνος το 1981, ο οποίος, όμως, ολοκληρώθηκε αλλά δεν υλοποιήθηκε ποτέ.

[14] Η προσπάθεια ενοποίησης ξεκινά το 1976 με προτάσεις αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, οι οποίες οδηγούν στην πρόταση του 1983 για «αρχαιολογικό πάρκο» που παρουσιάζεται στα πλαίσια του ΡΣΑ. Το 1987 το ΥΠΠΟ προχωρεί στην εκπόνηση ενός σχεδίου που καθορίζει τις έξι περιοχές πολεοδομικής παρέμβασης ορίζοντας και τον χαρακτήρα της. Το 1995 ιδρύεται η ανώνυμη εταιρία κοινής ωφέλειας ΕΑΧΑ Α.Ε. (ΦΕΚ Β' 551/1995) με αποκλειστικούς μετόχους το ΥΠΕΧΩΔΕ και το ΥΠΠΟ, εξαιρούμενη ωστόσο από την κατηγορία των οργανισμών και επιχειρήσεων του ευρύτερου δημοσίου τομέα. Το καταστατικό οριστικοποιείται δύο χρόνια αργότερα (ΦΕΚ Β' 909/1997) και περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό παρεμβάσεων σε έξι περιοχές του ΙΚ. Μέχρι τώρα έχει πραγματοποιηθεί μέρος του μεγαλόπνοου αρχικού προγράμματος, κυρίως με τη βοήθεια της χρηματοδότησης πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, με σημαντικότερα έργα την δημιουργία του μεγάλου περιπάτου, την ανάδειξη έξι αρχαιολογικών χώρων, και την αναβάθμιση κεντρικών δρόμων, πεζοδρόμων και πλατειών του ΙΚ. Με την εμπειρία που συγκεντρώθηκε μέσα από τα έργα αυτά, το 2010 κρίνεται σκόπιμο να τροποποιηθεί το καταστατικό της εταιρείας και να επεκταθεί η αρμοδιότητά της στο σύνολο της Επικράτειας. Η εταιρεία μετονομάζεται, έτσι, σε «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις Α.Ε.» διατηρώντας τον διακριτικό τίτλο ΕΑΧΑ Α.Ε. (ΦΕΚ Α' 62/2010, άρθρο 12).

χιτεκτονικών διαγωνισμών σε ορισμένα έργα ιδιαίτερης σημασίας, παρόλο που τυπικά δεν εντάσσεται στην κατηγορία των δημοσίων φορέων για τους οποίους ισχύει το θεσμικό πλαίσιο περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών. Οι ανοιχτοί διαγωνισμοί στις περιπτώσεις των πλατειών Ομόνοιας, Συντάγματος, Κουμουνδούρου, Μοναστηρακίου, Θεάτρου, και ο κλειστός για τον άξονα Διονυσίου Αρεοπαγίτου-Αποστόλου Παύλου ήταν επιλογές που έγιναν συνειδητά προβάλλοντας την ενίσχυση του θεσμού ως παράλληλο στόχο των διαγωνισμών αυτών.

ΘΕΣΜΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Μέσα από την παραπάνω ανάλυση της πορείας διαμόρφωσης των πλατειών αναδεικνύονται όλες οι εναλλακτικές διαδικασίες ανάθεσης που έχουν εφαρμοστεί, καθώς και η διάθεση κάθε φορέα απέναντι σε αυτές. Μελετώντας το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις διαδικασίες ανάθεσης μελετών δημοσίων έργων αναζητείται η θέση των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών σε αυτές. Αν, δηλαδή, αποτελούν μία εξαίρεση σε έναν κανόνα που προβλέπει την απευθείας ανάθεση ως βασική επιλογή της αναθέτουσας αρχής, όπως φαίνεται να ισχύει από τις μέχρι τώρα πρακτικές, ή αν τελικά η απευθείας ανάθεση αποτελεί την εξαίρεση που χάριν ευκολίας ανάχθηκε σε κανόνα.

Η νομοθεσία που αφορά τα δημόσια έργα, τη μελέτη και την κατασκευή τους, προσφέρει στους φορείς που τα υλοποιούν εναλλακτικές διαδικασίες ανάθεσης, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης. Με δεδομένο ότι το μειωμένο κόστος και κυρίως ο ελάχιστος χρόνος είναι για αυτούς το ζητούμενο, καθίσταται αναμενόμενο οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί να παραμερίζονται και να χρησιμοποιούνται συχνότερα άλλες διέξοδοι. Ιδιαίτερα μέχρι να κατοχυρωθεί το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους διαγωνισμούς το 2011, οι περιπτώσεις στις οποίες αυτοί ήταν υποχρεωτικοί ορίζονταν αρκετά ευέλικτα και ρευστά. Η χρονική πίεση για την απορρόφηση κονδυλίων αρκούσε, ενδεχομένως, για το χαρακτηρισμό ενός έργου ως κατεπείγοντος και, ως εκ τούτου, για την εξαίρεσή του από τη χρονοβόρα αυτή διαδικασία. Στην πράξη, οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί αποτελούν, μέχρι σήμερα, τη σπάνια υποπερίπτωση μεταξύ των πιθανών διαδικασιών ανάθεσης μελετών έργων του Δημοσίου, όπως αυτές ορίζονται διαχρονικά, κυρίως από δύο νόμους: το Ν.716/1977 «περί μητρώου μελετητών και ανάθεσης και εκπόνησης μελετών»[15] και το Ν.3316/2005, «ανάθεση και εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων εκπόνησης μελετών και παροχής συναφών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις»[16], που τον αντικατέστησε.

[15] ΦΕΚ Α' 295/1977.

[16] ΦΕΚ Α' 42/2005.

Ο Ν.716/1977 ορίζει, συγκεκριμένα, τους όρους και τη διαδικασία ανάθεσης σε ιδιώτες μελετητές και μελετητικά γραφεία και εκπόνησης, από αυτά, μελετών για λογαριασμό του Δημοσίου, Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δημοσίων Επιχειρήσεων και άλλων Οργανισμών Δημοσίου ενδιαφέροντος, όταν οι μελέτες αυτές δεν εκπονούνται απευθείας από το προσωπικό αυτών[17]. Κοινή αρχή όλων των διαδικασιών που προβλέπει ο νόμος είναι η δημόσια πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος, από την πλευρά του εργοδότη, ή της Αναθέτουσας Αρχής όπως αναφέρεται, σχετικά με την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης, η οποία προσδιορίζει τα βασικά χαρακτηριστικά του έργου και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν τα Γραφεία που θα συμμετάσχουν[18]. Η μελέτη, τελικά, ανατίθεται σε Γραφείο ή Σύμπραξη Γραφείων με τα απαραίτητα προσόντα, ύστερα από αιτιολογημένη απόφαση του εργοδότη, ο οποίος, για να καταλήξει στην επιλογή αυτή, ακολουθεί μια από τις τρεις πιθανές διαδικασίες που προβλέπονται.

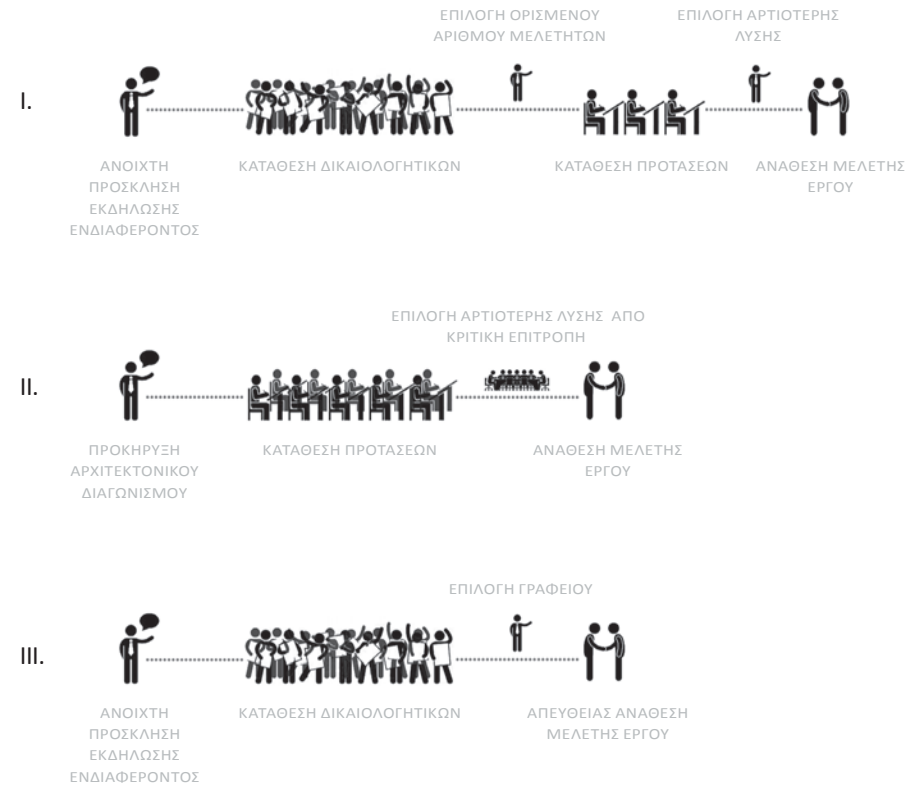

[17] «Αντικείμενον του Νόμου», άρθρο 1 του Ν.716 (ΦΕΚ Α' 295/1977).

[18] Όπως ορίζεται και από τα άρθρα 6, 7, 8 του Ν.716/1977, τα Γραφεία Μελετών και οι Μελετητές πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι στα αντίστοιχα Μητρώα, όπου δηλώνεται η τάξη πτυχίου που διαθέτουν και οι κατηγορίες μελετών που μπορούν, με βάση αυτήν, να εκπονήσουν. Υπάρχουν πτυχία 5 τάξεων, τα οποία αποκτούν οι Μελετητές και τα Γραφεία ανάλογα με τα χρόνια εργασίας τους μετά τις σπουδές και την εμπειρία που το διάστημα αυτό συνεπάγεται. Για κάθε μελέτη έργου που ανατίθεται, δικαίωμα συμμετοχής έχουν τα Γραφεία με τη ζητούμενη, από την πρόσκληση του εργοδότη, κατηγορία και τάξη πτυχίου.

I. Από τα Γραφεία που δηλώνουν ενδιαφέρον εντός της προθεσμίας, επιλέγονται ορισμένα από την Αναθέτουσα Αρχή, έπειτα από αξιολόγηση των προσόντων τους και προσκαλούνται, με μια νέα προθεσμία, να εκπονήσουν μια προκαταρκτική μελέτη ή μια έκθεση, ανάλογα με την περιπλοκότητα του έργου. Ο μέγιστος αριθμός υποψηφίων που μπορεί να συμμετάσχει στη δεύτερη αυτή φάση προσδιορίζεται από την πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος και οι προτάσεις που κατατίθενται πρέπει να συντάσσονται σύμφωνα με τα στοιχεία που ορίζει ο εργοδότης. Η μελέτη του έργου ανατίθεται στο Μελετητή με την πιο άρτια, από τεχνική και οικονομική άποψη, λύση, ενώ δίνονται αμοιβές στις τρεις πιο αξιόλογες[19].

II. Σε ορισμένες περιπτώσεις, για έργα ιδιαίτερης σημασίας, κατά τον εργοδότη, ή επαναλαμβανόμενων τύπων, όπου επιβάλλεται από την αντίστοιχη νομοθεσία ή από τη φύση του έργου, η ανάθεση πραγματοποιείται μετά από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό ιδεών ή προσχεδίων. Η βραβευμένη λύση εξαγοράζεται από τον αγωνοθέτη και η εκπόνηση των επόμενων σταδίων της μελέτης, αν το έργο υλοποιηθεί εντός πέντε χρόνων από το διαγωνισμό, ανατίθεται στο βραβευθέντα, εφόσον διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα[20]. Κατά τα άλλα, για τους όρους διενέργειας της όλης διαδικασίας ισχύει το θεσμικό πλαίσιο περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών[21].

III. Σε περίπτωση που ο εργοδότης κρίνει ότι δεν είναι εφικτή η εφαρμογή των παραπάνω διαδικασιών, είναι δυνατόν να αναθέσει απευθείας τη μελέτη σε κάποιο από τα Γραφεία που εκδήλωσαν ενδιαφέρον και πληρούν τις προϋποθέσεις, αρκεί να αναφέρεται το ενδεχόμενο αυτό στην πρόσκληση και η απόφασή του να είναι αιτιολογημένη[22].

Από τις επιλογές που προσέφερε ο Ν.716/1977[23], χρησιμοποιήθηκε πολύ, και σε σημαντικά έργα, αυτή της απευθείας ανάθεσης. Ιδιαίτερα σε περιόδους, όπως πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, που γίνονταν μεγάλου κόστους κατασκευές χάρη σε ειδικά ευρωπαϊκά κονδύλια, η διαδικασία αυτή διευκόλυνε τους αναθέτοντες φορείς, οι οποίοι προχωρούσαν άμεσα στην υλοποίηση, χωρίς διαδοχικές φάσεις αξιολόγησης των υποψηφίων. Όλα τα μεγάλα δημόσια έργα ολοκληρώθηκαν υπό αυτή τη θεσμική κάλυψη, που επέτρεπε συχνά την παράκαμψη των διαγωνισμών, αναιρώντας αυτόματα, τόσο το θεσμικό πλαίσιο «Περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών και όρων διενεργείας τούτων» όσο και το αντίστοιχο άρθρο του Ν.716, σύμφωνα με τα οποία, τα έργα αυτά μάλλον θα θεωρούνταν ιδιαίτερης σημασίας και άρα θα προβλεπόταν διαγωνισμός για την ανάθεσή τους. Το 2005 θεσπίστηκε ο νέος νόμος 3316/2005 «ανάθεση και εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων εκπόνησης μελετών και παροχής συναφών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις»[24], που ισχύει πλέον αντί του 716.

[19] Ν.716/1977, άρθρο 10 παρ.5.

[20] Ν.716/1977, άρθρο 10 παρ.6.

[21] Ισχύει η απόφαση με αριθ. Ε. 27960/19665 (ΦΕΚ Β' 684/1970) «Περί Αρχιτεκτονικών Διαγωνισμών και όρων διενεργείας τούτων», όπως τροποποιήθηκε μετά την υπουργική απόφαση με αριθμό Ε. 22734/970/5/6.7.1976 (ΦΕΚ Β' 887/1976).

[22] Ν.716/1977, άρθρο 10 παρ.7.

[23] Ν.716/1977, άρθρο 10 παρ. 1,2,3.

Το νέο αυτό πλαίσιο, όσον αφορά τις διαδικασίες ανάθεσης δεν επιφέρει μεγάλες αλλαγές. Ορίζει όμως πολύ πιο αναλυτικά τις διάφορες υποπεριπτώσεις που μπορεί να επιλέξει ο εργοδότης, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του έργου. Προβλέπει την παράλειψη ορισμένων σταδίων μελέτης από τη διαδικασία επιλογής, όποτε αυτό είναι εφικτό, δίνει τη δυνατότητα πρόσκλησης για ανάθεση συνδυασμού σταδίων με κοινή προκήρυξη και περιγράφει αναλυτικότατα τους όρους εφαρμογής όλων των παραπάνω. Επίσης, προσδιορίζει πως για τα δημόσια έργα ευρύτερης σημασίας, αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής, η ανάθεση γίνεται έπειτα από αρχιτεκτονικό διαγωνισμό ή διαγωνισμό μελετών. Αντίθετα με τον Ν.716/1977, στο άρθρο των διαδικασιών ανάθεσης μελετών[25] δεν αναφέρεται ως εναλλακτική η απευθείας επιλογή. Ο αριθμός των υποψηφίων που έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον και καλούνται να καταθέσουν τεχνική ή και οικονομική προσφορά ύστερα από αξιολόγηση, ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση, και μπορεί να περιορίζεται μέχρι και σε 3 ως 5, ωστόσο ποτέ δεν είναι κατευθείαν 1. Η διαδικασία που προσεγγίζει περισσότερο την απευθείας ανάθεση είναι αυτή με διαπραγμάτευση, που υπό ειδικές συνθήκες επιτρέπει την ανάθεση σε έναν μελετητή ή Γραφείο. Ωστόσο, οι προϋποθέσεις ισχύος αυτής της υποπερίπτωσης μοιάζουν αρκετά συγκεκριμένες και σπάνιες και δεν αφήνουν την ευρεία εφαρμογή της.

Συνολικά, ο νέος νόμος περί ανάθεσης δημοσίων έργων ναι μεν περιορίζει τις δυνατότητες αυθαιρεσιών στην επιλογή μελετητών, δεν ενισχύει όμως τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς. Οι πολλές και περίπλοκες διαδικασίες που περιγράφονται παρέχουν διάφορες διεξόδους στις αναθέτουσες αρχές και μοιάζουν πιο ευέλικτες και λιγότερο χρονοβόρες, δεν παύουν όμως να αποκλείουν πάρα πολλούς υποψήφιους από τον αρχιτεκτονικό διάλογο. Οι αξιολογήσεις γίνονται με πιο τυπικά, ακόμα και γραφειοκρατικά κριτήρια, είναι δε στενά συνδεδεμένες με την οικονομική προσφορά που κατατίθεται, γεγονός που υποβαθμίζει την ουσιαστικότερη αξία της κάθε ιδέας. Η θέση των διαγωνισμών σε σύγκριση με τις άλλες διαθέσιμες διαδικασίες δεν ενδυναμώνεται σημαντικά, παρά μόνο από την κατάργηση του παλαιότατου θεσμικού πλαισίου και τη θέσπιση του νέου περί διαγωνισμών το 2011, που φαίνεται να επιβάλλει την εφαρμογή τους στα περισσότερα έργα του δημοσίου.

[24] ΦΕΚ Α' 42/2005.

[25] Ν.3316/2005 (ΦΕΚ Α' 42/2005), άρθρο 5.

Στον τομέα των υπαίθριων διαμορφώσεων οι δύο αυτοί νόμοι έχουν παίξει πολύ μεγάλο ρόλο, καθώς έχουν αποτελέσει το βασικότερο εργαλείο για την εκπόνηση και την ανάθεση μελετών. Στις περιπτώσεις που αυτές δε σχεδιάζονται από μελετητές του αρμόδιου φορέα, κατά κύριο λόγο ανατίθενται μέσω των εναλλακτικών του Ν.716 ή του Ν.3316, συνήθως δε, με το κριτήριο του ταχύτερου αποτελέσματος, ακόμη και σε βάρος της ποιότητας του έργου. Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί επιλέγονται πολύ σπάνια και υποκαθίστανται από τη διαδικασία «ανοιχτή εκδήλωση ενδιαφέροντος-πρόσκληση εκπόνησης μελέτης σε περιορισμένο αριθμό-αξιολόγηση και ανάθεση», η οποία προβάλλεται σχεδόν ως ισάξια και συχνά αναφέρεται ως ανοιχτός διαγωνισμός μελετών, παρόλο που δεν ακολουθεί τους όρους διενέργειας που προβλέπονται στο «Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και γενικά των διαγωνισμών μελετών με απονομή βραβείων»[26]. Το μόνο σημείο στο οποίο είναι όντως ανοιχτοί είναι το ότι μπορεί ο καθένας να εκδηλώσει ενδιαφέρον για την ανάθεση, ωστόσο οι αιτήσεις αυτές αμέσως αξιολογούνται, γίνονται δεκτές ή απορρίπτονται και τελικά καλούνται να συμμετάσχουν στην αρχιτεκτονική διαδικασία μόνο 3 ως 5 μελετητές. Ακόμη πιο περιορισμένο πεδίο προτάσεων έχουν όλες οι αναθέσεις μελετών δημοσίων χώρων που εμπίπτουν στην κατηγορία της απευθείας επιλογής μεταξύ των υποψηφίων που εκδηλώνουν ενδιαφέρον, καθώς ο εργοδότης παραλαμβάνει μια μόνο πρόταση (τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η ανάθεση προμελέτης για την ανάπλαση της Πλατείας Βάθης - Πλατείας Καραϊσκάκη, μέρος του μεγάλου έργου του ΥΠΕΧΩΔΕ για «Ανάπλαση σημαντικών πλατειών του Ιστορικού Κέντρου», πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες).

Καθίσταται εμφανές, αν ανατρέξει κανείς στην ισχύουσα νομοθεσία περί μελέτης δημοσίων έργων, πως παρέχονται στους αρμόδιους φορείς πολλές εναλλακτικές, οι περισσότερες από τις οποίες μοιάζουν λιγότερο χρονοβόρες από τους διαγωνισμούς και αιτιολογούν, από την πλευρά των εργοδοτών, την παράκαμψη του θεσμού. Η επιλογή τους βέβαια αυτή, με γνώμονα την ταχύτερη ολοκλήρωση του έργου, αποκαλύπτει μια συγκεκριμένη νοοτροπία και ιεράρχηση προτεραιοτήτων στο θέμα της ανάθεσης, που θέτει σε κίνδυνο τη διαφάνεια, την αξιοκρατία και τον δημόσιο χαρακτήρα των διαδικασιών και στην ουσία σχεδόν αδιαφορεί για την ποιότητα του παραγόμενου αποτελέσματος, αφού περιορίζει έως και ολοκληρωτικά το συναγωνισμό.

[26] Παράδειγμα αποτελούν οι «διαγωνισμοί» που προκηρύχθηκαν από το Δήμο Θεσσαλονίκης το 2007 για αναπλάσεις δημοσίων χώρων της πόλης (Πλατεία Διοικητηρίου, ΝΑ Πύλη κ.ά.), οι οποίοι στην προκήρυξη αναφέρονται ως «ανοιχτή διαδικασία για την επιλογή αναδόχου εκπόνησης μελέτης» και «ανοιχτή δημοπρασία», σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 6 του Ν.3316/2005, αλλά στην έκθεση «pubic**city**/δημόσια**πόλη**», για παράδειγμα, χαρακτηρίζονται ως «Ανοιχτοί Διαγωνισμοί Μελετών».

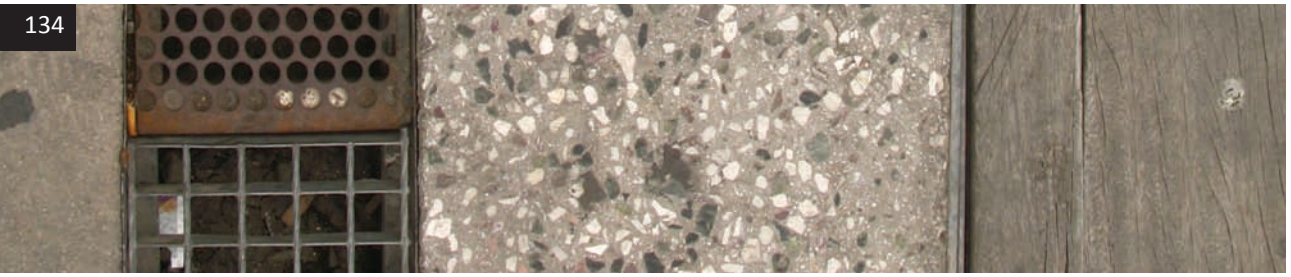

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΠΛΑΤΕΙΕΣ

Διατρέχοντας την πορεία διαμόρφωσης των εξεταζόμενων πλατειών κατά την περίοδο 1980-2012, διαπιστώνεται πως, μεταξύ όλων των διαδικασιών που έχουν ενίοτε εφαρμοστεί, οι ανοιχτοί αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί είναι μόνο 10. Ωστόσο τα χαρακτηριστικά τους είναι τέτοια που δεν μπορούν να ενταχθούν εύκολα σε κοινές κατηγορίες. Καθένας από αυτούς αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση, οι συνθήκες που συντέλεσαν στην προκήρυξή του και ο προσανατολισμός που δόθηκε από τον αγωνοθέτη διαφέρουν. Και κάθε διαγωνισμός, μέσα από την εξέλιξη και την κατάληξη του, δίνει μια ακόμη ερμηνεία στο γιατί ο θεσμός απαξιώθηκε και εγκαταλείφθηκε σταδιακά.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΒΑΡΒΑΚΗ

Ο διαγωνισμός του 1981 για το χώρο της Δημοτικής Αγοράς (μεταξύ των οδών Αθηνάς, Αρμοδίου, Σωκράτους και Αριστογείτονος) διενεργείται σε μια περίοδο που ο Δήμος δραστηριοποιείται ιδιαίτερα με μελέτες, κυρίως εσωτερικές, για πλατείες της πόλης. Τα ζητούμενα, σύμφωνα με την προκήρυξη, αφορούν την κατάργηση της υπάρχουσας Αγοράς (Βαρβακείου) απέναντι από το οικόπεδο παρέμβασης και τη διαμόρφωση μιας νέας, μέρος της οποίας θα είναι υπαίθριο και άλλο θα στεγάζεται σε κτίριο, μαζί με χρήσεις εστίασης και δημοτικές υπηρεσίες. Πάνω από την υπαίθρια Αγορά θα πρέπει να σχεδιαστεί πλατεία με χώρους πρασίνου, η οποία θα εκμεταλλεύεται τις υψομετρικές διαφορές μεταξύ των οδών Αθηνάς και Σωκράτους, θα είναι, δηλαδή, σχεδόν συνεπίπεδη με τη μια και θα υψώνεται προς τα πίσω, ώστε να δύναται να στεγάσει και καταστήματα στα πλάγια. Επιπλέον, κάτω από το σύμπλεγμα της πλατείας και της Αγοράς προβλέπεται υπόγειος χώρος στάθμευσης πολλών θέσεων[1].

[1] Αναφορές από την προκήρυξη του διαγωνισμού για τη Μελέτη του χώρου της Δημοτικής Αγοράς.

Η διαμόρφωση αυτή, γίνεται στα πλαίσια μιας γενικής προσπάθειας για εξυγίανση του Εμπορικού Τριγώνου και για μια πιο σύγχρονη αντιμετώπιση του ιδιαίτερου χαρακτήρα της συγκεκριμένης περιοχής, ο οποίος θα εκφραστεί με ένα τοπόσημο. Συγχρόνως, ο Δήμος επιχειρεί να καλύψει κάποιες ανάγκες της περιοχής (δημοτικές υπηρεσίες, εστίαση), να αποσυμφορήσει ιδιαίτερα την οδό Αθηνάς (χάρη στο γκαράζ) και να συνδυάσει όλα τα παραπάνω σε έναν δημόσιο πόλο έλξης που αναβαθμίζει το περιβάλλον. Τα στοιχεία αυτά τονίζονται ιδιαίτερα και στην προκήρυξη καθορίζοντας την επιθυμητή αντιμετώπιση του θέματος από τους συμμετέχοντες. Η συνθετότητα και η σημασία του έργου σίγουρα συντέλεσαν στο να προκηρυχθεί διαγωνισμός αντί να γίνει εσωτερική μελέτη από το Δήμο, ήταν όμως και το στοιχείο που οδήγησε στην αποτυχία του. Οι υπερβολικές απαιτήσεις του προγράμματος και οι μεγάλες σχεδιαστικές δυσκολίες έχουν ως αποτέλεσμα ο χρόνος ως την υποβολή προτάσεων να κριθεί ανεπαρκής και να δοθεί μια παράταση, η οποία όμως ανακοινώνεται εκπρόθεσμα. Μετά την άδοξη έκβαση του διαγωνισμού και τη λήξη όλων των νομικών προσφυγών από πλευράς του Δήμου και των συμμετεχόντων, το Δημοτικό Συμβούλιο αποφασίζει το 1986 να δώσει τις αποζημιώσεις που οφείλει και να επαναπροκηρύξει το διαγωνισμό, με τροποποιημένο κτιριολογικό πρόγραμμα. Κάτι τέτοιο δεν πραγματοποιείται ποτέ αφού, η νέα δημαρχία που αναδείχθηκε λίγους μήνες μετά παρακάμπτει τη διαδικασία αυτή και, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που δίνει ο Ν.716/1977, αναθέτει τη μελέτη και την κατασκευή του έργου σε ιδιωτικό γραφείο. Το πώς υλοποιήθηκε η πλατεία και η νέα Αγορά, χωρίς να καταργηθεί η παλιά, με αρκετές τροποποιήσεις ως προς το αρχικό σχέδιο και με συνοπτικές διαδικασίες, δείχνει ότι μάλλον η νέα διοίκηση του Δήμου δεν ενστερνίζεται το όραμα της προηγούμενης και δεν θεωρεί ούτε το έργο άξιο διαγωνισμού, ούτε και το θεσμό άξιο αυτού του έργου.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΛΑΥΘΜΩΝΟΣ

Το 1981, και μόλις 8 χρόνια μετά την προκήρυξη του προηγούμενου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, διεξάγεται νέος, αρχιτεκτονικός και καλλιτεχνικός αυτή τη φορά, με αντικείμενο τη διαμόρφωση του χώρου του σιντριβανιού της πλατείας Κλαυθμώνος. Οι προτάσεις που θα κατατεθούν καλούνται να λάβουν υπόψη τους τη μορφή της πλατείας που είναι υπό κατασκευή αλλά η έκταση της περιοχής επέμβασής τους αποτελεί περιορισμένο τμήμα και πιο διακοσμητικό στοιχείο της. Η διαδικασία ολοκληρώνεται κανονικά, οι νικητές βραβεύονται, ωστόσο οι λύσεις τους δεν κατασκευάζονται ποτέ.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

Επί δημαρχίας Γιατράκου, το 1990, την ίδια περίοδο που πραγματοποιούνται από το Δήμο εργασίες συντήρησης αλλά και ριζικής ανάπλασης στην Ομόνοια και το Σύνταγμα αντίστοιχα, γίνεται για πρώτη φορά μια κίνηση διαμόρφωσης της «Τρίτης Πλατείας» του σχεδίου Κλεάνθη-Schaubert. Για ένα τόσο σημαντικό έργο, κρίνεται σκόπιμο να διακηρυχθεί διαγωνισμός, με θέμα την ανάπλαση της ευρύτερης περιοχής της πλατείας Κεραμεικού. Τονίζεται στους συμμετέχοντες πως θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα σχετικά σχέδια και τα προγράμματα των επίσημων φορέων, δηλαδή τη μελέτη του ΥΠΠΟ για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και την πρόταση του Δήμου για την αναβάθμιση των συγκεκριμένων περιοχών του Κέντρου, τα οποία προβλέπονται τόσο από το ΡΣΑ του 1985 όσο και από το ΓΠΣ των Αθηνών, του 1988. Οι στόχοι του διαγωνισμού είναι η αποκατάσταση της ιστορικής συνέχειας της πόλης με την προσάρτηση του Κεραμεικού στο υπάρχον πλέγμα των μνημείων, η αποκατάσταση της συνέχειας του αστικού ιστού με τη σύνδεση των δυτικών περιοχών με το υπόλοιπο κέντρο και η δημιουργία ενός νέου πόλου έλξης με τα παραπάνω χαρακτηριστικά ο οποίος θα συμπληρώνει την πρώτη ρυμοτομική διάταξη των Αθηνών με την Τρίτη Πλατεία[2].

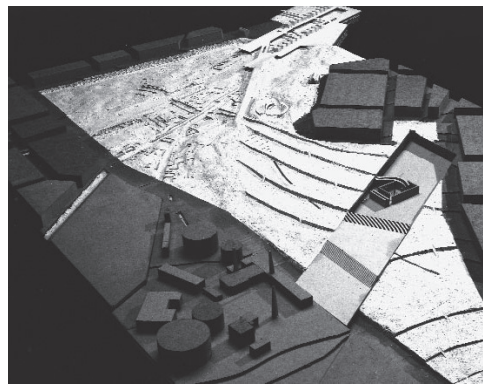

Α' ΒΡΑΒΕΙΟ

Ο διαγωνισμός αυτός μοιάζει να στηρίζει ένα πολύ φιλόδοξο όραμα. Το Τρίγωνο του 1834 ολοκληρώνεται με μια πλατεία, η οποία έχει ως βασικό συνθετικό στοιχείο την ιστορική μνήμη της αρχαίας Αθήνας και του Κεραμεικού, και συγχρόνως φιλοδοξεί να απαντήσει σε ανάγκες και προβλήματα του 1990. Λόγω αυτής της πολυπλοκότητάς του όμως αποτελεί αφορμή για μια πρωτοφανή συνεργασία των διαφόρων αρμοδίων φορέων, οι οποίοι, και μετά την ολοκλήρωση της απαιτητικής αυτής διαδικασίας, συντονίζονται για τα επόμενα στάδια. Μέχρι τη μελέτη εφαρμογής ο Δήμος, η

[2] Αναφορές από την προκήρυξη του διαγωνισμού για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Κεραμεικού.

νεοσύστατη ΕΑΧΑ Α.Ε. αλλά και το ΚΑΣ, πλαισιώνουν την προσπάθεια των βραβευμένων μελετητών που οδηγούν τη ριζοσπαστική λύση τους προς την υλοποίηση, ενσωματώνοντας και τα νέα δεδομένα που προστέθηκαν από την εποχή της αρχικής πρότασης. Ο διαγωνισμός αυτός, παρά τις καθυστερήσεις, εξελίσσεται σχεδόν υποδειγματικά και το 1998 εγκρίνεται το σύνολο της μελέτης, ωστόσο αυτή δεν κατασκευάζεται. Στη θέση της γίνεται μια προσωρινή διαμόρφωση το 2005, σε τελείως άλλο πνεύμα, παραδόξως από την ΕΑΧΑ Α.Ε. που στήριζε και τις προηγούμενες φάσεις. Και όλα αυτά, χωρίς να δηλώνεται κάποια πρόθεση πραγματοποίησης της βραβευμένης πλατείας όταν έρθει η ώρα για την οριστική επέμβαση. Ο διαγωνισμός της περιοχής-κλειδί για τη συνοχή της Αθήνας τόσο στο χώρο όσο και στο χρόνο, που είχε φορτιστεί με τόσες παραμέτρους, κατάφερε να υπερβεί τα περισσότερα εμπόδια, από την ατολμία της κριτικής επιτροπής ως την ασυνέπεια του αγωνοθέτη στην ανάθεση και τελικά εγκαταλείφθηκε ένα βήμα πριν την υλοποίηση.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΤΖΙΑ

Ο διαγωνισμός για τη διαμόρφωση της πλατείας Κοτζιά δεν προκηρύχθηκε ποτέ. Ακυρώθηκε, μάλιστα, την τελευταία στιγμή, ενώ η προκήρυξη είχε ήδη συνταχθεί και κοινοποιηθεί στους αρμόδιους φορείς για να διορθωθεί και να εγκριθεί. Στο κείμενο αυτό μπορεί κανείς να εντοπίσει τις κατευθύνσεις που δόθηκαν στους διαγωνιζόμενους και τους βασικούς στόχους του έργου. Καταρχάς, ένα στοιχείο που διαφοροποιεί την προκήρυξη αυτή από των προγενέστερων διαγωνισμών για την Αθήνα είναι ότι, για πρώτη φορά, παρατίθεται το ιστορικό της πλατείας και του συγκεκριμένου έργου. Αυτό, προφανώς ευαισθητοποιεί τους συμμετέχοντες απέναντι σε κάποια ζητήματα, όπως είναι τα αρχαία ευρήματα στο σημείο αυτό και τα διατηρητέα κτίρια που το περιβάλλουν. Ως αφορμή για τη διενέργεια διαγωνισμού, περιέργως, δεν αναφέρεται ο διαχρονικά σημαντικός ρόλος της πλατείας ως πλατείας Δημαρχείου, αλλά τα έργα για την κατασκευή υπόγειου χώρου

ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΤΕΛΙΚΑ

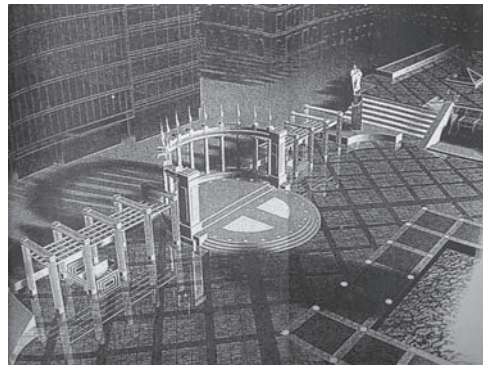

ΠΡΩΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΙΔΙΩΤΗ

ΜΕΛΕΤΗ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΤΕΛΙΚΑ

στάθμευσης, τα οποία, μετά από πολλές περιπέτειες, προχωρούν το 1994 προς υλοποίηση. Λόγω της σπουδαιότητας των ευρημάτων, αλλά και της πλατείας, δίνονται πολύ συγκεκριμένες τεχνικές προδιαγραφές που επιβάλλονται κυρίως από την Αρχαιολογία και που, λογικά, επηρεάζουν το σχεδιασμό και περιορίζουν αρκετά τις ελευθερίες των μελετητών. Μεταξύ των στόχων τους συμπεριλαμβάνονται και οι διαμορφώσεις των απολήξεων του υπόγειου γκαράζ, ενώ, συγχρόνως, οφείλουν να προβάλουν το «αρχαιολογικό, ιστορικό και πολεοδομικό ενδιαφέρον της πλατείας»[3].

Η εγκατάλειψη του διαγωνισμού ακριβώς πριν προκηρυχθεί, αμέσως αφού έχει αναδειχθεί η νέα δημαρχία και η ταυτόχρονη εμφάνιση ολοκληρωμένων σχεδίων από ιδιώτη μελετητή θυμίζουν την περίπτωση της πλατείας Βαρβάκη. Και πάλι, το νέο Δημοτικό Συμβούλιο απαξιώνει τη διαδικασία των διαγωνισμών. Αναιρεί την επιλογή των προκατόχων του που ίσως θέλησαν να δώσουν μια δημόσια και πιο κοινά αποδεκτή λύση στην πολυετή και μετ' εμποδίων διαπραγμάτευση του χώρου στάθμευσης, που άφησε την πλατεία σκαμμένη για καιρό και τους πολίτες δυσαρεστημένους. Επιχειρεί, για πρώτη φορά στην ιστορία του θεσμού, να «δικαιολογήσει» την απόφαση αυτή ισχυριζόμενο ότι το έργο είναι μη αξιόλογο και, άρα, ανάξιο διαγωνισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του θεσμικού πλαισίου. Προφανώς ο ισχυρισμός αυτός απορρίπτεται από την αρμόδια επιτροπή, ωστόσο ο διαγωνισμός δε σώζεται. Αντιθέτως, στη συνέχεια, το έργο υποβιβάζεται περαιτέρω αφού, λόγω υψηλού κόστους, δεν ανατίθεται καν στη μελέτη που διέκοψε το διαγωνισμό, αλλά υλοποιείται με μια τρίτη μελέτη που επιλέγεται με πιο «άμεσες» διαδικασίες. Σίγουρα δεν μπορεί κανείς να προβλέψει, εκ των υστέρων, την αποδοχή που θα είχε μια λύση βραβευμένη σε διαγωνισμό, ωστόσο είναι γεγονός πως η συγκεκριμένη που υλοποιήθηκε δε συμπεριέλαβε σε κανένα στάδιο τους πολίτες και τους βρήκε, τελικά, απέναντί της.

[3] Αναφορές από την προκήρυξη του διαγωνισμού για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Εθνικής Αντιστάσεως.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

Οι τέσσερεις διαγωνισμοί που προκήρυξε η ΕΑΧΑ Α.Ε. το 1998 για τις πλατείες Συντάγματος, Ομονοίας, Μοναστηρακίου και Κουμουνδούρου (Ελευθερίας), σκιαγραφούν με ιδιαίτερο τρόπο την αξία που δίνεται στους διαγωνισμούς και την πορεία που μπορούν αυτοί να ακολουθήσουν ως την υλοποίηση του έργου. Διενεργήθηκαν την περίοδο κατασκευής του ΜΕΤΡΟ, στα πλαίσια πυρετωδών ετοιμασιών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και μιας γενικής «ανασυγκρότησης» της πόλης. Ως κοινοί στόχοι και για τις τέσσερεις πλατείες, αναφέρονται στις προκηρύξεις τους η λειτουργικότητα της πλατείας και η ένταξή της στην περιοχή, η βελτίωση της αισθητικής του σχεδιασμού, η ανάδειξη του ιδιαίτερου χαρακτήρα και της ιστορικότητάς της, καθώς και η αξιοποίηση των κτιρίων που την περιβάλλουν. Τονίζεται ιδιαίτερα ότι οι συμμετέχοντες θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους όλες τις κυκλοφοριακές ή άλλες ρυθμίσεις που προβλέπονται και για την υποστήριξη της πρότασής τους τούς χορηγούνται στοιχεία από την ΕΑΧΑ Α.Ε., την Αττικό Μετρό, το ΥΠΕΧΩΔΕ, το Δήμο Αθηναίων και το Υπουργείο Πολιτισμού. Φαίνεται, δηλαδή, ότι όλοι οι αρμόδιοι φορείς συνεργάζονται και στηρίζουν το εγχείρημα αυτό των διαγωνισμών.

Ως προς τον ειδικό ρόλο της κάθε πλατείας και της θέσης της στην πόλη, παρατηρούμε ότι η επιλογή των συγκεκριμένων δεν έγινε με γνώμονα μόνο το πού θα τοποθετηθούν σταθμοί του ΜΕΤΡΟ. Το Σύνταγμα, το Μοναστηράκι και η Ομόνοια είναι οι κορυφές του Εμπορικού Τριγώνου, της περιοχής του Κέντρου που προβάλλεται περισσότερο και φιλοδοξούν, με αυτές τις αναπλάσεις, να γίνουν και σύμβολά του. Οι προτάσεις για την Ομόνοια, βέβαια, καλούνται να λύσουν και άλλα, βαθύτερα προβλήματα. Σύμφωνα με την περιγραφή του έργου στην ιστοσελίδα της ΕΑΧΑ Α.Ε. «η εικόνα της περιοχής γύρω από την Πλατεία Ομονοίας είναι μια εικόνα παρηκμασμένου δημοσίου χώρου, που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη χώρων κοινής χρήσης (πεζοδρομίων, πλατωμάτων), από έναν οικοδομικό ιστό ο οποίος έχει

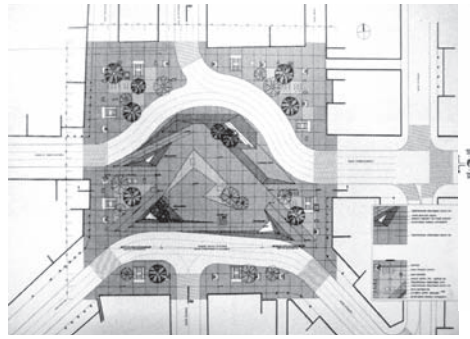

Γ΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

Γ΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

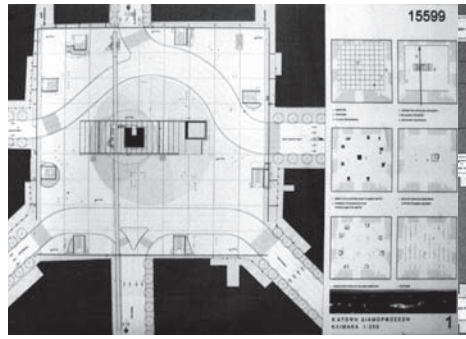

Β΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

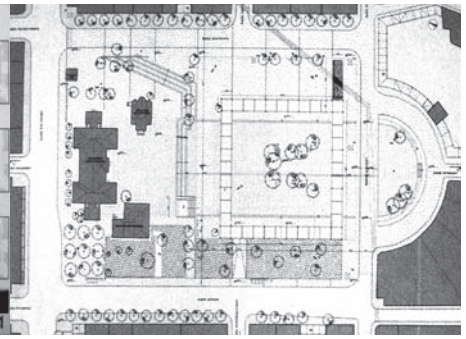

Β΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

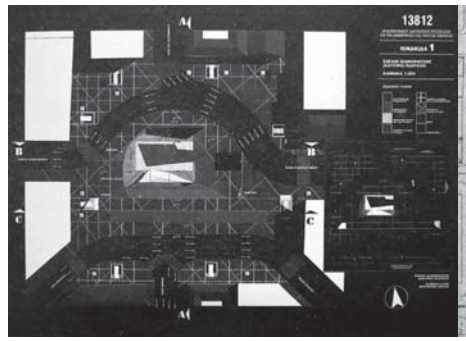

Α΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

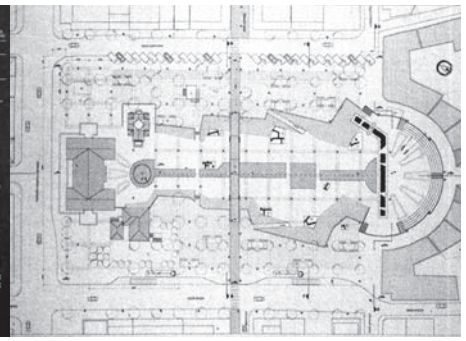

Α΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

ΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

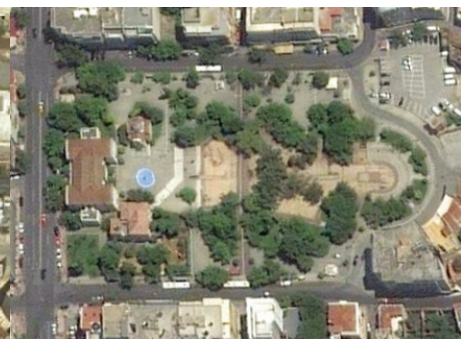

ΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

εμφανή στοιχεία εγκατάλειψης και αδιαφορίας (κτήρια ασυντήρητα, παλιωμένα, με κατεστραμμένες όψεις), από παλαιωμένο ή και ανύπαρκτο αστικό εξοπλισμό (καλάθια αχρήστων, παγκάκια, φωτισμό), από την άναρχη τοποθέτηση διαφημιστικών πινακίδων αλλά και κάθε πινακίδας σήμανσης – πληροφόρησης». Στο ίδιο πνεύμα, η προκήρυξη του διαγωνισμού αναφέρει πως η Ομόνοια «βρίσκεται σε ιδιαίτερη παρακμή, αν και αρχίζει να διαφαίνεται μια ελπίδα για πρώτη, ίσως, φορά από το 1960. (...) Οι τάσεις ανανέωσης μαζί με την ολοκλήρωση των εργασιών του ΜΕΤΡΟ και τη νέα κυκλοφοριακή ρύθμιση θα δημιουργήσουν μια νέα εικόνα της πλατείας που θα συμπληρωθεί τελικά με τη διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου...»[4]. Λίγα χρόνια αργότερα, όταν ξεκινούν τα έργα κατασκευής της πλατείας, ο Υπουργός ΠΕΧΩΔΕ δηλώνει πως «η αλλαγή γίνεται στο πλαίσιο της αναβάθμισης του Ιστορικού Κέντρου της πόλης μετά τις παρεμβάσεις στο εμπορικό τρίγωνο».

Εντονότερα ακόμη σημάδια υποβάθμισης και κοινωνικής παθογένειας μοιάζει να κινούν την επέμβαση στην πλατεία Κουμουνδούρου. Πέρα από τα ζητήματα της ευρύτερης περιοχής, η ίδια η πλατεία είναι στο επίκεντρο της επικαιρότητας αφού, την περίοδο που προκηρύσσεται ο διαγωνισμός, φιλοξενεί έναν καταυλισμό 500 περίπου Κούρδων. Η συγκεκριμένη ανάπλαση, λοιπόν, που δε σχετίζεται άμεσα με τα έργα του ΜΕΤΡΟ, αφορά, μεν, μια από τις μεγαλύτερες και ρυμοτομικά σημαντικότερες πλατείες της πόλης[5], αποτελεί, όμως, στην ουσία της, μια στοχευμένη πολιτική κίνηση και προσπάθεια να αντιμετωπιστεί δημόσια μια δύσκολη κατάσταση. Συγχρόνως, επιδιώκεται να βρεθεί η ταυτότητα που λείπει από αυτήν την πλατεία και που μπορεί να την ανάγει σε γόνιμο πόλο της περιοχής. Για ακόμη μια φορά, ωστόσο, ζητείται μια σχεδιαστική απάντηση σε ένα σύνθετο και πολυδιάστατο ερώτημα, του οποίου οι κύριες παράμετροι μάλλον δε λύνονται μόνο στο χώρο.

[4] Αναφορές από την προκήρυξη του διαγωνισμού για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Ομονοίας.

[5] Αναφορά στα σχέδια Κλεάνθη- Schaubert και Klenze, σύμφωνα με τα οποία οι Πλατείες Κλαυθμώνος και Κουμουνδούρου βρίσκονται στο μέσο των πλευρών Ομόνοια-Σύνταγμα και Ομόνοια-Κεραμεικός, αντίστοιχα, σε μια ευθεία παράλληλη στη βάση του Τριγώνου της πόλης. Ακόμη και αν τα σχέδια δεν υλοποιήθηκαν ακριβώς, οι θέσεις-κλειδιά των πλατειών αυτών και η σημασία τους ισχύουν, έστω και κατά προσέγγιση.

Το παράδοξο στην πορεία των τεσσάρων αυτών διαγωνισμών είναι ότι, ενώ είναι ουσιαστικά οι μόνοι διαγωνισμοί της Αθήνας, από όσους προκηρύχθηκαν την περίοδο 1980-2012, που έχουν υλοποιηθεί μέχρι στιγμής, στη συνείδηση των πολιτών και των αρχιτεκτόνων έχουν καταγραφεί ως αποτυχία. Με εξαίρεση ίσως την περίπτωση της πλατείας Κουμουνδούρου, η συνεργασία μελετητών και αρμόδιων φορέων στις υπόλοιπες τρεις πλατείες μετά τη βράβευση και ως την αποπεράτωση των έργων ήταν προβληματική και γεμάτη εμπόδια. Νομικές και πειθαρχικές αντιδικίες[6], απαίτηση για αλλαγές κύριων συνθετικών στοιχείων της μελέτης και, σε κάποιες περιπτώσεις, ολοκληρωτική αφαίρεσή τους[7], μεγάλες καθυστερήσεις, χρονοβόρες διαπραγματεύσεις και εντονότατη δημόσια συζήτηση στα ΜΜΕ, οδήγησαν τελικά στην κατασκευή τριών πλατειών, των οποίων η διαμόρφωση δεν ικανοποίησε ούτε τους δημιουργούς της, ούτε τον αγωνοθέτη αλλά ούτε και τους αποδέκτες της.

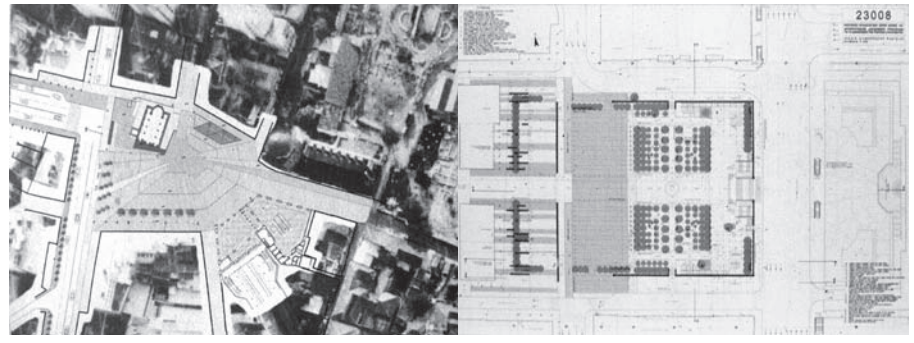

Γ' ΒΡΑΒΕΙΟ

Γ' ΒΡΑΒΕΙΟ

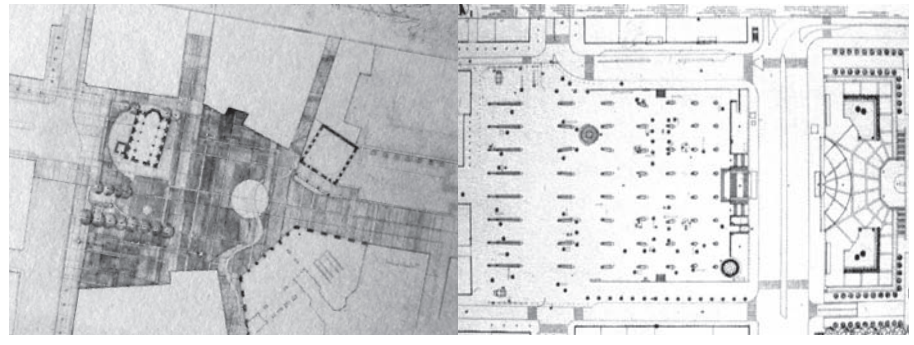

Β' ΒΡΑΒΕΙΟ

Β' ΒΡΑΒΕΙΟ

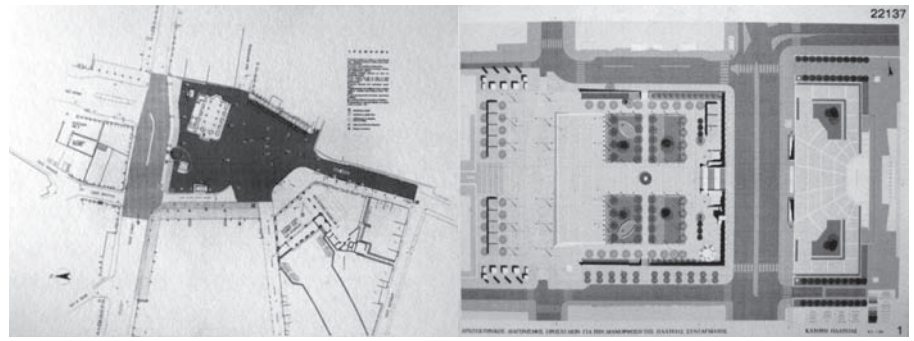

Α' ΒΡΑΒΕΙΟ

Α' ΒΡΑΒΕΙΟ

ΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

ΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙΟΥ

Την κριτική του έργου που υλοποιήθηκε ακολούθησε και μια δημόσια απαξίωση του θεσμού των διαγωνισμών. Πρώτη από όλους, η ΕΑΧΑ Α.Ε. ακυρώνει την ιδεολογική αρχή που υπερασπιζόταν κατά την προκήρυξή τους, σύμφωνα με την οποία: «αξιολογώντας τη σημαντικότητα των έργων αυτών, αποφασίσθηκε η προκήρυξη αρχιτεκτονικών διαγωνισμών για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής λύσης από πολεοδομική, αρχιτεκτονική, τεχνική και οικονομική άποψη και την ανάδειξη του ενδεδειγμένου μελετητή για την επεξεργασία της λύσης»[8]. Πέντε χρόνια μετά, και ενώ οι αντιδικίες μεταξύ φορέων και μελετητών έχουν κορυφωθεί, στην ερώτηση του τί νόημα έχει να κάνει κανείς διαγωνισμούς όταν επιτρέπονται στη συνέχεια τόσες αλλαγές και παρεμβάσεις, ο Πρόεδρος της ΕΑΧΑ Α.Ε. απαντά: «Ήταν θέμα αρχής. Είχαμε πρωτοσυστήσει την εταιρεία, ήμασταν στο ξεκίνημα. Αν αρχίζαμε σήμερα, δεν θα τους έκανα». Και σχετικά με τις ευκαιρίες που πρέπει, ή όχι, να δίνονται σε νέους αρχιτέκτονες μέσω των διαγωνισμών, προσθέτει: «Η ευκαιρία δόθηκε. Κάποιος πληρώνει τώρα αυτήν την ευκαιρία και την πληρώνει η πόλη της Αθήνας»[9]. Στις δηλώσεις του αυτές οι αρχιτέκτονες που βραβεύτηκαν για την πλατεία Ομονοίας αντιτείνουν[10]: «Το τι επιπτώσεις θα είχε η εφαρμογή των βραβείων στην πόλη δυστυχώς δεν θα το μάθουμε ποτέ, γιατί οι μελέτες αλλοιώθηκαν και εξακολουθούν να αλλοιώνονται στη φάση κατασκευής τους από τις συνεχείς παρεμβάσεις, οι σημαντικότερες των οποίων δεν έχουν να κάνουν με τεχνικά ή ακόμη

[6] Στην περίπτωση της πλατείας Μοναστηρακίου, υπήρξαν έντονες διαφωνίες μεταξύ της μελετητικής ομάδας που βραβεύτηκε με το α' βραβείο και της ΕΑΧΑ Α.Ε., καθώς η τελευταία δεν προχωρούσε τις διαδικασίες για την υλοποίηση της μελέτης και ζητούσε από τους δημιουργούς της, αφού είχαν καταθέσει τη μελέτη εφαρμογής, να αρνηθούν βασικά σημεία της πρότασής τους, όχι μόνο σε θέματα υλικών αλλά και σε πιο θεμελιώδη ζητήματα, όπως η υποβάθμιση της πλατείας σε σχέση με το επίπεδο της οδού Ερμού. Ορισμένοι από τους μελετητές προχώρησαν σε αγωγή κατά της ΕΑΧΑ Α.Ε. και της ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΑΕ για προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας και για ηθική βλάβη. Στην άρνηση των αρχιτεκτόνων να αντικαταστήσουν, για παράδειγμα, το πολύχρωμο ψηφιδωτό που αποτελεί και το σήμα κατατεθέν της πλατείας με πλάκες Καρύστου ή Πηλίου όπως έχουν και οι πλατείες στην Πλάκα και αφού είχε μεσολαβήσει η μήνυση, η ΕΑΧΑ Α.Ε. απάντησε πως δε θα υλοποιηθεί η μελέτη τους και πως τα χρήματα θα διατεθούν αλλού. Μετά από μήνες διαπραγματεύσεων και πιέσεων από τη βραβευμένη μελετητική ομάδα, με τη στήριξη και του ΣΑΔΑΣ, έφτασαν σε ένα συμβιβασμό: η πρότασή τους δεν αλλοιώθηκε απαγορευτικά και απέσυραν τη μήνυση κατά των φορέων. Η κατασκευή του έργου προχώρησε αλλά δεν πρόλαβε την προθεσμία των Ολυμπιακών Αγώνων, ολοκληρώθηκε το 2008.

[7] Στην περίπτωση της πλατείας Συντάγματος, η βασικότερη αλλαγή που επιβλήθηκε ήταν η κατάργηση της προτεινόμενης κυκλοφοριακής ρύθμισης που προέβλεπε ενοποίηση της πλατείας με την οδό Ερμού, ενώ, κατά τα άλλα, αντικαταστάθηκε το υλικό της δαπεδόστρωσης. Στην Ομόνοια αποφασίστηκαν από τους αρμόδιους φορείς οι εξής αλλαγές: η αφαίρεση της ενημερωτικής οθόνης επειδή έκρυβε, από ορισμένες πλευρές, τη θέα της Ακρόπολης, η κατάργηση του «διαφώτιστου» δαπέδου στη μέση της πλατείας που είχε ως στόχο την έμμεση επικοινωνία του υπογείου με το υπέργειο επίπεδο και το παιχνίδι του φωτός, την παράληψη των στεγάστρων στις εισόδους του μετρό και την προσθήκη του γλυπτού του Ζογγολόπουλου και μιας φύτευσης που θα αποδειχθεί προσωρινή. Η μελέτη της πλατείας Κουμουνδούρου δεν υπέστηκε ιδιαίτερες τροποποιήσεις, με εξαίρεση την κατάργηση της τομής των τεσσάρων μέτρων που θα αποκάλυπτε την ιστορικότητα της πλατείας, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος των αρχαιολογικών ευρημάτων. Οι βασικότερες αλλαγές της πλατείας Μοναστηρακίου αναφέρθηκαν παραπάνω.

[8] Καλογεράτου Ευγενία, ''Αρχιτεκτονικοί Διαγωνισμοί Προσχεδίων για τη Διαμόρφωση των Πλατειών Ομονοίας, Συντάγματος, Μοναστηρακίου και Ελευθερίας (Κουμουνδούρου)'', από το τεύχος της ΕΑΧΑ Α.Ε. (επιμ.), Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός των τεσσάρων πλατειών της Αθήνας. Ομόνοια, Σύνταγμα, Μοναστηράκι, Κουμουνδούρου. Κατάλογος Συμμετοχών, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2001, σελ. 7.

[9] Ρηγόπουλος Δημήτρης, ''Αρχιτεκτονικής... αγώνας άγονος'', *Η Καθημερινή*, 9.3.2003.

[10] Ρηγόπουλος Δημήτρης, ''Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες'', *Η Καθημερινή*, 23.3.2003.

και οικονομικά ζητήματα, αλλά με τις ίδιες τις αρχές σχεδιασμού της βραβευμένης από θεσμοθετημένη επιτροπή πρότασης».

Η απαξίωση του διαγωνισμού από τον αγωνοθέτη του έγινε και έμπρακτα, εκτός από θεωρητικά, αφού η ΕΑΧΑ Α.Ε. με τη στάση της ακύρωσε και τους βραβευμένους μελετητές, μη σεβόμενη το σύνολο της πρότασής τους, και την κριτική επιτροπή που τους ανέδειξε, αμφισβητώντας την απόφασή της εκ των υστέρων. Οι τέσσερεις διαγωνισμοί ολοκληρώθηκαν κανονικά, δεν κρίθηκαν άγονοι, και στη διαδικασία της αξιολόγησης συμμετείχαν, εκτός από τους επιλεγμένους αρχιτέκτονες, εκπρόσωποι της ΕΑΧΑ Α.Ε., παρόλα αυτά το αποτέλεσμα αυτής της κρίσης δεν έγινε αποδεκτό. Αλλαγές και προτάσεις είναι θεμιτό να γίνουν από αρμόδιους φορείς, όπως το ΚΑΣ, ειδικά σε περιπτώσεις τόσο σημαντικών έργων, κατακρίθηκε όμως η παρέμβασή τους στην τελική φάση των μελετών και με στόχο τόσο θεμελιώδεις αλλαγές. Αν η επιλεγμένη πρόταση έχει τόσο μεγάλη απόκλιση από το επιθυμητό ή το επιτρεπτό από όλους τους επιβαλλόμενους περιορισμούς, τότε έχει κάποιο μερίδιο ευθύνης ο αγωνοθέτης που δεν έδωσε αυστηρότερες κατευθύνσεις στην προκήρυξη ή που συνέβαλε στη βράβευση της. «Η αλλαγή σε κάθε πλατεία είναι αποτέλεσμα πολλών πραγμάτων», αναφέρει ο Γιάννης Πολύζος με αφορμή τους 4 διαγωνισμούς και την εξέλιξή τους, «αλλά όταν έχει γίνει με ένα καταξιωμένο διαγωνισμό πρέπει να σεβόμαστε το έργο, που πρέπει να ολοκληρωθεί στην αρχική του σύλληψη. Υλοποιείς, λοιπόν, το πρώτο βραβείο και αφήνεις να κριθεί μέσα στο χρόνο. Και αν πράγματι δεν καταξιώνεται στη συνείδηση του Αθηναίου πολίτη μετά από ένα χρονικό διάστημα το ξανακάνεις»[11].

Όπως είναι λογικό, ο δημόσιος διάλογος που πυροδοτήθηκε, κυρίως την περίοδο πριν την κατασκευή των πλατειών, έστρεψε το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στο θέμα των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και, αναπόφευκτα, στην κριτική τους. Ο τρόπος με τον οποίο διεξήχθηκαν στο σύνολό τους, η δυσαρέσκεια που προκάλεσαν στον αγωνοθέτη και στους συμμετέχοντες και η γενική υποτίμηση του θεσμού από τους ίδιους τους συντελεστές του, προφανώς επηρέασε αντίστοιχα και τους πολίτες. Το τελικό έργο που υλοποιήθηκε, μπορεί να εντάχθηκε αργότερα στην καθημερινότητα των πολιτών, αρχικά όμως δε θεωρήθηκε επιτυχημένο. Πέρα από αυτό, κλονίστηκε η εμπιστοσύνη στη διαδικασία των διαγωνισμών και στην ικανότητά τους να αναδείξουν την καλύτερη λύση σε ένα πρόβλημα. Η συζήτηση περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, μπορεί να οδήγησε την αρχιτεκτονική κοινότητα και τους αρμόδιους φορείς να επανεξετάσουν κάποια ζητήματα και να υιοθετήσουν μια στάση πιο συνειδητή στο μέλλον[12], ωστόσο οδήγησε την κοινωνία, που είναι τελικά και ο αποδέκτης του έργου, στην απαξίωσή τους.

[11] Από το κείμενο της Κικής Τριανταφύλλη ''Ομόνοια-τα πάθη, το παρελθόν και το παρόν της'', δημοσιευμένο στο διαδικτυακό τόπο kikitriantafylli.wordpress.com, 29.5.2008.

[12] Η ΕΑΧΑ Α.Ε., για παράδειγμα, εξακολουθεί να υποστηρίζει θερμά τη διαδικασία των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και να προβάλλει ιδιαίτερα την αξία τους, καθώς και τη σημασία των ευκαιριών σε νέους αρχιτέκτονες. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, τους χρησιμοποιεί ιδιαίτερα σε πολλά από τα έργα που αναλαμβάνει, με την παράλληλη υποστήριξη του νεοσύστατου ΥΠΕΚΑ.

ΠΛΑΤΕΙΑ ΘΕΑΤΡΟΥ

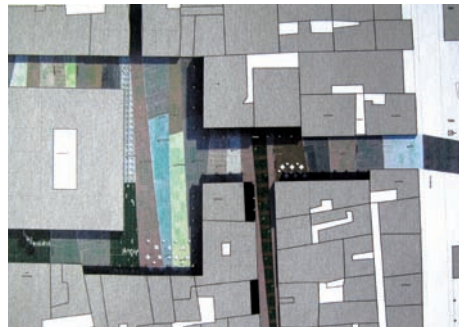

Γ' ΒΡΑΒΕΙΟ

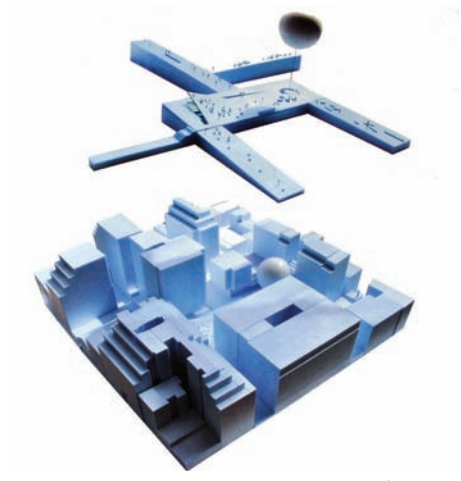

Β' ΒΡΑΒΕΙΟ

Α' ΒΡΑΒΕΙΟ

Μεσολάβησαν 12 χρόνια πλήρους απουσίας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών από την παραγωγή χώρου στην Αθήνα, την περίοδο, μάλιστα, που πραγματοποιούνται πολυάριθμα έργα στην πόλη, λόγω της φιλοξενίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Η ΕΑΧΑ Α.Ε. επαναφέρει τη διαδικασία το 2010, προκηρύσσοντας διαγωνισμό για την Ανάπλαση της περιοχής της πλατείας Θεάτρου, η οποία αποτελεί και στόχο του φιλόδοξου προγράμματος του ΥΠΕΚΑ «Αθήνα - Αττική 2014». Ο χαρακτήρας και η παρούσα κατάσταση της περιοχής καθιστούν τα ζητούμενα από τη μελέτη ιδιαίτερα πολύπλοκα και σύνθετα. Τονίζεται, άλλωστε, και στην προκήρυξη, στην περιγραφή του σκοπού του διαγωνισμού: «η περιοχή αποτελεί σήμερα μέρος μιας ευρύτερης ζώνης, από τις πιο υποβαθμισμένες και προβληματικές του Ιστορικού Κέντρου των Αθηνών. Παρουσιάζει πολυσύνθετα προβλήματα παραβατικότητας, κοινωνικού αποκλεισμού, συρροής περιθωριακών κοινωνικών στρωμάτων, οικονομικής και πολεοδομικής υποβάθμισης που συντελούν στην περιθωριοποίησή της με όλες τις συνεπαγόμενες επιπτώσεις στη λειτουργία της περιοχής. Το φαινόμενο αυτό θα πρέπει να αξιολογηθεί ιδιαίτερα, δεδομένου ότι έχει επιπτώσεις σε όλη την πόλη».

Στη συνέχεια διευκρινίζεται πως «από τη διεθνή εμπειρία αλλά και από σχετικές εκθέσεις/μελέτες για το κέντρο της Αθήνας και περιοχές που αντιμετωπίζουν παρεμφερή προβλήματα, προκύπτει ότι τα παρατηρούμενα φαινόμενα υποβάθμισης δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν μόνον με πολεοδομική και αρχιτεκτονική προσέγγιση, αλλά απαιτούν πολυεπίπεδες λύσεις που να λαμβάνουν υπόψη μέτρα και ρυθμίσεις κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα». Οι απαιτήσεις από τους συμμετέχοντες αυξάνονται ακόμη περισσότερο από τις ειδικότερες επιδιώξεις των προτάσεων που θα κατατεθούν, οι οποίες προϋποθέτουν, εκτός των πιο συνηθισμένων (την αισθητική και περιβαλλοντική αναβάθμιση, την προσβασιμότητα και την ανάδειξη των χαρακτηριστικών της περιοχής), την επαναφορά της χρήσης της κατοικίας στο κέντρο και τη δημιουργία της αίσθησης ασφάλει-

ας για όλους τους χρήστες της περιοχής[13]. Ζητείται, δηλαδή, να μετατρέψουν έναν αδρανή και «στριμωγμένο» χώρο στάθμευσης σε πλατεία, λύνοντας, συγχρόνως, δύσκολα κοινωνικά προβλήματα. Όπως αναφέρει η Μπούκη Μπαμπάλου-Νουκάκη, μέλος της κριτικής επιτροπής του διαγωνισμού: «η πλατεία Θεάτρου είναι μια πλατεία που χρειάζεται να την επινοήσουμε, καθώς πρόκειται για ένα περιορισμένων διαστάσεων αστικό κενό, που ασφυκτιά ανάμεσα στους ψηλούς και ουδέτερους όγκους των περιβαλλόντων κτιρίων, στην «πλάτη» της Βαρβακείου Αγοράς».

«Μικρή σχετικά συμμετοχή, αμηχανία, για ένα πρόβλημα που δεν μπορεί ο σχεδιασμός από μόνος του να επιλύσει»[14]. Παρόλη τη δυσκολία του θέματος και την πληθώρα των παραμέτρων που έπρεπε να ληφθούν υπόψη, ο διαγωνισμός κρίθηκε κανονικά. Φαίνεται, δηλαδή, ότι η επιτροπή αποφάνθηκε πως, στα μέτρα του δυνατού, οι λύσεις που προτάθηκαν ανταποκρίνονται στα ζητούμενα. Αναδείχθηκαν οι νικητές και τους ανατέθηκαν οι επόμενες φάσεις της μελέτης, ενώ παράλληλα εξασφαλίστηκαν από το ΥΠΕΚΑ οι απαραίτητοι πόροι για την κατασκευή του έργου. Η περαιτέρω εξέλιξή του παραμένει άγνωστη, ωστόσο μπορεί να γίνει ένα σχόλιο ως προς το χαρακτήρα της επέμβασης αυτής. Η πλατεία Θεάτρου συγκαταλέγεται στις πρώτες αναπλάσεις «ευαίσθητων» περιοχών που κίνησε το ΥΠΕΚΑ στα πλαίσια του προγράμματός του και η θέση της στο κέντρο του Γερανίου είναι νευραλγική για την υλοποίησή του. Ο στόχος, επομένως, της διαμόρφωσης, και κατ' επέκταση του διαγωνισμού, είναι να ανατρέψει την υφιστάμενη υποβάθμιση στο συγκεκριμένο σημείο, δημιουργώντας ένα ζωντανό πόλο, ο οποίος θα εξαπλωθεί «αναβαθμίζοντας» την ευρύτερη περιοχή. Η πρόθεση αυτή εκφράζεται, άλλωστε, και στον τίτλο του διαγωνισμού «Ανάπλαση της περιοχής της πλατείας Θεάτρου» και όχι μόνο της ίδιας της πλατείας. Την ίδια φιλοδοξία μοιάζουν να έχουν και οι λύσεις που βραβεύτηκαν: προτείνουν έναν πυρήνα-τοπόσημο, ο οποίος θα προσελκύει επισκέπτες και θα τους εμπνέει ασφάλεια, με την προοπτική ότι σταδιακά ο χαρακτήρας αυτός θα επικρατήσει σε όλη την περιοχή και θα την αναζωογονήσει. Η τακτική αυτή του «ιού» της ανανέωσης είναι, μεν, πιο εφικτή από άποψη σύλληψης και σχεδιασμού, ωστόσο δεν είναι καθόλου εγγυημένη η επιτυχία της, υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο ο νέος πόλος να αποδυναμωθεί ξανά, πριν προλάβει να «δράσει». Τον προβληματισμό αυτό εκφράζει και η Μπούκη Μπαμπάλου-Νουκάκη θέτοντας τα παρακάτω ερωτήματα: «Είναι ικανό το μικρό αυτό αστικό κενό, που κατ' ευφημισμόν ονομάζεται πλατεία, να συμβάλει στην αντιστροφή της εικόνας που επικρατεί στο ιστορικό κέντρο; Και αν ναι, με τι είδους εργαλεία και αρχιτεκτονικές επεμβάσεις είναι δυνατό να επιτευχθεί μια τέτοια συμβολή;»[15].

[13] Με βάση την προκήρυξη του διαγωνισμού για την Ανάπλαση της περιοχής της Πλατείας Θεάτρου.

[14] Από το κείμενο της Μπούκης Μπαμπάλου-Νουκάκη στο τεύχος που επιμελήθηκε η ΕΑΧΑ Α.Ε. : *Αποτελέσματα αρχιτεκτονικού διαγωνισμού με θέμα ''Ανάπλαση της περιοχής της Πλατείας Θεάτρου''*, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2012.

[15] Ό.π.

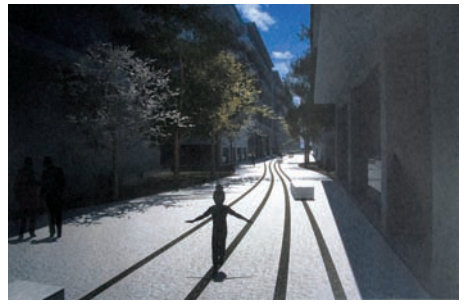

5 ΙΣΟΤΙΜΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

ΑΘΗΝΑ Χ 4

Τέλος, ο πιο πρόσφατος διαγωνισμός της Αθήνας προκηρύχθηκε ξανά από την ΕΑΧΑ Α.Ε., πάλι υπό την αιγίδα του «Αθήνα - Αττική 2014» και σκοπός του είναι «η αναζήτηση προτάσεων για το βασικό κύτταρο της πόλης, το Οικοδομικό Τετράγωνο. Επειδή η Ελληνική πόλη χαρακτηρίζεται από μικρά οικοδομικά τετράγωνα με πυκνό δίκτυο δρόμων, στενά πεζοδρόμια και κατακερματισμένους χώρους πρασίνου, στόχος είναι η δημιουργία ενός μεγαλύτερου πλέον οικοδομικού τετραγώνου (οικοδομικά τετράγωνα Χ 4, ΑΘΗΝΑ Χ 4) που θα επηρεάσει θετικά το μικροκλίμα της περιοχής, την ποιότητα ζωής, την εικόνα αλλά και τη λειτουργία του δημοσίου χώρου»[16], μέσω της αξιοποίησης του ενδιάμεσου «σταυρού» δρόμων τεσσάρων τετραγώνων. Δεν αφορά, μεν, πλατείες της Αθήνας με την τυπική τους σημασία, επιδιώκει όμως τη δημιουργία ενδιάμεσων χώρων στην πόλη που απευθύνονται στους πεζούς και έχουν ποιότητες που προσομοιάζουν αυτές μιας πλατείας. Ο διαγωνισμός «Αθήνα Χ4» διαφοροποιείται αρκετά από όλους τους υπόλοιπους λόγω της φύσης του θέματος και των χαρακτηριστικών διεξαγωγής του.

Καταρχάς δεν αφορά έναν κοινό γεωγραφικά προσδιορισμένο τόπο για όλους τους συμμετέχοντες, αντιθέτως οι ίδιοι έχουν δυνατότητα να επιλέξουν την περιοχή επέμβασής τους. «Η μη-τοπικότητα επέτρεπε την πολλαπλότητα», αναφέρει η Ρένα Σακελλαρίδου, στοιχείο απαραίτητο σε ένα διαγωνισμό που αναζητά νέα μοντέλα για την πόλη. Επίσης, «καθώς ο διαγωνισμός άφηνε ελεύθερη την επιλογή του οικοδομικού τετραγώνου, υπονοούσε κάτι ακόμη πιο σημαντικό: ότι σημειακές επεμβάσεις, μικρά κύτταρα ενσωμάτωσης του ανεπαρκώς δημοσίου, θα μπορούσαν πολλαπλασιαζόμενα να δημιουργήσουν εστίες ανατροφοδότησης του αστικού χώρου και πολύτιμους μετασχηματισμούς του»[17]. Ο διαγωνισμός αυτός είναι ο πρώτος που δίνει μια τέτοια

[16] Απόσπασμα από την προκήρυξη του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ΑΘΗΝΑ Χ4.

[17] Από το κείμενο της Ρένας Σακελλαρίδου (μέλος της κριτικής επιτροπής του διαγωνισμού) στο τεύχος που επιμελήθηκε η ΕΑΧΑ Α.Ε: *Αποτελέσματα διαγωνισμού ΑΘΗΝΑ Χ4*, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2011.

κατεύθυνση, επαναπροσδιορίζει τις υπάρχουσες δομές της πόλης προσβλέποντας στην καλύτερη αξιοποίησή τους και ως τέτοιος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Εισάγει έναν δημόσιο διάλογο για την κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας και επιχειρεί να την αλλάξει «εκ των έσω», με επεμβάσεις που είναι, μεν, σημειακές, αλλά αφορούν πολλά εναλλακτικά «σημεία». Επίσης, στην κλίμακά τους, οι κινήσεις αυτές μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την καθημερινότητα των χρηστών, περισσότερο, ίσως, και πιο στοχευμένα από ό,τι μια διαμόρφωση κεντρικής πλατείας της πόλης. Τέλος, ως διαγωνισμός Ιδεών, ο «ΑΘΗΝΑ Χ4» εκμεταλλεύεται στο έπακρο τον ερευνητικό και πειραματικό χαρακτήρα του θεσμού, επιτρέποντας και ουτοπικές προτάσεις που συμβάλλουν στην εξέλιξη και αποτελούν εφαλτήριο νέων οπτικών για το χώρο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

10 διαγωνισμοί σε 30 χρόνια, 4 πραγματοποιημένοι και 2 υπό υλοποίηση: αυτά είναι τα στοιχεία που προκύπτουν μέσα από μια αναδρομή στη διαμόρφωση του δημοσίου χώρου της Αθήνας από το 1980. Ο καθένας από αυτούς, όπως φαίνεται και από την ανάλυση της εξέλιξής τους, έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, προκηρύσσεται υπό ξεχωριστές συνθήκες και δίνει μια δική του εκδοχή απαξίωσης του θεσμού. Δεν μπορεί να ανιχνευθεί κάποια συνοχή ή πάγια τακτική στο ποιες πλατείες κρίνονται άξιες διαγωνισμών, ούτε ως προς τη θέση τους στην πόλη, ούτε ως προς τον προσανατολισμό του έργου. Είναι αλήθεια πως, σε γενικές γραμμές πρόκειται για επεμβάσεις κάποιας σημασίας και συνθετότητας, με στόχο είτε την προβολή της πόλης, είτε την επίλυση περίπλοκων κοινωνικών καταστάσεων. Ωστόσο, αυτό δεν συνεπάγεται πως για όλα τα αντίστοιχα έργα διενεργούνται διαγωνισμοί, ούτε πως δεν υπάρχουν και θέματα που αντιμετωπίζουν την πόλη πολύ διαφορετικά, όπως στον ΑθήναΧ4. Τελικώς, κάθε διαγωνισμός αποτελεί μια δική του κατηγορία και η εξέλιξή του δίνει ένα δείγμα απόκλισης από την προβλεπόμενη διαδικασία που συμβάλλει στη διαχρονική παράκαμψη αυτού του τρόπου ανάθεσης.

Ανεξάρτητα από το στάδιο στο οποίο εμφανίζονται, τα εμπόδια σωστής εφαρμογής του θεσμού οδηγούν στην κοινή απαξίωσή του, πρώτα από τους αγωνοθέτες, οι οποίοι, αν και συχνά έχουν μερίδιο ευθύνης για την αποτυχία του διαγωνισμού, τη χρησιμοποιούν ως δικαιολογία για να τον αποφύγουν. Συγχρόνως, το ρίσκο της άδοξης έκβασης αποθαρρύνει τους συμμετέχοντες και κατεβάζει το επίπεδο του αρχιτεκτονικού διαλόγου, ενώ οι πολίτες και η κοινή γνώμη δεν μπορούν, φυσικά, να μείνουν ανεπηρέαστοι. Όταν το έργο υποβιβάζεται και αμφισβητείται από την αρχή από τους ίδιους τους συντελεστές του και όταν τα διαχρονικά παραδείγματα ανατροφοδοτούν το φαύλο κύκλο της αποτυχίας των διαγωνισμών, είναι αναμενόμενο ο θεσμός να χάσει την αξιοπιστία του. Και μαζί με αυτήν να αναιρεθούν όλες οι αρετές του, η αξιοκρατία, η δημοκρατικότητα με την έννοια της ανοιχτής συμμετοχής και, ως αποτέλεσμα, η εύρεση της βέλτιστης δυνατής λύσης.

Τα στατιστικά στοιχεία για τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς στην Ελλάδα και μια αναδρομή στην πορεία διαμόρφωσης του αρχιτεκτονικού της έργου καταδεικνύουν πως ο θεσμός δεν έχει ακόμη βρει μια σταθερή θέση μεταξύ των επίσημων διαδικασιών σχεδιασμού. Ο αριθμός των διαγωνισμών που έχουν προκηρυχθεί είναι πολύ μικρός, και για δημόσιους χώρους ακόμη μικρότερος. Το θεσμικό πλαίσιο που τους διέπει ορίστηκε ως το 1976 και τις επόμενες δεκαετίες δεν έγινε καμία προσπάθεια εκσυγχρονισμού του. Παράλληλα οι διατάξεις που ορίζουν τους τρόπους ανάθεσης μελετών για δημόσια έργα υποβίβαζαν σημαντικά το ενδεχόμενο των διαγωνισμών, παρέχοντας στους αρμόδιους φορείς τη δυνατότητα να καταφύγουν σε «αμεσότερες» εναλλακτικές. Τα δεδομένα αυτά, σε συνάρτηση με τον τεράστιο αριθμό μεγάλων δημοσίων έργων που πραγματοποιήθηκαν χωρίς διαγωνισμό, είναι σίγουρα δηλωτικά των προθέσεων των εκάστοτε αρχών σχετικά με το θεσμό, τον οποίο παραμέρισαν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων χάριν ταχύτερων και οικονομικότερων, για αυτούς, λύσεων, ή εφάρμοσαν, σε σπάνιες εξαιρέσεις, με τον λάθος, όμως, τρόπο. Η επιλογή της μεθόδου ανάθεσης και ο προσανατολισμός που δίνεται κάθε φορά στο μελετητή, μέσω αυτής, είναι επίσης ενδεικτικά της αντίληψης κάθε φορέα για το χώρο, στη συγκεκριμένη περίπτωση για τον δημόσιο, και μαρτυρά το πώς αυτός αξιολογεί την, έστω και έμμεση, συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία διαμόρφωσης του περιβάλλοντός τους. Με την απευθείας επιλογή ή την εσωτερική μελέτη από τις τεχνικές υπηρεσίες του, ο αρμόδιος οργανισμός αποκλείει κάθε δημόσια έκφραση της διαδικασίας, προβάλλοντας ένα σχεδιασμό «εκ των άνω» και φαινομενικά, τουλάχιστον, διεκπεραιωτικό, ενδεχομένως εις βάρος μιας πιο σφαιρικής αντιμετώπισης του δημοσίου χώρου υπό διαμόρφωση, την οποία, αντιθέτως, απαιτεί στους διαγωνισμούς.

Ειδικότερα για την Αθήνα, η διαχρονική εικόνα που παρουσιάζει η πολιτική των αρμόδιων φορέων απέναντι στο σχεδιασμό του δημοσίου χώρου χαρακτηρίζεται από συγκυριακότητα, αποσπασματικότητα και απουσία συνολικής στρατηγικής. Παρόλο που κατά καιρούς υπήρξαν κάποια πιο ολοκληρωμένα σχέδια για την πόλη της Αθήνας, όπως το πρώτο ΡΣΑ του 1985, στην πράξη κάθε Όργανο μοιάζει να ακολουθεί μια δική του πολιτική, πραγματοποιώντας έργα αυτόνομα και συχνά χωρίς συνοχή μεταξύ τους. Ακόμη και η θέσπιση του κοινού «οράματος» του ΡΣΑ αποδυναμώθηκε σταδιακά, αφού οι στόχοι του παρέμειναν σχεδόν αμετάβλητοι για πάνω από 30 χρόνια, ενώ οι ανάγκες και τα προβλήματα της πόλης άλλαζαν συνεχώς. Η εικόνα του δημοσίου χώρου διαμορφώθηκε, τελικώς, από ένα collage σχεδιαστικών παρεμβάσεων για τις οποίες δεν υπήρξε ουσιαστική συνεργασία μεταξύ των φορέων, παρόλο που οι δικαιοδοσίες τους τέμνονταν συχνά. Επίσης, οι επεμβάσεις αυτές δεν συνοδεύονταν, κατά κανόνα, από παράλληλα υποστηρικτικά μέτρα κοινωνικής ή οικονομικής φύσης, ούτε εντάσσονταν συχνά σε κάποιο δίκτυο αναπλάσεων, παρά περιορίζονταν στην εδαφική αντιμετώπιση των ζητημάτων, που ενέτεινε τη σημειακότητά τους και δυσκόλευε την επιτυχία τους.

Οι ίδιες αυτές ισορροπίες μας οδηγούν στο σήμερα που, για πρώτη φορά μετά από χρόνια, φαίνεται να χαράσσεται μια πιο σφαιρική στρατηγική για την Αθήνα και, κατ' επέκταση, για τον δημόσιο χώρο της. Συντάσσεται το νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής 2021, το οποίο θέτει στόχους σε βάθος μιας δεκαετίας, «επιτρέποντας ο μακροχρόνιος σχεδιασμός να συναντηθεί ξανά με τις συνθήκες που θα διαμορφώσει η τρέχουσα περίοδος καθοριστικών επιλογών και αλλαγών για την χώρα μας»[1]. Παράλληλα, και σε συμφωνία με το ΡΣΑ, αρθρώνονται από το ΥΠΕΚΑ δύο πιο βραχυπρόθεσμα προγράμματα, το «Αθήνα – Αττική 2014» και το «Σχέδιο Δράσης για το Κέντρο», τα οποία, συνεπή στην τρέχουσα πολιτική για το χώρο, προβάλλουν τις μεγάλες αναπλάσεις ως μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και αποκατάστασης της κοινωνικής ευημερίας. Παρόλο το θετικό αυτό βήμα, είναι ακόμη εμφανής η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των αρμόδιων φορέων: το ΥΠΕΚΑ, σε συνεργασία με το Ίδρυμα Ωνάση, ανακοινώνει διαγωνισμό για την «ανάπλαση» του Κέντρου της Αθήνας («Re-think Athens») και, μέσω της ΕΑΧΑ Α.Ε. προχωρά στη υλοποίηση άλλων στόχων του. Στις κινήσεις αυτές μοιάζει να υπάρχει συντονισμός και κοινό πνεύμα. Αντιθέτως, ο Δήμος δε φαίνεται να εντάσσεται στην προσπάθεια αυτή και συνεχίζει ανεξάρτητα έργα συντήρησης αλλά και επανασχεδιασμού, που ενίοτε αντικρούουν το έργο των άλλων φορέων: ενώ το αντικείμενο του «Re-think Athens» περιλαμβάνει και την αξιοποίηση της πλατείας Δικαιοσύνης, οι Τεχνικές Υπηρεσίες του Δήμου προχωρούν στη ριζικό επανασχεδιασμό της, μόλις λίγους μήνες πριν το διαγωνισμό.

Σε όλα τα επίσημα σχέδια για την πόλη, οι διαγωνισμοί τώρα κατέχουν κεντρική θέση. Παρά τα όσα έχει δείξει η ιστορία του θεσμού τις προηγούμενες δεκαετίες, κυρίως για τη διάθεση των αρμόδιων φορέων απέναντί του, παρατηρείται μια μεταστροφή της πολιτικής για το χώρο, η οποία προβάλλεται ιδιαιτέρως, και ως απάντηση στις ειδικές, για τη χώρα και την Αθήνα, συγκυρίες. Εκτός από την ανακοίνωση και την προκήρυξη μεγάλου αριθμού διαγωνισμών με έντονη στροφή προς τον δημόσιο χώρο, ανανεώνεται, μετά από 35 χρόνια, και το θεσμικό πλαίσιο που τους ορίζει. Εναρμονίζεται με την υπόλοιπη σύγχρονη νομοθεσία περί ανάθεσης δημοσίων έργων και διαφέρει σε κάποια σημεία από το προηγούμενο πλαίσιο περί διαγωνισμών, επιχειρώντας να προστατεύσει κάπως περισσότερο τα δικαιώματα των συμμετεχόντων και, κατ' επέκταση, την επιτυχία της διαδικασίας.

Η τομή αυτή στην επίσημη στάση των Αρχών απέναντι στο σχεδιασμό για την Αθήνα, μπορεί ίσως να ερμηνευθεί μέσα από την ανάγνωση της σημερινής κατάστασης στην πόλη, έτσι όπως αυτή ανιχνεύεται στο χώρο. Καταρχάς, το αίτημα για δημόσιο χώρο «ανοιχτό σε όλους» εκφράζεται πιεστικά από την πλευρά των πολιτών και με κάθε μέσο, επομένως είναι αρκετά λογικό να αποτελεί μια

[1] Από το εισαγωγικό κείμενο του Υπουργού ΠΕΚΑ, Γιώργου Παπακωνσταντίνου, στο τεύχος παρουσίασης του Νέου ΡΣΑ ΑΘΗΝΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ. Στρατηγικές και προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/ Αττικής 2021, έκδοση ΥΠΕΚΑ και ΟΡΣΑ, Ιούλιος 2011, σελ.2.

από τις προτεραιότητες των αρμόδιων φορέων. Επίσης, πολλά από τα κοινωνικά φαινόμενα σήμερα εκδηλώνονται στον δημόσιο χώρο με μια δύναμη που αποκαλύπτει ταυτόχρονα και την ενδεχόμενη εξαθλίωση του ίδιου του δομημένου περιβάλλοντος, αλλά και τα υφέρποντα βαθύτερα προβλήματα της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, με τις σχεδιαστικές αναπλάσεις, η μεν υλική φθορά του χώρου αποκαθίσταται, τα δε φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας μετατοπίζονται, οπότε «κρύβονται» προσωρινά. Τελικά, οι επεμβάσεις στο χώρο που προβάλλονται αυτή τη στιγμή ως κινητήριος δύναμη για οικονομική ανάκαμψη και άρα ως σημείο εκκίνησης για μια σφαιρική αλλαγή, μοιάζει να εξυπηρετούν τις επιθυμίες των πολιτών και συγχρόνως την πολιτική των φορέων. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι ανάγκες της Αθήνας είναι μάλλον πολύ σύνθετες για να λυθούν με μια σειρά, ακόμη και με ένα δίκτυο, χωρικών διαμορφώσεων.

Οι πρώτες κινήσεις για τη «νέα Αθήνα» γίνονται πάντως ιδιαίτερα δυναμικά, με μια διάθεση ανατροπής της μέχρι τώρα τακτικής και στροφή προς νέες πολιτικές. Στο κείμενο προώθησης του έργου του για το έτος 2012, το ΥΠΕΚΑ παραδέχεται και δηλώνει: «Παρά τις εξαιρέσεις, “κατά κράτος” το σύγχρονο δομημένο περιβάλλον στην Ελλάδα εκφράζει την ήττα της αρχιτεκτονικής. Μπορεί άραγε μια ευρεία πολιτική για την αρχιτεκτονική να στηρίξει ανησυχίες και πειραματισμούς που θα εκφράζουν και θα ενσωματώνουν τις σημερινές ανάγκες της κοινωνίας; (...) Το ΥΠΕΚΑ αναλαμβάνει για πρώτη φορά και σε ιδιαίτερη κρίσιμη συγκυρία, πρωτοβουλία για τη συστηματική ενίσχυση της σύγχρονης αρχιτεκτονικής και την προβολή του ελληνικού αρχιτεκτονικού και τεχνικού έργου»[2]. Η υλοποίηση των Ολυμπιακών αλλά και σειράς άλλων έργων όλα αυτά τα χρόνια, με μεθόδους πολύ λιγότερο διαφανείς και αξιοκρατικές απ’ ότι οι διαγωνισμοί, είναι ο δρόμος που διάλεγε μέχρι σήμερα το Υπουργείο αλλά και οι περισσότεροι δημόσιοι φορείς. Ο δρόμος που πιθανόν και να οδήγησε στην «ήττα της δημόσιας αρχιτεκτονικής».

Με τα έργα αυτά να στέκονται ακόμη όρθια, αλλά απαξιωμένα από τους χρήστες τους, η προώθηση των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών είναι ίσως μία ακόμη απόπειρα να βρεθεί ένας νέος τρόπος πραγματοποίησης των δημοσίων παρεμβάσεων. Ένας τρόπος, ο οποίος από τη φύση του προκαλεί τη δημοσιότητα, εντάσσοντας περισσότερους ανθρώπους στην διεξαγωγή του. Στους πιο πρόσφατους διαγωνισμούς, για παράδειγμα αυτούς της ΕΑΧΑ Α.Ε. το 2010, για τους οποίους εκδίδονται τεύχη και διαφημίζονται ανοιχτές εκθέσεις όλων των συμμετοχών, το στοιχείο της προβολής είναι ακόμη πιο έντονο. Επιδιώκεται η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία επιλογής, μέσω της πρόσβασής τους στις αποφάσεις και της ενημέρωσής τους, με έμμεσο στόχο, φυσικά, και τη μεγαλύτερη αποδοχή του έργου. Προφανώς, δεν μπορεί να υπάρξει ποτέ εγγύηση για την επιτυχία μιας διαμόρφωσης, κάποια χαρακτηριστικά διεξαγωγής των διαγωνισμών, όμως, τη διευκολύνουν. Καταρχάς, μέσω της ανοιχτής αυτής διαδικασίας ανάθεσης,

2 Από την ιστοσελίδα του Υπουργείου, στην ενότητα ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.

η ευθύνη για το τελικό αποτέλεσμα μοιράζεται, συχνά μάλιστα μεταφέρεται σχεδόν, από τον αγωνοθέτη στο πρόσωπο του αρχιτέκτονα, ενώ για την κοινή γνώμη η απόφαση μοιάζει λιγότερο αυθαίρετη και αντιμετωπίζεται πολύ πιο θετικά. Επίσης, είναι λογικό, εφόσον διευρύνεται ο αρχιτεκτονικός διάλογος, να αυξάνονται και οι πιθανότητες εξεύρεσης μιας καλύτερης, ποιοτικά, λύσης. Σε μια περίοδο γενικής αμφισβήτησης των επίσημων στρατηγικών, κατά την οποία μάλιστα αυτές καλούνται να δώσουν τις απαντήσεις σε πολλά προβλήματα της κοινωνίας και της πόλης, η επιλογή του συγκριτικά δημοκρατικότερου θεσμού των διαγωνισμών με όλα τα παραπάνω οφέλη είναι σίγουρα και πολιτική κίνηση. Και ως επικοινωνιακή τακτική γίνεται ακόμη πιο αποτελεσματική, όσο περισσότερο προβάλλεται. Για παράδειγμα, πριν ακόμα προκηρυχθεί ο διαγωνισμός «Re- think Athens», το λογότυπό του κατέκλυσε την πόλη, σε αφίσες, σε λεωφορεία και στο μετρό, τοποθετώντας στο επίκεντρο το τεράστιο αυτό έργο με τους φορείς που το στηρίζουν και επηρεάζοντας έμμεσα τον προσανατολισμό της συζήτησης για το Κέντρο.

Αφορμές για ουσιαστική αλλαγή στη νοοτροπία και την πολιτική σχεδιασμού του δημοσίου χώρου υπάρχουν στην Αθήνα του 2012. Οι συνθήκες που επικρατούν αποτελούν, κατά μια έννοια, επιτακτική ευκαιρία να αξιοποιηθούν σωστά τα εργαλεία που ήδη υπάρχουν και να αναζητηθούν νέα, στα πλαίσια, βέβαια, ενός συνολικού οράματος για την πόλη. Απομένει να φανεί αν οι πιέσεις και οι προθέσεις για επαναπροσδιορισμό είναι αρκετά ισχυρές ώστε να ανατρέψουν τις πάγιες πρακτικές και τα αίτιά τους που οδήγησαν τον δημόσιο χώρο στη σημερινή του κατάσταση.

ΑΡΘΡΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ

Αντωνακάκης Δημήτρης, “Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί: Η ευθύνη της κρίσης”, κείμενο ομιλίας στην ημερίδα με θέμα «Ευ(δι)αγωνίζεσθαι! - Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί ως αξιοκρατική διαδικασία διαμόρφωσης του δομημένου περιβάλλοντος»_ του ΤΕΕ-ΤΚΔΘ και του ΣΑΔΑΣ Νομού Λάρισας_ 7 Ιουνίου 2011_ Λάρισα, *Δομές,* 100/2011, τόμος Α, σελ.6-11.

Αντωνακάκης Δημήτρης, “Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί. Προσεγγίσεις”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.118.

Ανώνυμο, ‘‘Διαμόρφωσις πλατείας Συντάγματος: Μελέτη των Υπηρεσιών Οικισμού και Συγκοινωνιακών Έργων του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων’’, *Αρχιτεκτονική,* 1957.

Ανώνυμο, ‘‘Οι αρμόδιοι φορείς για το σύστημα της μελετοκατασκευής’’, *Αρχιτέκτονες,* 29/2001, σελ.57-60.

Ανώνυμο, “Πεζόδρομος Διονυσίου Αρεοπαγίτου - Αποστόλου Παύλου”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003, σελ.146-149.

Ανώνυμο, “Τα έργα της πλατείας Ομονοίας”, *Αρχιτεκτονική*, 1959, σελ.16-19.

Βλαστός Θάνος, ‘‘Προς μια βιώσιμη πρωτεύουσα. Το στοίχημα της αρχιτεκτονικής’’, *Αρχιτέκτονες*, 9-10/1997, σελ.58-63.

Γάκης Νίκος, Μαρτίνος Νίκος, ‘‘Αρχιτεκτονική σε τιμή ευκαιρίας’’, *Αρχιτέκτονες*, 14/1999, σελ.34-36.

Γιακουμακάτος Αντρέας, “Αφαίρεση και συμβολισμός. Δύο πλατείες στην Αθήνα”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 38/2004, σελ.185-188 .

Ησαΐας Δημήτρης, Παπαϊωάνου Τάσης, ‘‘Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί σε κρίση;’’, *Αρχιτέκτονες,* 5-6/1996, σελ.28-30.

Ιωαννίδου Φωτεινή, Σιβρή Μυρσίνη, Χελιδώνη Κατερίνα, “Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί του μεσοπολέμου (1920-1940)”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.96-103.

Καζέρος Νίκος, ‘‘Εκτός περιοχής Ψυρρή’’, *Αρχιτέκτονες,* 5-6/1996, σελ.35-37.

Καλογεράς Νίκος, “Αντικατοπτρισμοί σε αρχιτεκτονικό τοπίο. Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί τα τελευταία 20 χρόνια”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 20/1986, σελ.80-84.

Καλογεράς Νίκος, “Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί. Μύθος και πραγματικότητα”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.94-95.

Καλογεράς Νίκος, ‘‘Μελετοκατασκευές - «πακέτα»: οι θέσεις του ΕΜΠ’’, *Αρχιτέκτονες,* 9-10/1997, σελ.14-15.

Καναρέλης Θεοκλής, ‘‘Τρίτη, τέταρτη, πέμπτη πλατεία...’’, *Αρχιτέκτονες,* 11/1998, σελ.26-28.

Κανελλοπούλου Δήμητρα, “Η μετακίνηση ως παράγοντας μετασχηματισμού του δημοσίου χώρου. Το παράδειγμα τριών πλατειών της Αθήνας”, *Πρακτικά Συνεδρίου Δημόσιος Χώρος… αναζητείται_ 20-22 Οκτωβρίου 2011_ Ολύμπιον- Θεσσαλονίκη*, ΣΤ2, επιμ. Αδηλενίδου Γιώτα, Γουδίνη Ανθή, Κούρτη Παρασκευή, Μπεκιαρίδης Βαγγέλης, Ταράνη Παρασκευή, Θεσσαλονίκη, Cannot Not Design Publications, 2011.

Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω, “Ο πρώτος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός της νεότερης Ελλάδας”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.110-112.

Κόκκορης Πάνος, “Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί ως μέσο για την ανάδειξη νέων αρχιτεκτόνων”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 29/1995, σελ.131-132.

Κονταράτος Σάββας, “Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί ως μέσο για την προώθηση της αρχιτεκτονικής και την αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 29/1995, σελ.118-120.

Κουρκουμέλης Δημήτρης, Ρόβλιας Ντίνος, “Τα μεγάλα έργα και ο ρόλος του αρχιτέκτονα”, *Αρχιτέκτονες*, 9-10/1997, σελ.51-53.

Κωτσάκη Αμαλία, “Αναζητώντας τον στόχο στους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς κατά την τελευταία τριακονταετία στην Ελλάδα”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.104-109.

Κωτσάκη Α., Χριστοδουλόπουλος Β., Χριστοδουλοπούλου Ρ., “Με τη ματιά του ηλεκτρονικού υπολογιστή”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα,* 24/1990, σελ.113-117.

Λιακατάς Ιωάννης, Πεχλιβανίδου Αναστασία, “Αρχιτεκτονικοί Διαγωνισμοί. Μια μέχρι σήμερα περιθωριακή κατάκτηση”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.119-120.

Μεσαρέ Ίνης, “Κεραμεικός: θύμα της θεωρίας των «τριών πόλων»;”, *Αρχιτέκτονες*, 15/1999, σελ.20-22.

Μπίρης Τάσος, “Πανελλήνιοι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί. Σκέψεις μετά 20 έτη”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.122.

Μωραΐτης Κώστας, “Ασκήσεις ύφους. Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί και πειραματισμός πάνω στην αρχιτεκτονική εικόνα της πόλης”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.120-121.

Παπαδοπούλου Μάρω, ‘‘Η τρίτη πλατεία της Αθήνας’’, *Αρχιτέκτονες,* 16/1999, σελ.23-28.

Παππάς Θανάσης, ‘‘Οι αρχιτέκτονες και η μελετοκατασκευή’’, *Αρχιτέκτονες,* 29/2001, σελ.56.

Ρηγόπουλος Δημήτρης, “Αρχιτεκτονικής... αγώνας άγονος”, *Η Καθημερινή*, 9.3.2003.

Ρηγόπουλος Δημήτρης, “Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες”, *Η Καθημερινή*, 23.3.2003.

Συμεών Ανδρέας, “Σκέψεις για τον τρίτο πόλο του ιστορικού κέντρου της Αθήνας”, *Αρχιτέκτονες*, 13/1999, σελ.42-43.

Τζιρτζιλάκη Ελένη, ‘‘Το τοπίο της γειτονιάς’’, *Αρχιτέκτονες,* 5-6/1996, σελ.38-39.

Τουρνικιώτης Παναγιώτης, “EUROPAN 7 και τέλος”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 39/2005, σελ.26-27.

Τσιώμης Γιάννης, ‘‘Αθήνα: Πόλις επί πόλεως ή πόλις επιπολαίως;’’, *Αρχιτέκτονες*, 9-10/1997, σελ.70-73.

Φιλιππίδης Δημήτρης, “Επίδραση των διαγωνισμών στην πορεία της ελληνικής αρχιτεκτονικής (1)”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 24/1990, σελ.90-93.

Φιλιππίδης Δημήτρης, “Η Αλίκη στο δημόσιο χώρο της Αθήνας”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 37/2003, σελ.146-149.

Φιλιππίδης Δημήτρης, “Για τη ρευστότητα των πραγμάτων: σχόλια για τον ελληνικό δημόσιο χώρο”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 39/2005, σελ.24-25.

Φινές Κώστας, “Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, 1950-1970”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 29/1995, σελ.121-125.

Φλώρος Χρήστος, “Οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί μετά τη μεταπολίτευση 1974-93”, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 29/1995, σελ.126-130.

Φυντικάκης Νίκος, ‘‘Απόηχοι του συστήματος μελέτη-κατασκευή’’, *Αρχιτέκτονες,* 29/2001, σελ.61-62.

Χριστοδούλου Χάρις, “Εννοιολογικές εγγραφές του δημοσίου χώρου στις προκηρύξεις σύγχρονων διεθνών διαγωνισμών αστικού σχεδιασμού”, *Πρακτικά Συνεδρίου Δημόσιος Χώρος… αναζητείται_ 20-22 Οκτωβρίου 2011_ Ολύμπιον- Θεσσαλονίκη*, Α12, επιμ. Αδηλενίδου Γιώτα, Γουδίνη Ανθή, Κούρτη Παρασκευή, Μπεκιαρίδης Βαγγέλης, Παρασκευή Ταράνη, Θεσσαλονίκη, Cannot Not Design Publications, 2011.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Ανδρέου Ανδρομάχη Ελένη, Δασκαλάκη Βασιλική, Παπαγεωργίου Ιωάννα, *Πλατεία Κοτζιά. Εξαίρεση ή συνήθης αθηναϊκή πλατεία;,* Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Ιστορία-Θεωρία 8/ Κατεύθυνση Γ Θεωρίες για τη σύγχρονη πόλη", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 2011.

Γαλιλαίου Ορπίνα, Μαρινοπούλου Μαρίνα, *Πλατεία Κοτζιά: Μια ανάγνωση του αστικού τοπίου,* Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 1993.

Γιάννου Ελένη, *Η πλατεία Ομονοίας στο επίκεντρο του σχεδιασμού των δημοσίων χώρων της Αθήνας,* Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Θέματα Αστικού Σχεδιασμού", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2009.

Δεληκάρη Βενετία, *Προσέγγιση σε ζητήματα αστικής ανάπτυξης- Η περίπτωση των Εξαρχείων*, Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Θέματα Αστικού Σχεδιασμού", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2009.

Κοκώση Αναστασία, *Πλατεία Κεραμεικού. Πολιτιστικό Συγκρότημα Γκαζιού. Στάση Κεραμεικός του ΜΕΤΡΟ: Δυνατότητες διερεύνησης, επαύξησης, ενοποίησης αστικών υπαίθριων χώρων στο κέντρο της πόλης,* Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Σχεδιασμός με τη φύση στο περιβάλλον της πόλης", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2008.

Κολιγιάννη Αικατερίνη, Παπασταματάκη Ελευθερία, *Το γλυπτό στην πλατεία: Το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας,* Διάλεξη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 2008.

Κουρκάκης Κωνσταντίνος, *Πεζοδρομήσεις στο Ιστορικό Κέντρο της Αθήνας*, Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Προσεγγίσεις του Σχεδιασμού στην Ελλάδα", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2009.

Μελαμπιανάκη Ευγενία, *Οι πλατείες της Αθήνας 1834-1945. Διαδικασία διαμόρφωσης, Λειτουργία, Πολεοδομική σημασία*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ Τομέας Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2006.

Σκούφογλου Μάνος, *Πλατεία Θεάτρου: για μια εναλλακτική πρόταση παρέμβασης στο κέντρο της Αθήνας*, Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Πολεοδομικό Δίκαιο", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2010.

Σκούφογλου Μάνος, *Πλατεία Θεάτρου κοινωνικών αντιφάσεων*, Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Θέματα Αστικού Σχεδιασμού", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2010.

Φιλιππίδης Δημήτρης (επιστ.υπεύθ.), *Αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί και σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική: β' φάση,* Ερευνητικό Πρόγραμμα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 2000.

Χατζήνα Σοφία, *Πλατεία Μεταξουργείου: λανθάνον δυναμικό και αρχές αναβάθμισης,* Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα "Θέματα Αστικού Σχεδιασμού", Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Αθήνα, 2006.

ΒΙΒΛΙΑ

Γέροντας Δημήτριος, *Ιστορία του Δήμου Αθηναίων (1835-1971)*, Εκδόσεις Δήμου Αθηναίων, Αθήνα, 1972.

ΕΑΧΑ Α.Ε. (επιμ.), *Αποτελέσματα Αρχιτεκτονικού Διαγωνισμού με θέμα "Ανάπλαση της περιοχής της Πλατείας Θεάτρου",* Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2012.

ΕΑΧΑ Α.Ε. (επιμ.), *Αποτελέσματα Διαγωνισμού ΑΘΗΝΑΧ4,* Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2011.

ΕΑΧΑ Α.Ε. (επιμ.), *Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός των τεσσάρων πλατειών της Αθήνας. Ομόνοια, Σύνταγμα, Μοναστηράκι, Κουμουνδούρου. Κατάλογος Συμμετοχών,* Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2001.

Καρύδης Ν. Δημήτρης, *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, 2006.

Massey Doreen, *For Space*, London, SAGE Publications, 2006.

Μαυρουδή Τόνια, Μουρατίδου Γιώτα (επιμ.), *publi**city**/δημόσια**πόλη***, Θεσσαλονίκη, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΑΝΟS, 2011, (κατάλογος έκθεσης που διοργάνωσε το ΤΕΕ/ΤΚΜ).

Μπίρης Η. Κώστας, *Αι Αθήναι. Από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, Αθήνα, Εκδόσεις ΜΕΛΙΣΣΑ, 1995 (Β' έκδοση).

Σαρηγιάννης Μ. Γεώργιος, *Αθήνα 1830-2000. Εξέλιξη, Πολεοδομία, Μεταφορές*, Αθήνα, Εκδόσεις Συμμετρία, 2000.

Χατζηγεωργίου Ματένια (επιμ.), *ΑθήναΧ4. Αρχιτεκτονικές Προτάσεις για την πόλη. Αποτελέσματα Διαγωνισμού Ιδεών*, Αθήνα, ΕΑΧΑ Α.Ε., 2011.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

athensville.blogspot.gr/2012/01/e.html

government.gov.gr/wp-content/uploads/2011/05/Σχέδιο-Δράσης-για-το-Κέντρο-της-Αθήνας.pdf

kikitriantafylli.wordpress.com

news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_1_16/03/2011_435951

news.kathimerini.gr/4Dcgi/4Dcgi/_w_articles_civ_17_22/11/2009_362006

panepistimioupezodromos.gr/sites/panepistimioupezodromos.gr/files/material/Re-think-Athens.pdf

portal.tee.gr/portal/page/portal/INFO_TEE/INFO_2010/2010_10/22-10/9333B014024E7836E04046D412C21970

www.anoihtipoli.gr/anakoinoseis/topothetisitis-anoichtis-polis-schetika-me-to-201cschedio-drasis201d-gia-to-kentrotis-athinas www.enet.gr/?i=news.el.article&id=135560

www.greekarchitects.gr/gr/αρχιτεκτονικες-ματιες/σιωπηλές-πλατείες-α-μέρος-id3167

www.iospress.gr/mikro2001/mikro20010602.htm

www.omikronconsulting.gr/projpdf/pdf_projid_285.pdf

www.organismosathinas.gr/Default.aspx?id=67

www.paron.gr/v3/new.php?id=67700&colid=&catid=33&dt=2011-06-12%200:0:0

www.piraeusculturalcoast.org.gr/index.php?lang=el www.rethinkathens.org/competition www.tovima.gr/culture/article/?aid=341212

www.ypeka.gr/

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

Δήμος Αθηναίων, *Σχέδιο προκήρυξης πανελλήνιου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Εθνικής Αντιστάσεως*, 1994, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

Δήμος Αθηναίων, *Προκήρυξη πανελλήνιου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών για τη διαμόρφωση της πλατείας Κεραμεικού*, 1981, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

Δήμος Αθηναίων, *Προκήρυξη πανελλήνιου αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη μελέτη του χώρου της Δημοτικής Αγοράς,* 1990, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη διαγωνισμού ιδεών «ΑΘΗΝΑΧ4»*, 2010, (από το αρχείο της ΕΑΧΑ Α.Ε.).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Ελευθερίας (Κουμουνδούρου)*, 1998, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων με θέμα «Ανάπλαση της περιοχής της πλατείας Θεάτρου»*, 2010, (από το αρχείο της ΕΑΧΑ Α.Ε.).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου*, 1998, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Ομονοίας*, 1998, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

ΕΑΧΑ Α.Ε., *Προκήρυξη ανοιχτού αρχιτεκτονικού διαγωνισμού προσχεδίων για τη διαμόρφωση της πλατείας Συντάγματος,* 1998, (από το αρχείο του ΣΑΔΑΣ).

ΥΠΕΚΑ, ΟΡΣΑ, *ΑΘΗΝΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ. Στρατηγικές και προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας-Αττικής 2021*, έκδοση ΥΠΕΚΑ και ΟΡΣΑ, 2011.

ΥΠΕΚΑ, *ΑΘΗΝΑ-ΑΤΤΙΚΗ 2014,* έκδοση ΥΠΕΚΑ, 2010.

ΦΕΚ Β’ 684/1970, *Περί εγκρίσεως προδιαγραφών «περί αρχιτεκτονικών διαγωνισμών και όρων διενέργειας αυτών»*, Απόφαση υπουργού Δημοσίων Έργων υπ’ αριθ. Ε.27960/19665.

ΦΕΚ Β’ 459/1971, *Περί τροποποιήσεως της υπ’ αριθ. Ε.27960/19665/1970 υπουργ. αποφάσεως*, Απόφαση υπουργού Δημοσίων Έργων υπ’ αριθ. Ε.16164/807.

ΦΕΚ Β’ 887/1976, *Περί τροποποιήσεως της υπ’ αριθ. Ε.27960/19665/1970 υπουργ. αποφάσεως*, Απόφαση υπουργού Δημοσίων Έργων υπ’ αριθ. Ε.22734/970.

ΦΕΚ Α’ 295/1977, *Περί μητρώου μελετητών και αναθέσεως και εκπονήσεως μελετών*, Νόμος υπ’ αριθ. 716.

ΦΕΚ Α’18/1985, *Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας*, Νόμος υπ’ αριθ. 1515.

ΦΕΚ Α’ 223/1985, *Κατασκευή δημοσίων έργων*, Προεδρικό διάταγμα υπ’ αριθ. 609.

ΦΕΚ Δ’ 80/1988, *Έγκριση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Δήμου Αθηναίων (Ν. Αττικής),* Απόφαση αναπληρωτή υπουργού ΠΕΧΩΔΕ υπ’ αριθ. 255/45.

ΦΕΚ Β’ 517/1994, *Κατάρτιση Καταστατικού του Οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης «Θεσσαλονίκη 97»*, Απόφαση Νομάρχη Θεσσαλονίκης υπ’ αριθ.32276.

ΦΕΚ Β’ 551/1995, *Ίδρυση Εταιρίας με την επωνυμία «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Ανώνυμη Εταιρία»*, Απόφαση υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Οικονομικών, Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων υπ’ αριθ. 69163.

ΦΕΚ Β’ 909/1997, *Τροποποίηση της κοινής υπουργικής απόφασης υπ’ αριθ. 69163/1995 και έγκριση του καταστατικού της εταιρίας ΕΑΧΑ Α.Ε.*, Κοινή απόφαση υπουργών υπ’ αριθ. 45810.

ΦΕΚ Α’ 230/1998, *Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας για τις δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών προς τις διατάξεις της Οδηγίας 92/50/ΕΟΚ* (εξαίρεση του κανονισμού λειτουργίας της εταιρίας από την ισχύουσα εθνική νομοθεσία), Προεδρικό διάταγμα υπ’ αριθ. 346.

ΦΕΚ Α’ 42/2005, *Ανάθεση και εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων εκπόνησης μελετών και παροχής συναφών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις*, Νόμος υπ’ αριθ. 3316.

ΦΕΚ Α’ 62/2010, *Ταυτότητα κτιρίων, υπερβάσεις δόμησης και αλλαγές χρήσης, μητροπολιτικές αναπλάσεις και άλλες διατάξεις* (μετονομασία της εταιρίας με διακριτικό τίτλο ΕΑΧΑ Α.Ε., τροποποίηση του καταστατικού της και διεύρυνση των αρμοδιοτήτων και του σκοπού της), Νόμος υπ’ αριθ. 3843.

ΦΕΚ Α’ 182/2010, *Χρηματοδότηση Περιβαλλοντικών Παρεμβάσεων, Πράσινο Ταμείο, Κύρωση Δασικών Χαρτών και άλλες διατάξεις*, Νόμος υπ’ αριθ. 3889.

ΦΕΚ Β’ 1427/2011, *Νέο πλαίσιο διενέργειας των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών*, Απόφαση υπουργού ΠΕΚΑ υπ’ αριθ. πρωτ. οικ. 26804.

ΑΦΕΤΗΡΙΑ

8| www.genderandpublicspace.org/buildingacampaign/index.html.

10| Αφίσα αναρτημένη στα γραφεία των Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου Αθηναίων.

13| Εξώφυλλα των τευχών του «Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας- Αττικής 2021» και του προγράμματος «Αθήνα-Αττική 2014».

14-15|
1. Αφίσα εκδηλώσεων στο Πάρκο Ναυαρίνου // exarchia.pblogs.gr/a-ti-wraio-parko-nea-apo-th-nayarinoy.html.
2. www.kmprotypigeitonia.org.
3. Το εξώφυλλο της Athens Voice, τεύχος 389, 26 Απριλίου-2 Μαΐου 2012.
4. Αφίσα δράσης των atenistas // atenistas.org.
5. Αφίσα των «Αγανακτισμένων» Αλιβερίου // www.egnomi.gr/article.php?id=15029&category_id=59.
6. Αφίσα εκδήλωσης της ομάδας Lunch Street Party // lunchstreetparty.blogspot.com.
7. atenistas.org.
8. atenistas.org.
9. Αφίσα της ομάδας «λόκαλ» // localathens.blogspot.com.
10. Απόσπασμα άρθρου της Athens Voice, τεύχος 389, 26 Απριλίου-2 Μαΐου 2012.
11. Αφίσα προώθησης ημερίδας του «Νέου Κινήματος Αρχιτεκτόνων» // www.neokinima-arch.gr.
12. Αφίσα δράσης // politicsgr.net/?p=18372.

16-17|
1. Πρόσκληση σε εσπερίδα του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Χανίων // www.archa.gr/en/events/Celebrating_Public_Space.
2. Αφίσα της έκθεσης διοργάνωσε το ΤΕΕ/ΤΚΜ publi¬¬ccity/δημόσιαπόλη στο Μουσείο Μπενάκη // epress-fasx.blogspot.com/2011/12/blog-post_20.html.
3. Πρόσκληση συζήτησης που διοργάνωσε η ομάδα «Συνδετήρας» // sindetiras.wordpress.com.
4. Αφίσα του «αστικού πειράματος» που διοργάνωσε το περιοδικό “parallaxi” στη Θεσ/νίκη // www.parallaximag.gr.
5. Πρόγραμμα των εκδηλώσεων “p-public”στα Χανιά // www.p-public.gr/el/lectures.
6. Διαφημιστική αφίσα του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού “Re- think Athens” // seminariadimosiografias.blogspot.com/2012/04/rethink-athens.html.
7. Αφίσα προώθησης του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για το «Μουσείο Ενάλιων Αρχαιοτήτων» στον Πειραιά // www.piraeusculturalcoast.org.gr.
8. Αφίσα για τα εγκαίνια της έκθεσης των συμμετοχών στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την «Ανάπλαση της Πλατείας Θεάτρου» // www.astynet.gr.
9. Αφίσα για τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού «ΑθήναΧ4» // www.astynet.gr.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ

22| Public**city**/δημόσια**πόλη** (2011). Φωτογραφίες δημοσιευμένων λύσεων από τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς:
1. *Ανάπλαση της Νέας Παραλίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.51.
2. *Ανάπλαση της κεντρικής πλατείας και του εμπορικού κέντρου της Νέας Ορεστιάδας, Ορεστιάδα, Γ’ βραβείο* // σελ.217.
3. *Διαμόρφωση του χώρου έλους Αγυιάς και του πλησίον εκτός σχεδίου παραλιακού χώρου Πάτρας, Πάτρα, Α’ βραβείο* // σελ.205.
4. *Διαμόρφωση της κεντρικής πλατείας (πλατεία Νίκης) της Κοζάνης, Κοζάνη, Α’ βραβείο* // σελ.179.
5. *Ανάπλαση της πλατείας Διοικητηρίου του δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.67.
6. *Διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου, Αθήνα, Α’ βραβείο* // σελ.93.
7. *Ανάπλαση της πλατείας Ελευθερίας στο Ηράκλειο Κρήτης, Ηράκλειο, Α’ βραβείο* // σελ.123.
8. *Διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου, Αθήνα, Α’ βραβείο* // σελ.92.
9. *Μελέτη αποκατάστασης και χρήσης του ανατολικού Νεωρίου, της δεξαμενής Ζανέ και της αποθήκης άλατος στο λιμάνι του Ηρακλείου, Ηράκλειο, Β’ βραβείο* // σελ.139.
10. *Ανάπλαση της Νοτιοανατολικής Πύλης Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.57.
11. *Ανάδειξη και επανάχρηση Δυτικών Νεωρίων και ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου, Ηράκλειο, Β’ βραβείο* // σελ.149.
12. *Ανάπλαση της περιοχής της πλατείας Θεάτρου, Αθήνα, Α’ βραβείο* // σελ.109.
13. *Πολεοδομική και αρχιτεκτονική αξιοποίηση του χώρου Ιπποδρόμου Φαλήρου, Αθήνα, Α’ βραβείο* // σελ.81.
14. *Ανάπλαση της ευρύτερης περιοχής της πλατείας Χρηματιστηρίου στη Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.37.
15. *Διαμόρφωση του χώρου αφετηρίας του κλασσικού μαραθωνίου δρόμου, Μαραθώνας, Α’ βραβείο* // σελ.201.
16. *Ανάπλαση της Νέας Παραλίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.105.
17. *Ανάπλαση της πλατείας Καπνεργάτη και της περιοχής ανατολικά από τις Καμάρες στην πόλη της Καβάλας, Καβάλα, Α’ βραβείο* // σελ.167.
18. *Ανασχεδιασμός του μνημειακού άξονα της Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.45.
19. *Ανάπλαση του περιβάλλοντος χώρου του μνημειακού συνόλου των Δώδεκα Αποστόλων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.71.
20. *Ανασχεδιασμός του μνημειακού άξονα της Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη, Α’ βραβείο* // σελ.45.
21. *Ανάπλαση της περιοχής Φαλήρου και της πλατείας Νικοτσάρα της πόλης της Καβάλας, Καβάλα, Γ’ βραβείο* // σελ.159.
22. *Ανάπλαση της περιοχής Δημοτικού Πάρκου- Κήπου της πόλης του Κιλκίς, Κιλκίς, Β’ βραβείο* // σελ.229.
23. *Αθήνα Χ4, Αθήνα, Βραβείο (από 5 ισότιμα)* // σελ.117.
24. *Αθήνα Χ4, Αθήνα, Βραβείο (από 5 ισότιμα)* // σελ.117.
25. *Δημιουργία του Μητροπολιτικού Πάρκου Αθήνας στο Ελληνικό, Αθήνα, Β’ βραβείο* // σελ.105.

26| *Από το ΦΕΚ Β’ 684/1970.*

28| *Σύνθεση αποσπασμάτων από τα ΦΕΚ Β’ 684/1970 και ΦΕΚ Β’ 1427/2011.*

30| *Σύνθεση αποσπασμάτων από τα ΦΕΚ Β’ 684/1970 και ΦΕΚ Β’ 1427/2011.*

36| *Reynald Drouhin, “Trou-Pochoir”* // www.reynalddrouhin.net/rd/archive/intentions/trou-pochoir.

50| Alexander Rodchenko, “Architectural Composition”, Zhivskulptarkh, 1919 // empirevalley.tumblr.com.

58| Φωτογραφικά στιγμιότυπα από τις πλατείες:
1. Κουμουνδούρου.
2. Ομονοίας.
3. Συντάγματος.
4. Μοναστηρακίου.
5. Κλαυθμώνος.
6. Κοτζιά.
7. Συντάγματος.
8. Συντάγματος.

64-115| Αντικειμενικά χαρακτηριστικά και πορεία διαμόρφωσης των πλατειών:

1. Αβησσυνίας
   1. Η πλατεία Αβησσυνίας το 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.58, χάρτης 21.
   2. Η θεσμοθετημένη πλατεία Αβησσυνίας το 1940 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.59, χάρτης 22.
   3. Άποψη της πλατείας το 2011 // pisostapalia.blogspot.com/2012/02/blog-post_02.html.
   4. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

2. Αγ. Κων/νου
   1. Η προβλεπόμενη πλατεία στη θέση της σημερινής πλατείας Αγ. Κων/νου στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.66, σχέδιο 30.
   2. Η εκκλησία του Αγ. Κων/νου, σε σχέδια του Λύσανδρου Καυταντζόγλου // Μπίρης Η. Κώστας (1995), σελ.209.
   3. Η πλατεία Αγ. Κων/νου στην οριστική της έκταση το 1930 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.68, χάρτης 33.
   4. Τραπεζοκαθίσματα στην πλατεία Αγ. Κων/νου το μεσοπόλεμο // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.70, εικόνα 141.
   5. Η πλατεία Αγ. Κων/νου όπως εμφανίζεται στο προπολεμικό κτηματολόγιο του Δήμου Αθηναίων // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.69, σχέδιο 33.
   5. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

3. Αυδή
   1. Άποψη της πλατείας το 2011 // www.oliarosblog.com/?lang=gr&p=177.
   2. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

4. Βαρβάκη
   1. Η Εμπορική Αγορά και ο Κήπος του Λαού στο σχέδιο των Κλεάνθη-Schaubert // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.79, σχέδιο 43.
   2. Η Εμπορική Αγορά και ο Κήπος του Λαού βόρεια από αυτήν, στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.79, σχέδιο 44.
   3. Το Βαρβάκειο Λύκειο, φωτογραφία του 1936 // Μπίρης Η. Κώστας (1995),σελ.146.
   4. Το Βαρβάκειο Λύκειο και τα παραπήγματα απέναντι από τη Βαρβάκειο Αγορά, το 1836 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.83, εικόνα 160.
   5. Τα παραπήγματα απέναντι από τη Βαρβάκειο Αγορά // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.82, εικόνα 159.
   6. Άποψη της πλατείας έτσι όπως διαμορφώθηκε με τα έργα του 2002 // news.in.gr/greece/article/?aid=556755.
   7. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

5. Δημοπρατηρίου
   1. Η πλατεία Δημοπρατηρίου στο σχέδιο του Κτηματολογίου του Δήμου Αθηναίων του 1936 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.88, σχέδιο 53.
   2. Άποψη της πλατείας έτσι όπως διαμορφώθηκε με τα έργα του 2003 // www.astynet.gr/projects.php?c=15&p=16.
   3. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

6. Δικαιοσύνης
   1. Άποψη του Τυπογραφείου από την Πανεπιστημίου // www.flickr.com/photos/pan_paniscus/5578448841/lightbox.
   2. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.
   3. Άποψη της νέας διαμόρφωσης του Δήμου που εκπονείται το 2011 // land8.com/photo/3dmela14/prev?context=user.

7. Εξαρχείων
   1. Η περιοχή γύρω από την πλατεία Εξαρχείων το 1876 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.345, χάρτες 135.
   2. Η πλατεία Εξαρχείων όπως εμφανίζεται στον προπολεμικό χάρτη του κτηματολογίου // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.347, σχέδιο 198.
   3. Η πλατεία Εξαρχείων // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.347, εικόνα 689.
   4. Πρόταση ανάπλασης της πλατείας Εξαρχείων το 1986, μελέτη Σ. Τσαγκαράτου // Δεληκάρη Βενετία, “Προσέγγιση σε ζητήματα αστικής ανάπτυξης- Η περίπτωση των Εξαρχείων ”, Σπουδαστική Εργασία στο μάθημα «Θέματα Αστικού Σχεδιασμού», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών/ ΔΠΜΣ Κατεύθυνση Β Πολεοδομίας- Χωροταξίας/ Αθήνα, 2009, σελ.34, εικόνα 35 (αρχική πηγή: Τσαγκαράτος, Σ., 2001, Πολεοδομικά Τετράδια, Αθήνα: Νεφέλη, σελ.23)
   5. Collage από την «Απογευματινή της Κυριακής» της 11ης Μαΐου 1986 και από τη «Μεσημβρινή» της 8ης Μαΐου 1986.
   6. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

8. Ηρώων
   1. Η περιοχή της πλατείας Ηρώων αμέσως μετά την απελευθέρωση (χάρτης Στάουφερτ) // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.298, χάρτης 112.
   2. Η πλατεία Ηρώων το 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.299, χάρτης 113.
   3. Αεροφωτογραφία της περιοχής γύρω από την πλατεία Ηρώων το 1936 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.302, εικόνα 624.
   4. Η πλατεία Ηρώων τη δεκαετία του 1930 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.304, εικόνα 629.
   5. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

9. Θεάτρου
   1. Η πλατεία Θεάτρου σύμφωνα με την αρχική θεσμοθέτηση του 1836 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.91, σχέδιο 57.
   2. Η πλατεία Θεάτρου στο σχέδιο της Επιτροπής του 1864 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.91, σχέδιο 58.
   3. Η πλατεία Θεάτρου σε αεροφωτογραφία του 1936 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.93, εικόνα 167.
   4. Η πλατεία Θεάτρου στο Κτηματολόγιο του Δήμου Αθηναίων // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.93, εικόνα 168.
   5. Άποψη της πλατείας το 2010, πριν το διαγωνισμό της ΕΑΧΑ Α.Ε. // weloveathens.wordpress.com.

10. Κάνιγγος
   1. Το 1860 η Επιτροπή επί του σχεδίου πόλεως έχει προτείνει τη δημιουργία πλατείας στη θέση της σημερινής, όπως αποτυπώνεται σε χάρτη της εποχής // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.95, χάρτης 45.
   2. Η πλατεία Κάνιγγος το 1905, με σταυροειδή διάταξη και πράσινο // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.97, εικόνα 171.
   3. Η πλατεία Κάνιγγος το 1914 με χαραγμένη σχηματικά τη διαμόρφωσή της // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.97, χάρτης 47.
   4. Η πλατεία Κάνιγγος σε τοπογραφική πινακίδα της δεκαετίας του 1920. Μόνο η βόρεια πλευρά φαίνεται αδόμητη // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.98, σχέδιο 64.
   5. Ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος εκφωνεί λόγο κατά την ημέρα των αποκαλυπτηρίων του αγάλματος του Γεωργίου Κάνιγκ στο πλαίσιο του εορτασμού της εκατονταετηρίδας για την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Δίπλα στο Βενιζέλο, διακρίνεται ο Δήμαρχος Αθηναίων Σπυρίδων Μερκούρης // Από το φωτογραφικό αρχείο της ΕΡΤ, Κωδικός τεκμηρίου: 0000002141, Ημερομηνία λήψης 1931, Συλλογή Πέτρου Πουλίδη.
   6. Η πλατεία Κάνιγγος το 1954 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.101, εικόνα 179.
   7. Η πλατεία Κάνιγγος τη δεκαετία του 1960, πλήρως κατειλημμένη από τις αφετηρίες // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.101, εικόνα 181.
   8. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

11. Καραϊσκάκη
    1. Άποψη της πλατείας το 2011 // athinapolimas.blogspot.com/2010/09/special-olympics.html.
    2. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

12. Κεραμεικού
    1. Δορυφορική άποψη της πλατείας κατά τη διάρκεια των έργων του ΜΕΤΡΟ // www.bing.com/maps.
    2. Δορυφορική άποψη της πλατείας αφού έχει ολοκληρωθεί ο σταθμός του ΜΕΤΡΟ, όχι όμως και η πλατεία, της οποίας η έκταση είναι ακόμη περιορισμένη // http://maps.google.com.
    3. Άποψη της πλατείας στην τελική της μορφή, το 2011 // www.athensmagazine.gr.

13. Κλαυθμώνος
    1. Η πλατεία Κλαυθμώνος στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.107, σχέδιο 75.
    2. Η πλατεία Κλαυθμώνος στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.107, σχέδιο 76.
    3. Το κτίριο του Νομισματοκοπείου // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.109, εικόνα 192.
    4. Ανασχεδίαση του Κήπου του Κλαυθμώνος στο σχέδιο της Επιτροπής του 1860 από τις Κ. Κορρέ και Κ. Τοκατλίδη // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.110, σχέδιο 80.
    5. Η πλατεία Κλαυθμώνος όπως εμφανίζεται σε χάρτη του 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.113, σχέδιο 82.
    6. Η πλατεία Κλαυθμώνος τη δεκαετία του 1930 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.115, εικόνα 203.
    7. Η είσοδος του υπόγειου γκαράζ μόλις ολοκληρώθηκε η κατασκευή του. Στιγμιότυπο από εκπομπή της ΕΡΤ // www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=12441&autostart=0.
    8. Το μνημείο Εθνικής Συμφιλίωσης // Κολιγιάννη Αικατερίνη, Παπασταματάκη Ελευθερία (2008), σελ.32.
    9. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

14. Κολοκοτρώνη
    1. Η οικία Κοντοσταύλου ως προσωρινά Ανάκτορα του Όθωνα // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.118, σχέδιο 86.
    2. Το κτίριο της Βουλής και Γερουσίας στο σχέδιο του 1864, όπου προβλέπεται να καταλάβει τη γωνία Σταδίου και Κολοκοτρώνη // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.120, σχέδιο 89.
    3. Το κτίριο της Βουλής, όπως αποπερατώθηκε από τον Παναγιώτη Κάλκο // Μπίρης Η. Κώστας (1995), σελ.150.
    10. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

15. Κοτζιά
    1. Ο Κήπος του Λαού, εκατέρωθεν της οδού Αθηνάς, με την εμπορική αγορά στο σχέδιο των Κλεάνθη-Schaubert // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.132, σχέδιο 93.
    2. Ο Κήπος του Λαού, όπως τροποποιήθηκε από τον Klenze. Η αγορά, ανεξάρτητη, έχει μεταφερθεί νότια // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.132, σχέδιο 94.
    3. Η πλατεία Δημοτικού Θεάτρου και ο κήπος δυτικά από αυτό, στη θέση του σημερινού δημαρχείου, στο θεσμοθετημένο σχέδιο του 1864 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.134, σχέδιο 98.
    4. Η πλατεία Λουδοβίκου στις αρχές του 20ού αι. // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.140, εικόνα 247.
    5. Η πλατεία Λουδοβίκου το 1914. Η ρυμοτομία έχει λάβει την οριστική της μορφή // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.135, χάρτης 62.
    6. Η πλατεία Κοτζιά-πρώην Λουδοβίκου διαμορφωμένη γύρω στα 1960 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.147, εικόνα 264.
    7. Άποψη της πλατείας το 1984 // maroussiotis.blog4u.gr/2009/02/19/περί-πρασίνου.
    8. Μελέτη της πλατείας Κοτζιά που κατατέθηκε στο Δήμο το 1995 // Γεωργιάδου Μαρία, Καβάλλα Φανή, Καϊμακτζόγλου Ελευθερία, Κτίριο Μορφωτικού Ιδρύματος Ε.Τ.Ε.- Πλατεία Κοτζιά, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 1999, σελ.13.
    9. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

16. Κουμουνδούρου
    1. Η πλατεία στη θέση της σημερινής πλατείας Ελευθερίας στο σχέδιο Κλεάνθη- Schaubert // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.384, σχέδιο 217.
    2. Η πλατεία στη θέση της σημερινής πλατείας Ελευθερίας στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.384, σχέδιο 217.
    3. Η πλατεία Ελευθερίας σε χάρτη του 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.387, χάρτης 170.
    4. Το Δημοτικό Βρεφοκομείο, του Παναγιώτη Κάλκου // Μπίρης Η. Κώστας (1995), σελ.206.
    5. Το σχέδιο αναμόρφωσης της πλατείας Ελευθερίας το 1929 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.389, σχέδιο 219.
    6. Η πλατεία Ελευθερίας σε αεροφωτογραφία της δεκαετίας του 1940 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.389, εικόνα 721.
    7. Η λύση που πήρε το Α' βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό το 1998 // Από παρουσίαση της ΕΑΧΑ για το έργο της, διαθέσιμη στον ιστότοπο ebookbrowse.com/m2201-galani-pdf-d266576483.
    8. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

17. Μεταξουργείου
    1. Το δυτικό τμήμα του σχεδίου Κλεάνθη- Schaubert. Διακρίνεται ο κόμβος της Γέφυρας όπου θα σχηματιστεί η πλατεία Μεταξουργείου και η πρόταση δημιουργίας κυκλικής πλατείας // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.391, σχέδιο 221.
    2. Το δυτικό τμήμα του σχεδίου Klenze. Εδώ ο κόμβος αγνοείται // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.391, σχέδιο 221.
    3. Δόμηση και οδικό δίκτυο στην περιοχή γύρω από τη Γέφυρα των Σεπολίων το 1854 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.392, χάρτης 173.
    4. Δόμηση και οδικό δίκτυο στην περιοχή γύρω από τη Γέφυρα των Σεπολίων το 1860 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.392, χάρτης 173.
    5. Η ρυμοτομία στην περιοχή γύρω από την πλατεία Μεταξουργείου το ω // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.392, χάρτης 172.
    6. Το αναβρυτήριο της πλατείας Μεταξουργείου // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.394, εικόνα 726.
    7. Η ρυμοτομία στην περιοχή γύρω από την πλατεία Μεταξουργείου το 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.392, χάρτης 172.
    8. Σχηματική απεικόνιση της πλατείας Μεταξουργείου στο Κτηματολόγιο του Δήμου Αθηναίων // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.397, σχέδιο 223.
    9. Το αναβρυτήριο της πλατείας Μεταξουργείου το 2011 // glypto.wordpress.com/2009/01.
    10. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

18. Μητροπόλεως
    1. Η θεσμοθετημένη πλατεία Μητροπόλεως στο χάρτη του 1876 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.149, χάρτης 64.
    2. Η θεσμοθετημένη πλατεία Μητροπόλεως στο χάρτη του 1914 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.149, χάρτης 66.
    3. Οι πλατείες Μητροπόλεως και Χρυσοστόμου Σμύρνης στο πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων 1835 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.154, σχέδιο 108.
    4. Οι πλατείες Μητροπόλεως και Χρυσοστόμου Σμύρνης το 1836 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.154, εικόνα 279.
    5. Η θεσμοθετημένη πλατεία Μητροπόλεως στο χάρτη του 1940 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.149, χάρτης 67.
    6. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.
    7. Άποψη της πλατείας και της Μητρόπολης // www.athens-greece.us/athens-guide/greek-orthodox-cathedral.

19. Μοναστηρακίου
    1. Το Μοναστηράκι με την εκκλησία της Παντάνασσας όπως ήταν ως το 1870, πριν τη διάνοιξη της πλατείας // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.161, εικόνα 291.
    2. Η πλατεία Μοναστηρακίου το 1914, στη ρυμοτομία που διατηρεί ως σήμερα // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.158, χάρτης 72.
    3. Η πλατεία Μοναστηρακίου όπως ήταν πριν τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό του 1998 // Από το τεύχος «Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους» που συνοδεύει την προκήρυξη του Διαγωνισμού της ΕΑΧΑ το 1998 για την πλατεία Μοναστηρακίου.
    4. Μακέτα της λύσης που κέρδισε το Α' βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό το 1998 // Από παρουσίαση της ΕΑΧΑ για το έργο της, διαθέσιμη στον ιστότοπο ebookbrowse.com/m2201-galani-pdf-d266576483.
    5. Άποψη της πλατείας πριν ξεκινήσουν τα έργα για το σταθμό του ΜΕΤΡΟ και την πλατεία // www.hellenica.de/Griechenland/Geo/GR/MonastirakiAthina.html.
    6. Άποψη της πλατείας κατά τη διάρκεια των έργων κατασκευής, με την προσωρινή εξαγωνική απόληξη των αεραγωγών του ΜΕΤΡΟ // Από CD παρουσίασης του έργου της ΕΑΧΑ για την πλατεία.
    7. Άποψη της πλατείας στην τελική της μορφή το 2011 // news.in.gr/culture/article/?aid=969411.

20. Ομονοίας
    1. Άποψη της πλατείας Ομονοίας, όπως ήταν διαμορφωμένη το 1905 // Μπίρης Η. Κώστας (1995), σελ.257.
    2. Η πλατεία Ομονοίας το 1906 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.176, εικόνα 326.
    3. Άποψη της πλατείας Ομονοίας την πρώτη δεκαετία του 20ού αι. // Καρύδης Ν. Δημήτρης (2006), σελ.251, εικόνα 5.2.
    4. Άποψη της πλατείας μετά τον Β' ΠΠ // eu1.1host.gr/~aspromav/wordpress/?p=2824.
    5. Άποψη της πλατείας μετά το 1956 // pisostapalia.blogspot.com/2011/03/blog-post_26.html.
    6. Άποψη της πλατείας το 1998 με το γλυπτό του Δρομέα // Από το τεύχος «Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους» που συνοδεύει την προκήρυξη του Διαγωνισμού της ΕΑΧΑ το 1998 για την πλατεία Ομονοίας.
    7. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2003 // www.bing.com/maps.
    8. Άποψη της πλατείας το 2010 // www.ltcnews.gr/epikairotita/oikonomia/klidosan-i-trapezes-ton-evnoikon-danion-pros-tis-mikromesees.

21. Βουτάδων
    1. Πινακίδα από την πλατεία // clubs.pathfinder.gr/papadopoulos/703406?zoom=11&album=214091.
    2. Δορυφορική άποψη του οικοπέδου μετά την διακοπή των έργων για την κατασκευή του σταθμού ΜΕΤΡΟ // www.bing.com/maps.

22. Ποπλίου- Λένορμαν
    1. Άποψη της πλατείας το 2011.
    2. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

23. Συντάγματος
    1. Η πλατεία Μουσών στο σχέδιο Κλεάνθη- Schaubert // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.215, σχέδιο 127.
    2. Η πλατεία Μουσών στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.215, σχέδιο 128.
    3. Η πλατεία των Ανακτόρων το 1890 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.235, εικόνα 488.
    4. Η πλατεία Συντάγματος σε αεροφωτογραφία των αρχών της δεκαετίας του 1930 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.240, εικόνα 500.
    5. Διαγωνισμός διαμόρφωσης πλατείας Συντάγματος, Β' βραβείο, αρχιτέκτων Β. Ζούλιας // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.256, εικόνα 544.
    6. Άποψη της πλατείας τη δεκαετία του 1960 // Από το τεύχος «Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους» που συνοδεύει την προκήρυξη του Διαγωνισμού της ΕΑΧΑ το 1998 για την πλατεία Συντάγματος.
    7. Αεροφωτογραφία της πλατείας το 1960 // Καρύδης Ν. Δημήτρης (2006), σελ.293, εικόνα 5.29.
    8. Άποψη της πλατείας μετά τη διαμόρφωση το 1990 // Από το τεύχος «Στοιχεία που χορηγούνται στους διαγωνιζόμενους» που συνοδεύει την προκήρυξη του Διαγωνισμού της ΕΑΧΑ το 1998 για την πλατεία Συντάγματος.
    9. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

24. Τρίτη
    1. Η Τρίτη πλατεία στο σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert // Μεσαρέ Ίνης (1999), σελ.20-22.
    2. Μακέτα της λύσης που πήρε το Α' βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό του 1990 // Παπαδοπούλου Μάρω (1999), σελ.23-28.
    3. Η μελέτη εφαρμογής της βραβευμένης λύσης, που ολοκληρώθηκε το 1998 // Παπαδοπούλου Μάρω (1999), σελ.23-28.
    4. Αεροφωτογραφία της περιοχής της Κορεάτικης Αγοράς, πριν την κατασκευή της πλατείας // www.astynet.gr/projects.php?c=15&p=38.
    5. Άποψη της Κορεάτικης Αγοράς πριν την απαλλοτρίωση // www.astynet.gr/projects.php?c=15&p=38.
    6. Άποψη της πλατείας μετά την ολοκλήρωση της προσωρινής διαμόρφωσης της ΕΑΧΑ Α.Ε. // www.astynet.gr/projects.php?c=15&p=38.

25. Φιλικής Εταιρίας
    1. Η οριστική ρυμοτομία της περιοχής γύρω από την πλατεία το 1885 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.325, χάρτης 123.
    2. Η πλατεία Κολωνακίου το 1914. Απεικονίζεται η συμμετρική της διάταξη και η διαδρομή του τραμ που εξυπηρετεί την περιοχή // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.326, χάρτης 125.
    3. Το σχέδιο διαμόρφωσης της πλατείας Κολωνακίου του 1927, από τον αρχιτέκτονα Ε. Λαζαρίδη // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.329, σχέδιο 191.
    4. Η πλατεία Κολωνακίου σε αεροφωτογραφία του 1936 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.330, εικόνα 663.
    5. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

26. Ωδείου
    1. Η θέση όπου θα σχηματιστεί η πλατεία Ωδείου στο σχέδιο Klenze // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.399, χάρτης 175.
    2. Το κτίριο του Ωδείου, πρώην οικία Βλαχούτση το 1889 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.400, εικόνα 732.
    3. Η ρυμοτομία στη θέση της σημερινής πλατείας Ωδείου στην πρόταση της Επιτροπής του 1864 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.399, σχέδιο 224.
    4. Η ρυμοτομία γύρω από την πλατεία Ωδείου το 1892 // Μελαμπιανάκη Ευγενία (2006), σελ.400, χάρτης 176.
    5. Δορυφορική άποψη της πλατείας το 2011 // www.bing.com/maps.

116| 1. Σχέδιο των Κλεάνθη-Schaubert για την πόλη της Αθήνας // Τραυλός Ν. Ιωάννης, Πολεοδομική Εξέλιξης των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνος, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, 2005 (Γ' έκδοση), σελ.237, εικόνα 159.
    2. Δορυφορική άποψη της Αθήνας το 2011 // www.bing.com/maps.

118| 1. Η πόλη των Αθηνών στο σχέδιο Κλεάνθη- Schaubert // Τραυλός Ν. Ιωάννης, Πολεοδομική Εξέλιξης των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνος, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, 2005 (Γ' έκδοση), σελ.237, εικόνα 159.
    2. Η πόλη των Αθηνών στο σχέδιο Klenze // Τραυλός Ν. Ιωάννης, Πολεοδομική Εξέλιξης των Αθηνών. Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνος, Αθήνα, Εκδόσεις ΚΑΠΟΝ, 2005 (Γ' έκδοση), σελ.239, εικόνα 160.
    3. Αντίγραφο του νοτιοανατολικού τμήματος του σχεδίου της Επιτροπής του 1860 // Μπίρης Η. Κώστας (1995), σελ.109.

ΠΛΑΤΕΙΕΣ

119| 1. Οδός Αθηνάς στις αρχές του 20ού αι., εργασίες για την επέκταση (σε υπόγεια σήραγγα) τυ σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς // Καρύδης Ν. Δημήτρης (2006), σελ.64, εικόνα 1.19.
2. Πειραιάς. Η προσωρινή εγκατάσταση των προσφύγων. Σκηνές τοποθετημένες σε πλατεία του Πειραιά για την πρόχειρη στέγαση των προσφύγων. Στο έδαφος τα υπάρχοντα των προσφύγων // Από το φωτογραφικό αρχείο της ΕΡΤ, Κωδικός τεκμηρίου: 0000016358, Ημερομηνία λήψης 1922, Συλλογή Πέτρου Πουλίδη.
3. Πρόσφυγες στο Θησείο το 1923 // titanis.pblogs.gr/tags/palaies-fotografies-gr.html.

120| Τραμ, λεωφορεία, μοτοσυκλέτες και πεζοί, στη γωνία της οδού Αθηνάς τη δεκαετία 1930 // thenewmail.blogspot.com/2011/05/blog-post_01.html.

122-123| 1. Ξύλινος συρμός στα Πατήσια τη δεκαετία του 1950 // mlp-blo-g-spot.blogspot.com/2011/02/blog-post_26.html.
2. Άποψη των καταστημάτων της υπόγειας πλατείας Ομονοίας το 1959 // Από το άρθρο "Έργα πλατείας Ομονοίας" (1959).
3. Μελέτη των Υπηρεσιών Οικισμού και Συγκοινωνιακών Έργων του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, το 1957 // Από το άρθρο "Διαμόρφωσις πλατείας Συντάγματος" (1957).
4. Εορτασμοί κατά την περίοδο της Δικτατορίας // www.enet.gr/?i=news.el.article&id=36522.
5. Άποψη της πόλης τη δεκαετία του 1970 // Σαρηγιάννης Μ. Γεώργιος (2000), σελ.213.

124-125| 1. Υπογραφή ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ // www.thebest.gr.
2. Συνολικός χάρτης επεμβάσεων του ΡΣΑ '85 // Σαρηγιάννης Μ. Γεώργιος (2000), σελ.213.
3. Διαμορφωμένη πλατεία στου Ψυρρή // Καζέρος Νίκος (1996), σελ.35-37.
4. Έργα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, άποψη της εσπλανάδας στο Φάληρο // Κουμπής Τάκης, "Η ακύρωση του αρχιτεκτονικού συμβάντος", Αρχιτέκτονες, 46/2004, σελ.36-38.
5. Χάρτης απεικόνισης του έργου της ΕΑΧΑ Α.Ε. στην Αθήνα // www.astynet.gr/article.php?c=9&a=14.

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΠΛΑΤΕΙΕΣ

134| Λεπτομέρειες υλικών στις πλατείες:
1. Κουμουνδούρου.
2. Συντάγματος.
3. Μοναστηρακίου.
4. Κλαυθμώνος.
5. Ομονοίας.
6. Βαρβάκη.
7. Ομονοίας.

137| Μακέτα της λύσης που κέρδισε το Α' βραβείο στον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Κεραμεικού το 1990 // Παπαδοπούλου Μάρω (1999), σελ.23-28.

138| Άποψη της υλοποιημένης μορφής της Τρίτης Πλατείας το 2005 // Από παρουσίαση της ΕΑΧΑ για το έργο της, διαθέσιμη στον ιστότοπο ebookbrowse.com/m2201-galani-pdf-d266576483.

139| 1. Μελέτη της πλατείας Κοτζιά που κατατέθηκε στο Δήμο το 1995 // Γεωργιάδου Μαρία, Καβάλλα Φανή, Καϊμακτζόγλου Ελευθερία, Κτίριο Μορφωτικού Ιδρύματος Ε.Τ.Ε.- Πλατεία Κοτζιά, Διπλωματική Εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο/ Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα, 1999, σελ.13.
2. Άποψη της υλοποιημένης μορφής της πλατείας, το 2012.

140| 1. Οι 3 βραβευμένες λύσεις του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1999 για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Ομονοίας // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2001).
2. Δορυφορική άποψη της υλοποιημένης μορφής της πλατείας, το 2011.

141| 1. Οι 3 βραβευμένες λύσεις του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1998 για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Κουμουνδούρου // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2001).
2. Δορυφορική άποψη της υλοποιημένης μορφής της πλατείας, το 2011.

142| 1. Οι 3 βραβευμένες λύσεις του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1998 για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Μοναστηρακίου // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2001).
2. Δορυφορική άποψη της υλοποιημένης μορφής της πλατείας, το 2011.

143| 1. Οι 3 βραβευμένες λύσεις του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 1998 για τη Διαμόρφωση της Πλατείας Συντάγματος // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2001).
2. Δορυφορική άποψη της υλοποιημένης μορφής της πλατείας, το 2011.

145| Οι 3 βραβευμένες λύσεις του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού του 2010 για την Ανάπλαση της περιοχής της Πλατείας Θεάτρου // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2012).

147| Τα 5 ισότιμα βραβεία του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού Αθήνα Χ4 του 2010 // ΕΑΧΑ Α.Ε. (2011).

ΒΔ	Βασιλικό Διάταγμα
ΓΓΔΕ	Γενική Γραμματεία Δημοσίων Έργων
ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΔΕΕΑΠ	Διεύθυνση Ειδικών Έργων Αναβάθμισης Περιοχών
ΔΕΠΟΣ	Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης
ΔΕΦΑ	Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθηνών
ΕΑΕ	Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρία
ΕΑΧΑ	Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΥΔΕ	Ειδική Υπηρεσία Δημοσίων Έργων
ΕΥΔΕ-ΑΕΚΧΑΠ	Ειδική Υπηρεσία Ανάπλασης Ελεύθερων Κοινόχρηστων Χώρων Αστικών Περιοχών
ΙΚ	Ιστορικό Κέντρο (Αθήνας)
ΚΑΣ	Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΠΠΕΘ'97	Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Ευρώπης «Θεσσαλονίκη '97» Α.Ε.
ΟΡΣΑ	Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Αθήνας
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
ΡΣΑ	Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας
ΣΑΔΑΣ	Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών - Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ)
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣΧΟΠ	Συμβούλια Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος
ΤΕΕ	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΤΚΜ	Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας
ΥΔΕ	Υπουργείο Δημοσίων Έργων
ΥΠΕΚΑ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής
ΥΠΕΧΩΔΕ	Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΥΠΠΟ	Υπουργείο Πολιτισμού
ΥΧΟΠ	Υπουργείο Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος
ACE	Architects' Council of Europe
UIA	Union Internationale des Architectes

Τέλος, η εργασία αυτή οφείλει πολλά σε όλους τους ανθρώπους που γενναιόδωρα αφιέρωσαν χρόνο, όχι μόνο από την εργασία τους αλλά και προσωπικό, για να μιλήσουν μαζί μας και να μας δώσουν πολύτιμες πληροφορίες που δεν θα βρίσκαμε αλλού.

Ευχαριστούμε,

από το Δήμο Αθηναίων τους:
Ευγενία Μελαμπιανάκη, Αποστόλη Γερονίκο, Γιώργο Νεοφύτου, Πώλα Μακρή, Κυριάκο Λεμονάρη, Άννα Σκιαδά, Δρόσο Μακρή,

από την ΕΑΧΑ Α.Ε. την Ντόρα Γαλάνη,

από τον ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ τη Γραμματεία του,

από το ΥΠΕΚΑ τους:
Παναγιώτα Καπερώνη, Αλέξανδρο Κωστόπουλο, Ευδοκία Πατσουράκου, Βασιλική Γεωργανά, Κώστα Λεβιδά,

…και την καθηγήτριά μας, Ειρήνη Μίχα, για την ουσιαστική καθοδήγηση και το ακούραστο ενδιαφέρον της.